

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav české literatury a komparatistiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Božena Němcová a její vnímání generací Z

Božena Němcová and how is she perceived by Generation Z

Bc. Aneta Zraková

Praha, 2022

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jiří Trávníček, MA

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala prof. Jiřímu Trávníčkovi, že jsme společně mohli projít touto nesmírně přínosnou, ale někdy náročnou cestou. Děkuji mu za podporu, cenné rady, bezproblémovou komunikaci a vedení celé práce.

Poděkování také náleží Mileně Frýbové, L. Kempové, Janě Kadečkové a všem kantorům a studentům, kteří se na výzkumu podíleli. Ráda bych ještě poděkovala za podporu a pomoc své rodině – zejména své mamince, manželovi a dcerce Elence.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 12. ledna 2022

Aneta Zraková

Abstrakt v českém jazyce

Klíčová slova: Božena Němcová, média, generace Z, čtenářství, dotazník, rozhovor, filmová adaptace, divadelní adaptace, sociální sítě, česká literatura 19. století

Práce se bude skládat ze tří částí. V první části autorka na základě průzkumu vybraných mediálních pramenů (film, televize, divadlo, rozhlas a CD, internet a sociální sítě) popíše, jak je v nich Božena Němcová prezentována. Poté na základě odborné literatury vypracuje profil generace Z. V druhé části provede mezi příslušníky generace Z dotazníkové šetření a strukturované rozhovory. V závěrečné fázi pak výsledky z obou částí analyzuje a interpretuje a pokusí se odpovědět na otázku „Jak generace Z vnímá Boženu Němcovou.“ Součástí práce je rozsáhlá příloha v elektronické podobě.

Abstract in English

Keywords: Božena Němcová, media, generation Z, reading, questionnaire, interview, film adaptation, theatrical adaptation, social media, Czech literature of 19. century

Thesis will consist of three parts. In the first part, author will describe, based on chosen media sources (movie, television, theater, radio, CD, internet, social media), how is Božena Němcová presented. Furthermore, based on specialized literature, the author will create a profile of generation Z. In the second part, she will conduct questionnaire research amongst generation Z members, as well as pen and paper interview. Lastly, she will analyze and interpret results of previous parts and will try to answer the question: „How is Božena Němcová perceived by generation Z.” Thesis includes a large annex available electronically.

Obsah

Úvod.....	9
Božena Němcová	11
Knihy.....	12
Rozhlas a audioknihy	20
Divadlo.....	24
Adaptovaná díla	25
Životopisná díla v dramatu, opeře a muzikálu.....	27
Film a televize	31
Filmy, dokumenty a seriály.....	32
Božena.....	36
Televizní pořady.....	39
Internet	42
Instagram, Facebook a YouTube	43
Web a blog	46
BN v anketách a průzkumech	49
Generace Z	52
Definice pojmu generace a generační teorie	52
Generace baby boomers	57
Generace X.....	58
Generace Y	59
Ztracená nebo zatracená generace Z?	61
Rodinné prostředí.....	62
Cíle a hodnoty	64
Generace Z na sítích.....	65
Česká generace Z ve škole	66

Generace Z jako čtenáři	68
Výzkum	71
SOČ – Jak je těžké býti v Čechách klasikem	71
Dotazník	73
První část – generace Z a média	75
Druhá část – BN	76
Třetí část – názory	79
Čtvrtá část – sociodemografická	80
Pilotáž	81
Hledání respondentů	83
Rozhovory	85
Výsledky dotazníkového šetření	89
Výsledky rozhovorů	113
Interpretace výsledků	121
Náměty k další práci	132
Závěr	135
Seznam zdrojů	139
Seznam obrázků, grafů a tabulek	156
Seznam příloh	161

Seznam zkratk

BN – Božena Němcová

ČSÚ – Český statistický úřad

ČT – Česká televize

FB – Facebook

MPMR – Ministerstvo pro místní rozvoj

NKP – Národní knihovna Praha

Ediční poznámka

V práci využíváme *kurzívu* pro názvy knih, filmů, divadelních představení, pořadů nebo novin a časopisů. Zvýraznění pomocí písma **bold** využíváme u výsledků dotazníků a rozhovorů v kapitole Výsledky dotazníkového šetření (viz strana 92) a Výsledky rozhovorů (viz strana 117), abychom hodnoty zvýraznili a zlepšili tak orientaci v textu. A také v kapitole Interpretace výsledků (125). Tato čísla také vždy zapisujeme číslicí. K dalšímu zvýraznění nebo odlišení používáme „“.

Úvod

Když se řekne Božena Němcová, co se vám vybaví jako první? Možná to, že jde o slavnou českou spisovatelku, možná si vzpomenete na idylickou *Babičku* nebo se vám vybaví dlouhé hodiny bloumání nad nepochopitelnou a nudnou povinnou četbou. Ať tak či onak, nelze popřít, že zde mluvíme o ženě, která se do dějin národa zapsala nesmazatelným inkoustem a při zmínce jejího jména zažíváme mnohdy rozporuplné reakce.

Neměla lehký život, to se koneckonců píše téměř v každé učebnici literatury. Nešťastné manželství, neustálá nejistota, smrt syna i vážná choroba ukončily také její život, předčasně ve věku nedožitých 42 let. Narodila se do těžké doby, byla průkopnicí v řadě myšlenek a názorů a musela si cestu často prorážet jako ledoborec. Ve svých dopisech sama říká, že by se ráda narodila znovu až za dvě stě let. Jak by se jí asi líbilo v dnešní době? Stala by se novinářkou nebo známou influencerkou? Podporovala by Gretu nebo byla členkou politické strany? To se sice nikdy nedozvíme, ale Pavla Horáková se ve své povídce¹ pokusila do hlavy BN alespoň nahlédnout. V osobní zповědi si tam sama BN povzdychá: „Vzpomenou si na mě vždycky, když je jim nejhůř. Přivlastňují si mě pro své cíle, přizpůsobují si mě pro své účely, ať je nazývají národ, vlast, nebo lid.“

Němcová to totiž neměla lehké ani po smrti. Vnímání její osoby bylo podmíněno řadou faktorů. Jednou byla ženou bojovnicí, poté hrdou vlastenkou a Češkou, za pár let prototypem socialistické spisovatelky. Když jsme ji potřebovali, byla tady. Její výhodou i nevýhodou byla asi její všestrannost – proto obstála téměř v každém období. Ale kým je pro nás dnes? První českou feministkou? Nebo spíš přeceňovanou autorkou jedné knihy? Může její téměř dvě stě let staré dílo obstát v dnešní době sociálních sítí? A může mladá generace, která je tak odlišná od té předchozí, vůbec její hodnotu pochopit?

To je řada otázek, které se pokusíme v naší práci zodpovědět. Postavíme totiž Boženu Němcovou proti generaci Z. Tedy generaci, která je často označovaná za generaci youtuberů, instagramerů a influencerů. Nastupující mladou generaci, která díky době, ve které vyrůstá, rychleji dospívá, ale zároveň se pomalu osamostatňuje. A je globální, ve všem a vždycky. Jak před nimi obstojí spisovatelka z 19. století? Samozřejmě se zde nebude konat žádný souboj na ostří nože. Naše práce se pokusí najít odpověď na otázku, jak Boženu vnímají představitelé této

¹ HORÁKOVÁ, Pavla. Přála bych si narodit se znovu za dvě stě let. In: *Lidové noviny* [online]. Praha: MAFRA, 2020 [cit. 2021-12-09]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/lide/narodit-se-za-dve-ste-let-precete-si-fiktivni-monolog-bozeny-nemcove.A200204_152139_lide_ele

generace, čím pro ně je a není, ale také poodkrýt důvody, proč tomu tak je. Nepůjde tedy tentokrát o diplomovou práci popisující její život, nebo rozebírající její díla – pokusíme se na ni nahlédnout nezaujatě prostřednictvím jejího odkazu v dnešních médiích a poté naprosto zaujatě, konkrétně očima mladých lidí mezi 15-20 lety.

V první kapitole se budeme zabývat Boženu Němcovou zobrazenou prostřednictvím dnešních médií. Nemáme za cíl vytvořit její kompletní bibliografii nebo filmografii, ale spíše shrnout a zhodnotit, jakým způsobem je v těchto dílech znázorňována. Kromě filmových či divadelních adaptací a beletrizované literatury se zaměříme i na její internetovou stopu – na to, kde se objevuje, kdo o ní mluví nebo kde její odkaz inspiruje další.

Kapitola druhá naopak bude věnovaná druhé straně naší dvojice – generaci Z. Představíme si zde základy generační teorie, uvedeme ji do kontextu dalších skupin a pokusíme se ji charakterizovat z různých úhlů – například jako čtenáře, studenty nebo uživatele sociálních sítí. Představíme si také odbornou literaturu, která se touto tematikou zabývá, stejně tak, jako několik posledních projektů nebo výzkumů na toto téma.

Další metodologická kapitola představí náš výzkum, jeho východiska a nástroje. Využijeme dotazníkové šetření a strukturované životopisy, abychom se generace Z, konkrétně tedy studentů středních škol v ČR mezi 15 a 20 lety, zeptali, jak vnímají Boženu Němcovou.² Budeme mluvit o přípravných pracích i procesu získávání vyplněných dotazníků nebo průběhu rozhovorů.

Kapitola „Výsledky“ bude věnovaná popisu námi získaných dat. Pokusíme se je zhodnotit z více úhlů v závislosti na proměnných jako pohlaví/gender nebo typ školy, ale také třeba podle čtenářské zkušenosti našich respondentů. V následující kapitole „Interpretace“ se pokusíme naše výsledky analyzovat a najít souvislosti mezi tím, co studentům podávají média, škola a mezi jejich vlastními názory. Malý náhled na reflexi kantorů nám také přinese „mini-sonda“ do názorů vyučujících, kteří budou reagovat na naše výsledky.

V závěru výsledky ze všech částí shrneme a pokusíme se odpovědět na to, jak BN generace Z vnímá. Také se zamyslíme nad dalším využitím naší práce, stejně tak jako nad vlastní reflexí.

Božena Němcová napsala v dopise svému synovi: „Nejlepší přítel je ten, co tě napomene, co ti řekne pravdu do očí. Toho si važí!“ Pojdme se tedy podívat, jaký vztah mohou dva na prvním pohled neslučitelné elementy mít, a zjistit, zda poodhalení pravdy pomůže tento vztah zlepšit.

² Dále také jako BN.

Božena Němcová

Ve škole se s ní žáci poprvé blíže seznamují na druhém stupni ZŠ a poté ve druhém nebo třetím ročníku školy střední. Učíme se o tom, že napsala *Babičku*, *Divou Báru*, *Pana učitele* a spoustu pohádek, hádanek a cestopisných obrazů. Víme, že se narodila nejspíš roku 1820 a zemřela těžce nemocná v nedožitých 42 letech v roce 1862. Dozvíme se o tom, že měla těžký život, nešťastné manželství, zažila smrt svého syna a často neměla peníze ani na jídlo pro své čtyři děti. Jako mladá a zdravá se aktivně účastnila vlasteneckého hnutí, kvůli kterému byli ona i její muž sledováni tajnou policií. Zнала a přátelila se s Karolinou Světlou, K. J. Erbenem, K. Havlíčkem-Borovským nebo M. D. Rettigovou. Tohle všechno se stalo v 19. století. Co se nám ale vybaví dnes, v 21. století? Dnes se s ní setkáváme na nejrůznějších místech – při sledování televizní pohádky, při návštěvě divadla, při sledování noční oblohy³ nebo při výběru z bankomatu. Za 200 let, které uběhly od jejího narození, se stala inspirací pro nespočet uměleckých děl – můžeme zajít na operu, muzikál nebo do galerie, ale také si třeba koupit hrneček nebo tričko s jejím portrétem.

Mediální pozornost byla BN věnována zejména v posledních dvou letech – rok 2020, tedy 200 let od jejího narození, byl vyhlášen Rokem Boženy Němcové. Bylo naplánováno mnoho celostátních akcí – např. v okolí České Skalice jich mělo během roku proběhnout 26. To ale bohužel nebylo možné kvůli koronavirové epidemii. Některé akce byly zrušené, některé byly naopak odložené. Za všechny jmenujme například výstavu *Svět pohádek Boženy Němcové*⁴ v pražském OD Kotva.⁵ Objevily se nové knihy, nový seriál, nové televizní pohádky, tucty rozhovorů s odborníky i tvůrci nových děl, stovky článků a tisíce příspěvků na sociálních sítích.

V naší práci se chceme soustředit právě na to, čím je BN dnes. Zajímá nás, zda a jak může spisovatelka 19. století oslovit mládež století 21. A jaké k tomu má vlastně nástroje – čtou se její knihy, sledují filmy nebo spíš videa na YouTube? Abychom na tyto otázky mohli odpovědět, sestavili jsme dotazníkový průzkum, o jehož konkrétní podobě budeme mluvit později. Nejdříve si ale potřebujeme vytvořit nějakou informační základnu – podklady, které

³ Planetka Boznemcova (3628). *Planety sluneční soustavy* [online]. 15. 1. 2010 [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <http://planetka.astro.cz/planetka-3628>

⁴ Jedinečná žena, jedinečná výstava. *Svět pohádek* [online]. Praha, 2021 [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <https://www.vystavapohadek.cz/>

⁵ Na výstavě je kromě kostýmů ze známých filmových verzí pohádek k vidění i spousta knižních vydání a rukopisných poznámek. Návštěvníci mohou procházet také osmi interaktivními pokojíčky, kde je možné si na vše sáhnout, vyfotit se a přečíst si více o inspiraci k vytvoření některých pohádek.

budeme poté moci porovnat s názory našich respondentů. Připojili jsme proto k práci kvalitativní přehled mediálních kanálů, které podle nás mohou takové informace o BN přenášet a potenciálně je dopravovat k našim respondentům. Nazvali jsme si jej médiografie a její seznam je k dispozici v příloze č. 8 této práce.

Není naším cílem sestavit kompletní médiografii BN, ani vysledovat všechna dostupná média. Vzhledem k tomu, že naší sledovanou proměnnou je skupina mladých lidí ve věku 15 až 20 let, uzpůsobili jsme tomu také výběr námi zvolených mediálních kanálů – budeme se soustředit na knižní beletrii, filmovou a televizní tvorbu, divadlo, rozhlas a CD a samozřejmě internet a sociální síť. Všechny uvedené oblasti si nyní představíme podrobněji spolu s výsledky našeho hledání.

Knihy

Nejdříve jsme se zaměřili na knihy. Nemáme za cíl vytvořit kompletní bibliografii primární literatury. Ani se nesnažíme o soupis všech odborných monografií studií o BN (přesto však neopomeneme několik titulů zmínit v rychlém přehledu). Rozhodli jsme se zaměřit více pouze na beletrizovanou literaturu, neboť se domníváme, že je větší pravděpodobnost, že student dobrovolně sáhne po populární odpočinkové knížce než po odborné monografii. Těch je velké množství a laický mladý čtenář může mít problém se zorientovat už jen v její nabídce.⁶ K tomuto účelu jsme použili katalog Národní knihovny Praha (dále také NKP).⁷ Odborné literatuře o BN se například věnovala ve své bakalářské práci M. Runštuková,⁸ dále ve své diplomové práci Z. Ševců,⁹ která se soustředila také na autorčin obraz v dílech V. Tilleho,

⁶ Přínosnost odborné literatury pro mladou věkovou skupinu nicméně nezpochybňujeme. Naopak spatřujeme potenciál v jejím využití například v rámci středoškolské výuky ve formě ukázek.

⁷ Abychom získali přehled o knihách souvisejících s BN a mohli uvádět například počty vydání některých děl, udělali jsme si vlastní krátký průzkum pomocí katalogu Národní knihovny, kde jsme hledali nejprve primární a potom sekundární literaturu, poté jsme se blíže zaměřili jen na beletrii. Více v příloze č. 7 a č. 8.

⁸ RUNŠTUKOVÁ, Marcela. *Božena Němcová jako trvalá i proměnlivá inspirace* [online]. Hradec Králové, 2017 [cit. 2021-11-10]. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Dostupné z: <https://theses.cz/id/hsdrnl/22045805>

⁹ ŠEVČŮ, Zuzana. *Historické proměny literární biografie Boženy Němcové (ve vědeckých monografiích a školních učebnicích)* [online]. Praha, 2008 [cit. 2021-11-11]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a katedra české literatury. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/0.500.11956/15154>

Z. Nejedlého nebo M. Otruby,¹⁰ nebo M. Zajíčková¹¹ ve formě práce bakalářské, která mezi analyzovaná díla přidala i publikaci od M. Štráfeldové¹² nebo poezii J. Seiferta.¹³ Reflexi v poezii se podrobněji věnuje také A. Indráková.¹⁴

Za svých necelých 42 let se BN stala autorkou desítek básní, pohádek, báchorek, her nebo cestopisných obrazů. Její dopisy vyšly v desítkách publikací, je autorkou kratších i delších próz, jejichž počet vydání už snad ani nelze spočítat – jen katalog NKP obsahuje 1 338¹⁵ záznamů s autorem Božena Němcová a ani to není kompletní seznam. Jejím nejvydávanějším dílem je pochopitelně próza *Babička*, poprvé vydaná v roce 1855.¹⁶ Konečný počet jejich českých vydání do roku 2020 (6. květen) je odhadován na 369 (dle K. Šípa) až 388 (dle J. Počty).¹⁷ *Babičku* si mohou čtenáři přečíst v Braillově písmu a v 39 různých jazycích, včetně esperanta, arabštiny nebo bengálštiny.¹⁸

Předmluvu (či doslov) k nejslavnějšímu dílu BN napsalo několik desítek různých osobností – ze starších vydání jmenujme např. A. Jiráska, F. Bartoše nebo M. Gebauerovou, později například J. Janáčková, M. Otruba nebo R. Adam. Od roku 2000 vyšla *Babička* v 29 edicích, včetně toho nejnovějšího vydání s ilustracemi výtvarnice M. Fürstové.¹⁹ Například vydání nakladatelství Prostor z roku 2006²⁰ patří mezi známější vydání, dostupná v nabídce knihkupectví i dnes, a to díky ilustracím M. Velíška. Mezi komerčně úspěšná vydání patří také

¹⁰ TILLE, Václav. *Božena Němcová*. 9. vyd. Praha: Odeon, 1969. Život a umění; sv. 23.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. 7. vyd. Praha: SNKLHU, 1961. Skvosty; sv. 25.

OTRUBA, Mojmír. *Božena Němcová*. 2. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1964. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti.

¹¹ ZAJÍČKOVÁ, Martina. *Rozdílné interpretace Boženy Němcové v kontrastu s realitou* [online]. Praha, 2019 [cit. 2021-11-10]. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/109600/130265667.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

¹² ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. *Dora: monolog dcery Boženy Němcové*. Praha: Práh, 2012. ISBN 978-80-7252-417-4.

¹³ SEIFERT, Jaroslav. *Vějíř Boženy Němcové*. Praha: Orbis, 1940.

¹⁴ INDRÁKOVÁ, Anna. *Recepte života a díla Boženy Němcové v poezii 20. století* [online]. Liberec, 2019 [cit. 2021-11-12]. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodně-humanitní a pedagogická. Dostupné z: <https://dspace.tul.cz/handle/15240/153476>

¹⁵ Vlastní výzkum, více viz příloha č. 7.

¹⁶ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička. Obrazy venkovského života*. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1855.

¹⁷ UHLÍŘ, Jiří. *Z historie: Božena Němcová uctívána (2020)* [online]. Kladno, 2020 [cit. 2021-11-12]. Dostupné z: <https://svkkl.cz/ctenar/clanek/3160>

¹⁸ Překlady Babičky do cizích jazyků. *Muzeum Boženy Němcové* [online]. Česká Skalice, 2021 [cit. 2021-11-12]. Dostupné z: <https://www.muzeumbn.cz/bozena-nemcova/babicka-1/preklady-babicky-do-cizich-jazyku/>

¹⁹ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: obrazy venkovského života*. Ilustrovala Míla FÜRSTOVÁ. Praha: Odeon, 2021. ISBN 978-80-207-2063-4.

²⁰ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: obrazy z venkovského života*. Ilustroval Martin VELÍŠEK. Praha: Prostor, 1995 [i.e. 2006]. ISBN 80-7260-155-5.

to z roku 2010 z knižního klubu s ilustracemi Z. Buriana²¹ nebo další *Babička*²² z roku 2021 z nakladatelství Dobrovský.²³

Lingvisté A. Novotná a M. Prošek se rozhodli v roce 2013 vydat knihu *Babička*²⁴ v trochu jiné podobě. Domnívali se, že právě archaismy použité v díle spolu se nepochopitelnými slovními spojeními jsou důvodem, proč četba této knihy dělá tolika dětem problém, a proto provedli rozsáhlejší úpravy textu, ve kterém nahradili tyto jevy výrazy ze slovníku dětí 21. století. Ambicí tohoto vydání bylo zpřístupnit dílo potřebám školní výuky. Tomuto vydání byla věnována poměrně velká pozornost ze strany médií, ale poměrně záhy po svém vydání bylo kritizováno odborníky zejména z jazykovědného a literárního prostředí (např. R. Adam²⁵ a J. Janáčková²⁶). Autoři úprav podle nich provedli masivní úpravy v oblasti stylistiky i slovní zásoby, které ale celé dílo uměleky znehodnotily a často byly úplně zbytečné – například nahrazování slova „lože“ slovem „postel“.²⁷ Nepodařilo se nám najít informace o tom, zda je tato kniha skutečně využívána při školní výuce, nicméně jejím důkladnějším kritickým rozborem a vlivem na porozumění textu u žáků ZŠ se zabývala např. J. Sotlová ve své diplomové práci.²⁸ Dle jejích výsledků zde vliv na porozumění byl, ale pouze částečně – někde naopak následkem edičních úprav docházelo k dezinterpretaci nebo úpravy neměly vliv vůbec žádný.

Zatímco *Babička* A. Novotné a M. Proška měla být určena dětem na ZŠ, nakladatelství Fragment v roce 2011 vydalo verzi pro menší děti *Babička pro děti*.²⁹ Tato verze je ale

²¹ NĚMCOVÁ, Božena. *Babička*. Ilustroval Zdeněk BURIAN. Praha: Knižní klub, 2010. ISBN 978-80-242-2872-3.

²² NĚMCOVÁ, Božena. *Babička: obrazy venkovského života*. Praha: Dobrovský, 2021. 1400. ISBN 978-80-277-0311-1.

²³ Dle žebříčku popularity knih na: Střední škola: povinná četba. *Knihy Dobrovský* [online]. Praha, 2021 [cit. 2021-11-13]. Dostupné z: <https://www.knihydobrovsky.cz/povinna-cetba-stredni-skola>

²⁴ NĚMCOVÁ, Božena, NOVOTNÁ, Anna, ed. *Babička*. Ilustroval Miroslav HUPTYCH. Praha: Práh, 2013. ISBN 978-80-7252-462-4.

²⁵ ADAM, Robert. *Do škol míří Babička pálící obrázky* [online]. Praha: Asociace češtinářů, 2015 [cit. 2021-11-14]. Dostupné z: <https://www.ascestinaru.cz/do-skol-miri-babicka-palici-obrazky/>

²⁶ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Babička upravená (snad poprvé) pro popkulturu*. *Studie z aplikované lingvistiky* [online]. 2017, 8(1), 11–17 [cit. 2021-11-14]. ISSN 2336-6702 Dostupné z: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/97274>

²⁷ ADAM, Robert. *Do škol míří Babička pálící obrázky* [online]. Praha: Asociace češtinářů, 2015 [cit. 2021-11-14]. Dostupné z: <https://www.ascestinaru.cz/do-skol-miri-babicka-palici-obrazky/>

²⁸ SOTLOVÁ, Jana. *Vliv edičních úprav na porozumění textu Babičky žáky ZŠ* [online]. Praha, 2018 [cit. 2021-11-14]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav českého jazyka a teorie komunikace. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/100280/120297515.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

²⁹ PROUZA, Petr. *Babička*. 3. vyd. Ilustroval Antonín ŠPLÍCHAL. Praha: Fragment, 2018. ISBN 978-80-253-3891-9.

přiznaným převyprávěním P. Prouzy s velkými ilustracemi, které se drží linie příběhu, ale prezentuje ho formou pohádky.

O životě BN bylo vydáno nespočetné množství studií, monografií i děl populárně naučné literatury. V našem průzkumu jsme došli k číslu 256 publikací.³⁰ Pokud čtenář zatouží po přehledné monografii, určitě by neměl minout publikace J. Janáčkové, přední odbornice na BN.³¹ Vedle Otruby³² či Tilleho³³ nebo Nejedlého³⁴ může být podnětnou četbou i životopis od vrstevnice BN Žofie Podlipské³⁵ nebo některá z novějších publikací. Zmíňme například knihu M. Pokorné o Josefu Němcovi³⁶ z roku 2009 nebo od L. Heczkové³⁷ z roku 2020. Populárně naučná literatura je reprezentovaná např. H. Sobkovou,³⁸ zabývající se původem BN, nebo M. Bittnerovou,³⁹ sledující vztahové linie života BN. Boženou Němcovou jako zdrojem inspirace pro umění se dlouhodobě zabývá J. Uhlíř, který svou poslední výběrovou bibliografii vydal v listopadu roku 2021.⁴⁰

BN figuruje také v řadě titulů, které se díky své beletristické povaze mohou snadno dostat do rukou mladých čtenářů. Pokusíme se zde zmínit nejen četbu pro starší, téměř dospělé a dospělé čtenáře, ale i četbu pro mladší žáky, kterou si mohli přečíst třeba v dětství, a její vliv v nich přetrval dodnes.

První je i publikace z edice Velikáni do kapsy *Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku*.⁴¹ Vedle K. H. Máchy nebo Marie Terezie můžeme „do kapsy“ dát i BN, kterou

³⁰ Vlastní výzkum, více viz příloha č. 7.

³¹ JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Příběh tajemného psaní: o pramenech a genezi Babičky*. Praha: Akropolis, 2001. ISBN 80-7304-015-8 nebo JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1574-7.

³² OTRUBA, Mojmir. *Božena Němcová*. 2. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1964. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti.

³³ TILLE, Václav. *Božena Němcová*. 9. vyd. Praha: Odeon, 1969. Život a umění; sv. 23.

³⁴ NEJEDLÝ, Zdeněk. *Božena Němcová*. 7. vyd. Praha: SNKLHU, 1961. Skvosty; sv. 25.

³⁵ PODLIPSKÁ, Sofie. *Životopis Boženy Němcové*. Praha: I. L. Kober, 1891.

³⁶ POKORNÁ, Magdaléna. *Josef Němec: neobyčejný muž neobyčejné ženy*. Praha: Academia, 2009. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-1780-2.

³⁷ HECZKOVÁ, Libuše, ed. *Čtení o Boženě Němcové: hommage Boženě Němcové a jejím následovnicím*. Praha: Institut pro studium literatury, 2020. Antologie; sv. 16. ISBN 978-80-7657-007-8.

³⁸ Např. SOBKOVÁ, Helena. *Tajemství Barunky Panklové: Portrét Boženy Němcové*. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-897-3.

³⁹ Např. BITTNEROVÁ, Martina. *Lásky Boženy Němcové*. Ostrava: Pan Nakladatel, 2015. ISBN 978-80-87947-06-7.

⁴⁰ Kniha obsahuje soupis nalezených adaptovaných děl v divadle, filmu, hudbě, výtvarném umění nebo například ve vysokoškolských pracích. Dále je zde pak také k dispozici jmenný rejstřík autorů těchto prací a bibliografie sekundární literatury. UHLÍŘ, Jirí. *Božena Němcová inspirací pro umění (1842–2020): Výběrová bibliografie*. Jaroměř: Jirí Uhlíř, 2021. ISBN 978-80-270-9906-1.

⁴¹ NĚMEČEK, Tomáš. *Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku*. Ilustroval Tomáš CHLUD. Praha: Mladá fronta, 2017. Velikáni do kapsy. ISBN 978-80-204-4620-6.

tentokrát zpracoval T. Němeček. Pomocí dvou průvodců, chlapce Dana, který odmítá číst *Babičku* jako povinnou četbu, a jeho učitelky Tey, se probíráme životním osudem BN od jejího dětství až k její smrti. Samotná BN a její rodina i přátelé pak v celé knize vystupují v krátkých komiksových scénkách o jejím životě (viz obrázek č. 2.1). Kniha je bohatě vybavena po grafické stránce a je přehledná – objevují se v ní citáty, životopisné informace i Danovy úvahy, vše graficky rozčleněno a ukotveno. Autor se pouští i do vysvětlování otázky žen. práv, popisuje vztah BN s muži nebo její vlastenecké působení.

Obr. č. 2.1. Ukázka z knihy *Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku* popisující dobu, kdy BN s dětmi žila v Praze ve Štěpánské ulici, děti byly nemocné, rodina neměla žádné peníze a ona sama připravovala velkou sbírku pohádek.

Spisovatelka připravovala k vydání velkou sbírku slovenských pohádek, ale měla pocit, že jí docházejí síly.

Zlobilo ji masopustní veselí v Praze, kde boháči byli ochotni platit nehorázné sumy za vystoupení krásné španělské tanečnice jménem Pepita de Oliva (podle jejích šatů se prý od té doby látkovému vzoru se světlymi a tmavými kostičkami říká „pepito“).

Zlobil jí syn Karel, který ze Zaháně málo psal.

Zdroj: https://blog.wuwej.net/img/knihy5/bozena_nemcova_str_122.jpg

Jako hlavní postava této knihy je BN představena jako silná, emancipovaná žena, která se vymykala inteligencí i ambicemi svému okolí, a proto byl také její život mnohem komplikovanější, než by musel být. Za pozornost stojí pak poslední kapitola s názvem „Jak to bylo dál“, kde se vypravěč Dan zabývá otázkou, jak by BN asi dnes žila a co by dělala. Mohla podle něj být válečnou zpravodajkou, lékařkou nebo ministryní. Na závěr dodává: „Ale určitě by využila všeho, co dnes může chytrá a odhodlaná dívka nebo žena dělat. Protože i v těžké době, bez většího vzdělání a za často zoufalých podmínek vytvořila dílo, které přetrvává v době, kdy my už tu dávno nebudeme“.⁴²

⁴² NĚMEČEK, Tomáš. *Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku*. Ilustroval Tomáš CHLUD. Praha: Mladá fronta, 2017. Velikáni do kapsy. ISBN 978-80-204-4620-6, s. 136.

Jiným způsobem pracuje se životem BN další publikace. Knížka *Báro, nebreč*⁴³ od autorky knih pro děti a mládež I. Březinové spojuje klasický formát dívčí četby s vzdělávacími prvky v podobě informací o životě a díle BN. Jedná se o pokračování příběhů tří sedmnáctiletých kamarádek, které se v létě ocitnou v okolí Ratibořic – jedna z nich totiž dostane malou roli ve filmu. Právě ona se kvůli přípravě na roli rozhodne zjistit více o BN, která jí velmi přiroste k srdci. V knize tak spolu s linií příběhu tří kamarádek najdeme i upravené ukázky z korespondence nebo úryvky z jejích děl zapsané formou poznámek jedné z postav. Autorka už má s podobnou formou děl zkušenosti, jedna z předchozích knih s názvem *Básník v báglu*⁴⁴ například sleduje trojici dívek při putování po vzoru K. H. Máchy. Knižní série těchto příběhů patří mezi několik desítek dalších, které I. Březinová napsala a za řadu z nich získala i literární ocenění.⁴⁵

Starší čtenáři pak mohou sáhnout například po knize oblíbeného českého autora Miloše Urbana. *Poslední tečka za rukopisy*⁴⁶ vypráví příběh ředitele Institutu pro českou filologii J. Urbana (resp. nám tento příběh vypráví sám J. Urban jako autor knihy z žánru literatury faktu) a jeho asistentky M. Horákové pátrajících po skutečných okolnostech okolo *Královedvorského* a *Zelenohorského rukopisu* z dob národního obrození. Jak je Urbanovým zvykem, po cestě za odhalením tajemství musí postavy vyloučit řadu hádanek a šifer a propátrat nejrůznější tajemná místa. Hlavní postavy se nakonec rozhodnou proniknout do archivu a v pozůstalosti V. Hanky naleznou čtyři dosud nepublikované dopisy, které na pravost rukopisů vrhají nové světlo. Vyjde totiž najevo, že autorkami rukopisů byly čtyři ženy – BN, M. D. Rettigová, H. Vierteilová a Linda Janowitzová, které publikovaly pod pseudonymy J. Hanky a V. Lindy. Měl to být pokus o zrovnoprávnění žen a zvýšení jejich emancipace. K tomu bohužel nedošlo a se smrtí BN, která jako poslední znala pravdu, byl celý příběh zapomenut.⁴⁷

Jméno BN a paralela s jejím životem a manželstvím prochází celou knihou. Kromě životopisných informací se tu setkáváme s BN jako bojovnicí za práva žen, silnou a cílevědomou autorkou aktivně se snažící společenskou situaci změnit. Vidíme tu také jiný

⁴³ BŘEZINOVÁ, Ivona. *Báro, nebreč*. Praha: Albatros, 2007. ISBN 978-80-00-01944-4.

⁴⁴ BŘEZINOVÁ, Ivona. *Básník v báglu*. Praha: Albatros, 2005. ISBN 80-00-01709-1.

⁴⁵ Ivona Březinová. In: *Wikipedia: otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy editována 2021-01-16 [cit. 2021-11-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ivona_B%C5%99ezinov%C3%A1

⁴⁶ URBAN, Miloš. *Poslední tečka za Rukopisy: (nová literatura faktu)*. 3. vyd. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-1161-3.

⁴⁷ JURIGA, Tomáš. *Kontrafaktuální fikce a Urbanova Poslední tečka za Rukopisy* [online]. Brno, 2008 [cit. 2021-11-16]. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a knihovnictví. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/145400/ff_b/bc.pdf

obraz J. Němce, jehož fiktivní dopis je součástí příběhu. Jedná se o list napsaný po smrti jeho ženy, kde se vyzpovídává ze všeho, co udělal, a zároveň si stěžuje na to, že jeho žena neplnila své povinnosti atd. Na konci pak popisuje sám sebe jako muže známé ženy, na kterého po její smrti všichni stejně zapomenou. Kniha na pomezí faktu a fikce tak podle našeho názoru může po svém přečtení přimět čtenáře k pátrání po tom, které části jsou smyšlené a které se zakládají na pravdě – mohla by být také atraktivní povinnou četbou pro vyšší ročníky střední školy.

S otázkou, jak by asi vypadal život BN, kdyby se v roce 1862 ze své nemoci vyléčila a odešla od manžela, si pohrávala spisovatelka Anna Strnadová. Ve své knize *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové*⁴⁸ je BN po svém odchodu od manžela podporována a živena přáteli a mecenáši, kteří jí umožní důstojný život hodný slavné české autorky. BN se spřátelí, resp. usmíří, s K. Světlou a stanou se z nich nejlepší přítelkyně a společně s dalšími autory té doby pak bojují za vlastenecké otázky. BN se ve vyprávění vrací do dob svého dětství a mládí a pátrá po svém pravém původu (jako by se autorka nechala inspirovat díly H. Sobkové).⁴⁹ I tato publikace jen tak mimochodem seznamuje čtenáře s fakty ze spisovatelčina života a spojením s fiktivním vyprávěním je může inspirovat k dalšímu pátrání po informacích o BN.

Samostatné místo pak mají romány D. Hodrové, typické svými spleťnými příběhy, ve kterých se mísí realita s autobiografickými prvky a s mýtickými nebo literárními postavami. BN zde proplouvá časem a místem a její motiv v podobě okamžiků z jejího života nebo myšlenek se objevuje v hned několika knihách – například *Ta blízkost* nebo *Točité věty*.⁵⁰ Právě kvůli množství odkazů a složitosti děje asi mezi mladými čtenáři příliš zástupců nenajde, nicméně je nemůžeme opomenout zmínit.

Za zmínku také stojí romány Č. Jeřábka, který zpracoval do románové podoby celý život BN – od jejích literárních začátků v knize *Kam jde tvá cesta*⁵¹ k době tvorby *Babičky* (*Alespoň ve snu*)⁵² až do její smrti (knih *Odcházím, přijdu*⁵³). Autor zde kromě života BN představuje i poměry v soudobé společnosti a její osobnosti. Ačkoli se jedná o starší publikace, které dnes

⁴⁸ STRNADOVÁ, Anna. *Prodloužená sonáta života Boženy Němcové*. Brno: MOBA, 2020. ISBN 978-80-243-8749-9.

⁴⁹ ŠIMÍČKOVÁ, Denisa. *Recenze knihy: Prodloužená sonáta života Boženy Němcové* [online]. Praha: Ženy s.r.o., 2020 [cit. 2021-11-17]. Dostupné z: <https://zenysro.cz/blogy/osobni-rozvoj/recenze-knihy-prodlouzena-sonata-zivota-bozeny-nemcove/>

⁵⁰ HODROVÁ, Daniela. *Ta blízkost*. Praha: Malvern, 2019. ISBN 978-80-7530-172-7.

HODROVÁ, Daniela. *Točité věty*. Praha: Malvern, 2015. ISBN 978-80-7530-003-4.

⁵¹ JEŘÁBEK, Čestmír. *Kam jde tvá cesta: [Román o Boženě Němcové]*. Brno: Blok, 1972.

⁵² JEŘÁBEK, Čestmír. *Alespoň ve snu: [Kniha o Boženě Němcové]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Žatva; sv. 268.

⁵³ JEŘÁBEK, Čestmír. *Odcházím, přijdu: Román a pravda*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1968.

najdeme spíše v knihovnách než v knihkupectvích, domníváme se, že tato trilogie může svou čtivostí oslovit i dnešní čtenáře.

Že BN nemusí vystupovat jen v románech a novelách dokazuje další titul – komiksový příběh *Ve stínu šumavských hvozdů*⁵⁴ (viz obrázek č. 2.2). V tomto parodickém díle totiž do českých luhů a hájů zavítá Old Shatterhand, slavná postava z májovek. Přijíždí do Čech jako hrdina, který musí zachránit naši zem před zloduchem, kterým není nikdo jiný než BN alias Barunka Panklová, jež se snaží změnit svět pomocí své knihy *Babička*. Samozřejmě ani *Babička* tady není klasickým venkovským románem 19. století – všechny její postavy jsou totiž nahé. BN chce svou nemravností svést i Shatterhanda, který naopak zosobňuje ctnost a mravnost. Je prezentována také jako feministka, revolucionářka s touhou změnit zažité procesy; je zároveň místy éterická a ženská. Se Shatterhandem nemá příliš slitování a během celého příběhu ho ostře a zpřímá analyzuje a rozebírá jeho osobnost. Ačkoli nakonec Mayův hrdina vyhraje, dojde u něj ke ztrátě ideálů a mravních zásad.⁵⁵

Obr. č. 2.2. Ukázka z *Ve stínu šumavských hvozdů*. Old Shatterhand se při pátrání po BN dostane do jejího kočáru a pokouší se ji zastavit. Ostrá BN ale jeho hrdinské entree zkaží.

Zdroj: https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/old-shatterhand-nemravna-nemcova-a-rozpad-idealu.A120405_160758_kavarna_chu/foto/CHU422c37_tinu_sumavskych_hvozdu_ukazka_20_RGB.jpg

⁵⁴ BABAN, Džian a Vojtěch MAŠEK. *Ve stínu šumavských hvozdů*. Ilustroval Jiří GRUS. Praha: Lipník, 2011. ISBN 978-80-904284-6-1.

⁵⁵ DRAHOŇOVSKÁ, Tereza. *Old Shatterhand, nemravná Němcová a rozpad ideálů* [online]. Praha, 2012 [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/old-shatterhand-nemravna-nemcova-a-rozpad-idealu.A120405_160758_kavarna_chu

Rozhlas a audioknihy

Velmi často jsou jako audioknihy vydávány pořady a nahrávky pořízené právě v rozhlasové produkci. Proto jsme se zde rozhodli věnovat se těmto dvěma formám „audio-zážitek“. Jsme si vědomi, že stejně jako mluvené slovo by do této kategorie mohla patřit i hudba. Nakonec jsme se však rozhodli do svého výzkumu ji nezahrnout, nicméně si dovolueme zmínit některé z našich pozoruhodných nálezů – například nahrávku I. Mládek *Babička*⁵⁶ a její text: „*Vítej, babičko, vítej, na Bělidle starém, vítej. Poplakej si, zavzpomínej, tabáku si šnupni, před dětmi si kapsář hlídej,*“ na melodii novoroční písně Auld Lang Syne v osobitém banjbandovém provedení. Nebo autorskou píseň skupiny Lucrezia Borgia, která je celá věnovaná autorce k výročí 200 let od jejího narození a v textu písně se kromě popisu jejího života promítnou i její neznámější díla. Videoklip k této písni obsahuje jakýsi mini-film, ve kterém se v kostýmech a v dobových kulisách objeví nejen postavy z jejích děl, ale také sama BN v tmavých šatech a s pevným uzlem ve vlasech. Na síti YouTube má téměř 12 tisíc zhlédnutí (k 1. 12. 2021).⁵⁷

Nyní se už ale přesuneme k rozhlasové tvorbě. Stejně jako u knih i zde jsme začali průzkumem pořadů a záznamů, které jsou k dispozici. Prošli jsme stránky soukromých stanic jako Evropa 2, Hit rádio City apod., ale nenašli jsme zde žádný pořad věnovaný BN. Proto jsme se věnovali zejména radiové tvorbě ČRo.⁵⁸ Při našem hledání jsme našli 55 pořadů věnovaných BN a jejímu dílu. Nejčastěji to byly pořady jako *Čtenářský deník*, *Stránky na dobrou noc* nebo *Pohádka* (celkem 19 dílů). Celkem 6x se BN věnoval pořad *Toulky českou minulostí* – například se autoři snažili objasnit pravý původ Viktorky z *Babičky* nebo vysvětlit okolnosti národní obrození.

V roce 2020, kdy bylo 200. výročí narození BN, rozhlas vydal hned několik pořadů a projektů věnujících se životu BN, jejím dílům nebo místům, kde žila. Například pořad *Eseje* nabídl pět různých zastavení s BN pohledem J. Janáčkové, J. Demla, F. X. Šaldy, J. Jedličky a M. Uhdeho.⁵⁹ O BN mluvili i další odborníci, např. etnografka M. Pavlowská (*Odpolední*

⁵⁶ Dostupná například zde: MLÁDEK, Ivan. *Babička*. In: *YouTube* [online]. [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=g4iLcKXAJKE>

⁵⁷ Dostupný například zde: BORGIA, Lucrezia. *Božena Němcová Official video*. In: *YouTube* [online]. [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FfwBgJClQ2s>

⁵⁸ Podrobněji o vyhledávání a kritériích výběru viz příloha č. 7.

⁵⁹ GOJDA, Petr a Klára FLEYBERKOVÁ. *Tisíce a tisíce prostých srdcí učila viděti krásu věcí*. Božena Němcová ve vltavských esejích. In: *Souzvuk* [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas Vltava, 1. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/tisice-a-tisice-prostych-srdci-ucila-videti-krasu-veci-bozena-nemcova-ve-8141477>

interview),⁶⁰ J. Grulich (*Host ve studiu*)⁶¹ nebo M. Štráfěldová (*Historie plus*)⁶² a režisérka Olga Sommerová (*Tobogan – Božena 200*).⁶³ Objevila se také rozhlasová koláž z tzv. *Malého zápisníku*, což je jeden z mála dosud nepublikovaných dokumentů patřících BN. Zápisník je uložen v Památníku národního písemnictví a autoři pořadu V. Majdl a P. Gojda připravili jeho část pro rozhlasové čtení. V zápisníku najdeme nejen autorčiny literární výpisky o Goethovi nebo Heinem, ale také například slovníček nadávek, poznámky o různých dialektech, zápisky z výletu na Kokořínsko nebo poznámky k domácímu účetnictví – vše tak, jak si to BN poznamenala.⁶⁴

K výročí 200 let od narození BN oslovil ČRo Vltava pěti českých současných autorů – M. Šindelku, A. Bolavou, T. Semotamovou, M. Šandu a P. Horákovou, aby každý z nich napsal povídku týkající se BN. Jejich díla pak byla načtena známými osobnostmi a odvysílána na stanici Vltava. Výsledkem je soubor sotva půlhodinových povídek, které podle nás mohou oslovit i mladou generaci a ukázat, co všechno může být s BN spjato.⁶⁵

M. Šindelka se nechal inspirovat zprávami z médií, které mluvily o získání DNA slavné Češky. Svou práci pojmenoval *Vlas Boženy Němcové* a popisuje v ní příběh Vladislava M., který pracuje v genetickém ústavu a předmětem jeho zájmu je právě zmíněný vlas. Vyprávění koncipované jako zápisky z výzkumu nás provede marným bojem genetika za zachování odkazu BN, se kterou si za dobu své činnosti vytvořit silný vztah. Nakonec se hrdina rozhodne vlas za každou cenu zachránit a přerušit výzkum. My se následně dozvídáme, že zmizel a je

⁶⁰ S etnografkou Markétou Palowskou a hercem Janem Fišarem o životě Boženy Němcové. In: *Odpolední interview* [rozhlasový pořad]. Ostrava: Český rozhlas, 3. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.mujirozhlaz.cz/odpoledni-interview/s-etnografkou-marketou-palowskou-hercem-janem-fisarem-o-zivote-bozeny-nemcove>

⁶¹ SCHMIDT, Jakub. Božena Němcová byla krásná. Ale její největší krása spočívala v tom, že i v nouzi pomáhala druhým. In: *Host ve studiu* [rozhlasový pořad]. Hradec Králové: Český rozhlas, 2. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/bozena-nemcova-byla-krasna-ale-jeji-nejvetsi-krasa-spocivala-v-tom-ze-i-v-nouzi-8143210>

⁶² Romantický mýtus Boženy Němcové vytvořili buditelé. Jaký byl její osud? In: *Historie Plus* [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas Plus, 30. 1. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.mujirozhlaz.cz/historie-plus/romanticky-mytus-bozeny-nemcove-vytvorili-buditele-jaky-byl-jeji-osud>

⁶³ CIBULKA, Aleš. Božena Němcová 200: Hosté Olga Sommerová, Kateřina Cajthamlová, Jana Rychterová. In: *Tobogan* [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas Dvojka, 8. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.mujirozhlaz.cz/tobogan/bozena-nemcova-200>

⁶⁴ GOJDA, Petr a Václav MAIDL. Božena Němcová: Nenech si být dlouhý čas! Rozhlasová koláž ze spisovatelčina zápisníku. In: *Souzvuk* [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas Vltava, 1. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/bozena-nemcova-nenech-si-byt-dlouhy-cas-rozhlasova-kolaz-ze-spisovatelcina-8144830>

⁶⁵ FLEYBERKOVÁ, Klára. Božena Němcová jako inspirace. Jak na slavnou literátku nahlédli současní povídkáři? In: *Povídka* [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas Vltava, 7. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/bozena-nemcova-jako-inspirace-jak-na-slavnou-literatku-nahledli-soucasni-8143234>

pohřešovaný. Jediné, co po sobě zanechal na místě, byl zápisník a svůj vlas, hned vedle vlasu BN.

Z jiného úhlu se k tématu postavila A. Bolavá. Napsala humorně laděný příběh rodiny se třemi malými dětmi, která se v den 150. výročí úmrtí spisovatelky chystá na výlet na vyšehradský hřbitov. Příběh vypráví matka rodiny, která s humorem a nadsázkou popisuje všechny peripetie, které rodina během dne zažije.

Humor postrádá další povídka T. Sematamové *Dívám se z okna a mluvím k Boženě*. Místy až mrazivý příběh o vztahu s partnerem, lit. vědcem, který se zabývá BN, vypráví mladá žena. Té BN a její korespondence pomohou začít konečně žít svůj život a odejít od sebestředného partnera – pomůže jí se osamostatnit a „emancipovat“. Během toho se dozvídáme nejen spoustu informací o BN, ale i o řadě lit. pojmů a postupů, a zazní i části z některých spisovatelčiných dopisů.

M. Šanda je autor písčící humornou formou. Ve své povídce *Babička* nám představí příběh páru, který při sbírání a krájení hub zabrousí na téma povinné četby. Manžel, zastánce zrušení povinné četby a upřednostňování audiovizuálních prostředků, a manželka, která má opačný názor a kritizuje manželovo chytračení, se začnou přít o smysl povinné četby jejich syna. U toho si společně otevrou láhev vína a dojde i na čtení *Babičky* a sledování filmové adaptace. Když se nakonec rozhodne otec nakouknout do synova pokoje, zjistí, že si syn tajně a zcela dobrovolně pročítá knihu *Babička*.

Spolupráce Českého rozhlasu a spisovatelky Pavly Horákové dala vzniknout povídce *Přála bych si narodit se znovu za dvě stě let*. Jedná se o fiktivní monolog BN žijící v současnosti. Právě tento počín vyvolal největší reakci médií a povídka vyšla ve zkrácené verzi například i v *Lidových novinách*,⁶⁶ kde jej doprovodila ilustrace Lely Geislerové (viz obr. č. 2.3 níže). Fiktivní BN se v povídce vyzpovídává a také kriticky hodnotí nejen svůj život, ale tehdejší a dnešní dobu. Zejména se ohrazuje proti všem jménům a přízviskům, která jí lidé v průběhu věků dávali. A tomu, jak ji lidé vždy využili tak, jak potřebovali.

Zaráží se například nad tím, že její podoba je na bankovce a ona sama přitom sama neměla většinu života žádné peníze. Nebo že ji nazývají Matkou národa, ale ona sama nebyla dobrou matkou pro své děti, které často neměly ani co jíst nebo v čem chodit. Zmiňuje a na pravou míru uvádí i informace o svém manželství, vzniku slavného portrétu krásné a elegantní ženy, nebo se svěřuje s tím, že kdyby mohla, nejraději by cestovala, třeba do Ameriky nebo po

⁶⁶ HORÁKOVÁ, Pavla. Přála bych si narodit se znovu za dvě stě let. In: *Lidové noviny* [online]. Praha: MAFRA, 2020 [cit. 2021-12-09]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/relax/lide/narodit-se-za-dve-ste-let-precete-si-fiktivni-monolog-bozeny-nemcove.A200204_152139_lide_ele

Evropě. Zaobírá se i svou touhou po lásce, vztahy s muži a zájmem o vzdělání, které se jí nikdy nedostalo. Nikdy ale neztratila víru v lidstvo a lásku k lidem, která jí pomáhala přežít nejtěžší chvíle. Nikdy také nepřestala hledat bezpodmínečnou lásku, krásu a dobro. Nakonec se zamýšlí nad svým vlastním výrokem, že by se chtěla narodit za dvě stě let nebo ještě později. Ale ani tuto dobu nevidí pro sebe jako tu správnou a zakončuje povídku se slovy: „Ano, ještě později, říkám i dnes.“

Obr. č. 2.3. Ilustrace L. Geislerové, na které je BN, jak by asi vypadala, kdyby žila dnes.

Zdroj: https://1gr.cz/fotky/lidovky/20/021/cl8h/ELE812b67_01ORI13_LELA_9064012_CMYK.jpg

V této povídce spatřujeme velký potenciál – její poutavá forma by mohla být pro mladou generaci sondou do života BN a její využití v pedagogické praxi by mohlo iniciovat například vlastní tvorbu podobných dopisů, což by studentům umožnilo zkusit propojit nabitě vědomosti s vlastní představivostí a vnímání jednotlivých autorů.

Druhou částí našeho průzkumu pak bylo hledání vydaných CD (opět pomocí databáze NKP). Největší část tvořily pohádky BN, kterých jsme našli 80. Byly to pohádky jednotlivé i jejich soubory, nebo naopak pohádky od více autorů v jednom souboru. Díla načetla celá řada umělců, jmenovitě například V. Postránecký, L. Skořepová nebo D. Medřická. Kromě pohádek jsme našli ještě osm dalších záznamů – pět různých audioknih *Babička*, jedno hudební CD s úryvky z *Babičky* a dva záznamy, o kterých se zmíníme detailněji.

Jedním z nich byla poměrně nová (2020) audio verze korespondence BN⁶⁷ načtená její seriálovou představitelkou A. Geislerovou a I. Orozovičem jako vypravěčem a komentátorem jejích dopisů. Obsahem 2,5hodinového CD jsou dopisy adresované jednotlivým přátelům

⁶⁷ *Korespondence Boženy Němcové* [zvukový záznam na CD]. Čte Aňa GEISLEROVÁ a Igor OROZOVIČ. Praha: SUPRAPHON, 2021.

a členům rodiny (B. Rajská, syn Hynek, H. Jurenka atd.) a poté jsou zde části věnované tématu manželství nebo rodiny. CD je propojeno se seriálem ČT *Božena* a jeho producentka N. Dvorská, která připravila také scénář k této audio verzi, vybrala 300 dopisů, jejíž témat se seriál nejvíce dotýkal, a ty do této audioknihy zařadila.⁶⁸

Posledním záznamem na našem seznamu je možná překvapivě *Hurvínkova Babička*⁶⁹ na CD. Loutkový hrdina Hurvíněk si na paškál už vzal řadu slavných příběhů a historických událostí a svým typickým způsobem je popletl. Tentokrát se Hurvíněk s Máničkou přemístí do poloviny 19. století do místa děje slavného románu. Hurvíněk totiž musí do školy přečíst *Babičku*, což se mu vůbec nechce. Nechce se mu ani podívat se na Staré bělidlo, protože to považuje za nudné a nezajímavé. Nakonec ale na Starém bělidle a v jeho okolí zažijí dobrodružství a setkají se s většinou postav skutečné *Babičky*. Všechno dobře dopadne a Hurvíněk po svém dobrodružství zcela změní názor a výlet do 19. století prohlásí za „velký vzrůšo“. Knížku *Babičku* potom hned dočte. I přes zjednodušení a odklonění od děje se příběh o Hurvínkovi snaží přizpůsobit dílo BN pro mladší publikum, kterým jsou zejména žáci prvního stupně základní školy. Jasně poselství příběhu, že to, co vypadá jako staré a nudné, může být ve skutečnosti dobrodružstvím a nečekaným zážitkem, má popularizační význam a snaží se posluchače inspirovat k dalšímu čtení.

Divadlo

Pokud se zaměříme na díla pro „prkna, která znamenají svět“, najdeme zde řadu děl inspirovaných BN a jejím životem a díly. V naší práci jsme sestavili seznam divadelních her hraných od roku 1945.⁷⁰ Hlavním zdrojem byl portál *Divadelního ústavu*,⁷¹ který umožňuje hledat inscenace podle klíčových slov, tvůrců nebo názvu děl. Bylo nalezeno celkem 258 inscenací. Jednalo se o zdramatizovaná díla BN (*Babička*, *Divá Bára*, pohádky atd.) i o díla původní, většinou věnovaná autorčině době a životě.

Nyní se podrobněji zaměříme na některá představení, u kterých je větší šance, že by se s nimi podle našeho názoru mohli setkat naši respondenti a která z našeho pohledu byla něčím

⁶⁸ Aňa Geislerová a Igor Orozovič nahráli audioknihy s emotivní korespondencí Boženy Němcové. *Večerní Praha* [online]. Praha, 20. 12. 2021 [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: <https://www.vecerni-praha.cz/ana-geislerova-a-igor-orozovic-nahráli-audioknihy-s-emotivni-korespondenci-bozeny-nemcove/>

⁶⁹ ŠTÁCHOVÁ, HELENA a Pavel CMÍRAL. *Hurvínkova Babička* [zvukový záznam na CD]. Účinkuje Divadlo Spejbla a Hurvínka. Praha: SUPRAPHON, 2003.

⁷⁰ Více o procesu výběru viz příloha č. 7 a kompletní médiografie viz příloha č. 8.

⁷¹ Virtuální studovna Divadelního ústavu [online]. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2021 [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: <https://vis.idu.cz/>

výjimečná nebo podstatná. Nejprve se ve stručnosti podíváme na adaptace autorčiných děl a poté se budeme hlouběji věnovat několika představením s životopisným motivem – stále s důrazem na to, co si z nich mohl odnést divák a jak je BN v díle prezentována.

Adaptovaná díla

Představení podle autorčina nejslavnějšího díla *Babička* byla ze všech nejčastější. Od roku 1945 jich bylo 36. *Babičku* adaptovalo například Jihočeské divadlo v Českých Budějovicích, které ji v roce 2005 převedlo na otáčivé jeviště Českého Krumlova, Národní divadlo v Brně (1993), pro které upravil předlohu A. Goldflam, nebo Divadlo P. Bezruče (1973) s L. Termerovou v roli mladičké Barunky.

V roce 2007 přivedl *Babičku*⁷² na prkna Národního divadla v Praze J. A. Pitínský. Vedle V. Chramostové, která ztvárnila Babičku, se na jevišti objevila také J. Preissová jako kněžna nebo Saša Rašilov v roli Jakuba Míly. Pitínský se pokusil v inscenaci ukázat Babičku ne jako idealizovanou a hodnou starou paní, ale také jako ženu, které prožila drsnou válku a její život ji tak musel neodvratně poznamenat. Opakem vážných inscenací plných filozofických otázek byla inscenace *Babička*⁷³ z Divadla Na Fidlovačce z roku 2013. Jednalo se o klidné, nostalgicky pojaté představení pro celou rodinu, ve kterém hlavní postavu ztělesnila Eliška Balzerová v režii J. Jirků.

Svým pojetím i hlavním představitelem se z ostatních inscenací vymyká představení *Babička: Šťastná to žena*,⁷⁴ které mělo premiéru v roce 1997 v divadle Husa na provázku v Brně. Výjimečné je i tím, že se po první derniéře v roce 2006 vrátilo na jeviště znovu v roce 2014 a opět na několik měsíců dopředu vyprodalo hlediště. Hrál se až do roku 2017. O atmosféře a průběhu představení může vypovědět i podtitul *Fetišistická revue* a také fakt, že do hlavní role Babičky byl obsazen muž, herec J. Pecha. Babička je v jeho podání prostá nikoli idealizovaná žena, která umí být i mrzutá a dokáže okřiknout svá vnoučata. Jeden z tvůrců P. Oslzlý v programu představení upřesnil, že se rozhodně nejedná o klasickou dramaturgii literárního díla. Právě forma revue, kde se zpívá, tančí i mluví, umožnila tvůrcům dodat dílu

⁷² NĚMCOVÁ, Božena, Lenka KOLÍHOVÁ HAVLÍKOVÁ a Jan Antonín PITÍNSKÝ. *Babička* [divadelní inscenace]. Národní divadlo. Režie Jan Antonín PITÍNSKÝ. Premiéra 13. 12. 2007.

⁷³ NĚMCOVÁ, Božena a Jan JIRKŮ. *Babička* [divadelní inscenace]. Režie: Jan JIRKŮ. Divadlo Na Fidlovačce. Premiéra 21. 3. 2013.

⁷⁴ NĚMCOVÁ, Božena, Petr OSLZLÝ a Ivo KROBOT. *Babička: Šťastná to žena!* [divadelní inscenace]. Divadlo Husa na provázku. Režie Ivo KROBOT. Premiéra 9. 9. 2007.

rozměr, který jim dovolí se oprostít od dezinformací a dezinterpretací, které toto dílo, jež je dle P. Oslzlého národním fetišem měnícím se podle potřeb a doby, provádí.⁷⁵

Ani obsazení Jiřího Pechy nemělo být snahou o zesměšnění nebo levnou ironizaci, jak řekl I. Krobot ve videu k projektu *Knížka mého srdce*.⁷⁶ Pecha byl za svůj výkon oceněn i divadelní kritikou – získal Cenu Alfréda Radoka za nejlepší mužský herecký výkon v ženské roli, což byla speciální kategorie vytvořená přímo pro něj. On ani ostatní herci nemají *Babičku* parodovat, naopak má být z inscenace cítit jistá něha a úcta k předloze. Ústředním motivem inscenace je smrt a konečnost lidského života. Kromě jiných uměleckých textů v ní zazní i úryvky ze života BN – často formou náznaků. I když měla inscenace své kritiky, stala se bezpochyby dílem kultovním, o kterém řada lidí alespoň slyšela z médií jako o tom „představení, kde Babičku hraje chlap.“

Vedle adaptací pohádek, kterých jsme od roku 1945 našli přes 180, tvůrci adaptovali i jiná díla BN. Například *Divá Bára* se dočkala několika úspěšných adaptací – v roce 2007 ve Slezském divadle v Uherském Hradišti jako *Divá Bára, ale též píseň o Viktorce a také Karla*,⁷⁷ kde ji režíroval J. A. Pitínský. V roce 2008 v pražském Rokoku v režii D. Gombára vznikla inscenace *Kauza Divá Bára*⁷⁸ a v roce 2012 ji M. Uhde připravil pro muzikálové provedení, které je zatím poslední muzikálovou adaptací díla BN. V režii J. Nvoty uvedlo *Divou Báru*⁷⁹ Městské divadlo Brno, a hrálo ji s úspěchem 4 sezóny, nebo také Divadlo J. K. Tyla v Plzni (2014).

Nejde ale jen o dramata a pohádky, které můžeme vidět v divadle. V autorské hře L. Smoljaka a Z. Svěráka *České nebe*⁸⁰ se můžeme těšit na humornou podívanou, ve které se sejdou největší české osobnosti. V nebi, kam se všichni dostali, vedou debaty o stavu a budoucnosti českého národa. Vedle J. A. Komenského, sv. Václava a praotce Čecha musí do řídicí nebeské rady, která rozhoduje, kdo půjde do nebe a kdo do očiště, zasednout několik

⁷⁵ BARTOŇOVÁ, Blanka. *Hudebně scénická kompozice Babička podle Boženy Němcové v inscenaci Divadla Husa na provázku* [online]. Brno, 2017 [cit. 2022-01-04]. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/cp2id/Diplomova_prace_Bartonova_-_final.pdf

⁷⁶ *Knih mého srdce*. Wikipedia: the free encyclopedia [online]. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001- [cit. 2021-11]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kniha_m%C3%A9ho_srdce

⁷⁷ NĚMCOVÁ, Božena, Eva TÁLSKÁ, Matěj T. RŮŽIČKA. *Divá Bára (Viktorko! Karlo!! Báro!!!)* [divadelní inscenace]. Slovácké divadlo Uherské Hradiště. Režie: Jan Antonín PITÍNSKÝ. Premiéra 20. 1. 2007.

⁷⁸ NĚMCOVÁ, Božena a Dodo GOMBÁR. *Kauza Divá Bára* [divadelní inscenace]. Městská divadla pražská [Divadlo Rokoko]. Režie: Dodo Gombár. Premiéra 22. 11. 2008.

⁷⁹ *Divá Bára* [divadelní inscenace]. Městské divadlo Brno [Hudební scéna]. Režie: Juraj NVOTA. Premiéra 24. 3. 2012.

⁸⁰ CIMRMAN, Jára da, Ladislav SMOLJAK a Zdeněk SVĚRÁK. *České nebe: (Cimrmanův dramatický kšaft)*. Praha a Litomyšl: Paseka, 2009. Divadlo Jára Cimrmana. ISBN 978-80-7185-959-8.

dalších členů. Na svět se totiž žene světová válka. Trojice uvažuje o J. Husovi a K. Havlíčku Borovskému a jako třetí o BN. Tu však kategoricky zamítne J. Hus kvůli její nemravnosti. Na její místo je tedy nakonec vybrána náhradnice – hlavní postava z knihy *Babička*. Ta ve hře a v dalších diskuzích o chodu českého nebe reprezentuje obyčejnou, skromnou ženu z lidu, která si stýská po svých zvířátkách nebo vypráví o venkovském životě. Nakonec se ale ukáže, že ani ona není tak mravná, protože se pokusí „svést“ J. A. Komenského i praotce Čecha. V souboru Divadla Járy Cimrmana *Babičku* ztvárnují v alternaci dva muži – Miloň Čepelka a M. Šimon.

I muzikál a opera provází dílo BN už od roku 1899, kdy byla uvedena první opera *Babička* v Národním divadle v úpravě A. Weniga. O dva roky později pak následovala opera K. Kovařovice *Na Starém bělidle* uvedená tamtéž.⁸¹ Od té doby vzniklo hudebně-dramatických *Babiček*, *Divých Bár* nebo *Příběhů o Viktorce* několik. Z posledních jmenujme ještě například muzikál *Babička*⁸² z roku 2000 v Divadle Jiřího Grossmanna nebo již zmíněnou revue *Husy* na provázku.

Životopisná díla v dramatu, opeře a muzikálu

Soustředili jsme se především na díla vypovídající o životě BN. Tam bychom hledali první podobné představení až v roce 1917, kdy O. Zítek představil operu *Vznešené srdce*.⁸³ Ta ale nakonec nebyla kvůli rozporům v souboru vůbec uvedena. Také studenti Filozofické fakulty UK se rozhodli o BN vytvořit a nacvičit krátké představení. Soubor z Ústavu bohemistických studií uvedl (kvůli koronaviru v online podobě) své drama s názvem *Tři podoby Boženy Němcové*⁸⁴ v roce 2020. Zde vidíme BN jako mladou Betty se složitým vztahem s matkou, poté jako dospělou pro ideály planoucí Boženu a nakonec starší, zkušenější a také ztrápenější BN bojující o svou existenci. Ve hře také vystupuje postava Viktorky, která je podána jako jakési alterego BN.

⁸¹ Těmto dvěma operám se ve své diplomové práci věnuje VONKOVÁ, Kristina. *Operní adaptace Babičky Boženy Němcové: proměna literárního textu do operního libreta* [online]. Brno, 2019 [cit. 2022-01-04]. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav české literatury. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/emy5g/Diplomova_prace_-_Kristina_Vonkova__428169_preqa.pdf

⁸² *Babička* [muzikál]. Divadlo Jiřího Grossmanna. Režie Karla Štaubertová-Sturm. Premiéra 10. 10. 2000.

⁸³ UHLÍŘ, Jiří. *Božena Němcová inspirací pro umění (1842–2020): Výběrová bibliografie*. Jaroměř: Jirí Uhlíř, 2021. ISBN 978-80-270-9906-1, s. 164.

⁸⁴ K vidění zde: <https://ubs.ff.cuni.cz/cs/o-katedre/aktivity-studentu-ubs/divadelni-predstaveni/2020-tri-podoby-bozeny-nemcove-2/>

Ze starších inscenací, z nichž existuje dostupný záznam, jmenujme především Zprávu o pohřbívání v Čechách (*Dávno, dávno již tomu*)⁸⁵ z roku 1983. Tento záznam hry F. Pavlíčka z bytu hlavní představitelky V. Chramostové musel být kvůli politické situaci pořízen tajně a v Československé televizi byl poprvé vysílán až v roce 1990. Zachycuje BN mezi třemi pohřby – pohřbem jejího syna Hynka, pohřbem K. Havlíčka Borovského a vlastním pohřbem v roce 1862.

Ze současných profesionálních scén se do autorské hry o životě BN pustilo v posledních dvou desetiletích jen málo souborů. My bychom se zde rádi zmínili o čtyřech představeních, dvou činoherních, jedné opeře a jednom muzikálu, které byly dle našeho názoru nejvýraznější a potenciálně atraktivní pro naše respondenty.

O procesu tvorby inscenace Lenky Lagronové *Jako břitva*⁸⁶ v Národním divadle v Praze vznikl asi 25minutový dokument vzniklý v rámci pořadu České televize *Backstage*.⁸⁷ V dokumentu vidíme celý proces tvorby představení od první čtené zkoušky, přes kostýmovou zkoušku až k samotné premiéře a poznáváme v něm režiséra Š. Pácla i autorku L. Lagronovou. Několikrát zde zazní, že *Jako břitva* není klasická životopisná hra, ale spíše hra na BN, kde se jakoby náhodou objeví postava jménem Božena Němcová. Tu ztvárnila M. Borová a její alter ego, Báru, T. Medvecká. Hra L. Lagronové má za cíl ukazovat divákovi jinou BN než tu neustále bojující, chce ji zobrazit jako ženu z dnešní doby. V díle je řada narážek na kulturní i jiná témata, nechybí vtipné pasáže a jakési odlehčení. Od začátku je jasné, že se BN mezi ostatní postavy nehodí a je jiná. Je prezentovaná jako kultivovaná, inteligentní dáma, která je ale také nesmírně složitou osobností. Tvůrci akcentují její touhu po svobodě (reprezentovanou symbolem moře a vody) a pocity ztracení (patrný z vnitřních hovorů BN nebo ze stavby scény). Přitom důkladně popisují změnu, kterou BN během života prodělala – ze všemi milované, vlastenecké, energické, vzývané autorky se stala svou ponuřejší a nešťastnější verzí, které se všichni obávali a nerozuměli jí, a tak ji nakonec raději zavrhlí a odsoudili.

Hra měla poměrně kontroverzní přijetí. Kvalita předlohy L. Lagronové však zpochybňována nebyla, zejména se vyzdvihoval její vytříbený jazyk. Stejně tak herecké výkony, zejména M. Borové a D. Prachaře, který ztvárnil Josefa Němce. Problémem se staly neukotvené a nevyprofilované postavy nebo nejasné režijní vedení, které řadu prvků ze hry vypustilo nebo

⁸⁵ *Dávno, dávno již tomu (Zpráva o pohřbívání v Čechách)* [divadelní záznam]. Národní divadlo. Režie Stanislav MILOTA, Luboš PISTORIUS.

⁸⁶ LAGRONOVÁ, Lenka. *Jako břitva (Němcová)* [divadelní inscenace]. Národní divadlo [Stavovské divadlo]. Režie Štěpán PÁCL. Premiéra 31. 3. 2016.

⁸⁷ Backstage: Jako břitva / Němcová. *Česká televize* [online]. 14. 11. 2016 [cit. 2021-12-12]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10629065977-backstage/216562261740001/>

nedovedlo do konce. A také velké množství postav na scéně s příliš složitými a propletenými dialogy. Na diváka neznalého historického kontextu pak mohla hra působit poněkud zmateně, pokud neodhalil, že za obecnými jmény většiny postav se skrývají skutečné literární osobnosti.⁸⁸ Hru uvádělo Národní divadlo a nyní ji má v nastudování Východočeské divadlo Pardubice, které kvůli koronaviru muselo odložit premiéru až na březen 2022.

Další hrou, která uchopuje život BN a interpretuje ho v kontextu dnešních dnů, je představení z roku 2014 s názvem *Neumím jinak než láskou*.⁸⁹ Hru napsal i režíroval J. Horanský a na jevišti se v ní potkají jen tři herci – Taťjana Dyková jako BN, Aleš Procházka jako Josef Němec a Tomáš Pavelka ztvárňující všechny vedlejší role. Je to tedy pravý opak velké produkce z Národního divadla. Hlavní dějovou linkou příběhu je vztah manželů Němcových od jejich svatby až do konce života BN, což prozrazuje i podtitul představení *Martýrium jednoho srdce a dvou osudů pro tři herce*.

Vztah obou manželů, stejně jako postoj BN k jejímu muži je hlavní osou představení. Při společných rozhovorech sledujeme BN jako revoltující, citově chladnou, odtažitou ženu, marně toužící po manželství z lásky, která neustále bojuje za své názory a potřeby. Jakmile se ale BN ocitne s některým z milenců nebo přítelkyní, změní se její projev – je plná energie, nadšení i vášně. Autorem je podávána jako velmi komplikovaná žena, která ale lásku, jakou hledá, nedostává ani u svých milenců. Je to ale také žena silná a tvrdohlavá, která si jde neúnavně za svým.

Diváci často ve spojitosti s touto hrou zmiňovali velkou energii a spád celé hry. Všichni herci dokáží velmi plasticky vykreslovat jednotlivé postavy a jejich situace. Stejně oceňovaným je i autor sám, za vystavení silných, dynamických dialogů. Hra je obecně lépe přijímána diváky, kteří už s BN mají nějakou zkušenost a mohou se lépe zorientovat v ději. Pro neznalého diváka může být představení místy matoucí a nepochopitelné.⁹⁰

⁸⁸ Například diskuze zde: LAGRONOVÁ, Lenka. *Jako břitva (Němcová)* [divadelní inscenace]. Národní divadlo [Stavovské divadlo]. Režie Štěpán PÁČL. Premiéra 31. 3. 2016. Dostupné také z: <https://www.i-divadlo.cz/divadlo/narodni-divadlo/jako-britva-nemcova>

⁸⁹ HORANSKÝ, Miloš. *Neumím jinak než láskou* [divadelní inscenace]. Divadlo Viola. Režie Miloš Horanský, Viktorie Čermáková. Premiéra 16. 12. 2013.

⁹⁰ Např. diskuze zde: HORANSKÝ, Miloš. *Neumím jinak než láskou* [divadelní inscenace]. Divadlo Viola. Režie Miloš Horanský, Viktorie Čermáková. Premiéra 16. 12. 2013. Dostupné také z: <https://www.i-divadlo.cz/divadlo/divadlo-viola/neumim-jinak-nez-laskou> nebo KERBR, Jan. *Křehká i silná mezi sebejistými* [online]. Praha: Divadelní noviny, 4. 3. 2014 [cit. 2021-12-12]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/neumim-jinak-nez-laskou-recenze>

Podnázev *10 obrazů ze života Němcové* v podstatě shrnuje celý děj představení *Jsem kněžna bláznů*⁹¹ od O. Sommerové a L. Noty. Experimentální opera z roku 2017 během přibližně hodinového průběhu představí BN jako matku čtyř dětí, mladou vlastenku na Českém plese, při románu s Nebeským, na počátku jejích emancipovaných myšlenek nebo třeba během románek s J. Helcelem. Posloucháme o tom, jak jejich rodinu stíhá tajná policie nebo jak se BN sbližuje s H. Jurenkou, zápasí se svou nemocí a stěhuje se od manžela, který podává žádost o rozvod. Sledujeme ostré spory mezi manželi Němcovými na konci života BN i její smrt. Operní árie jsou prokládány částmi z korespondence, úryvky z hlášení policejní správy a nejrůznějšími historickými daty. Samotné libreto, napsané Olgou Sommerovou tvoří texty korespondence, ale také básně F. Halase nebo F. Pavlíčka. Hlavní roli BN ztvárnila J. Balážová v režii K. Belcredi, která se snažila BN představit jako sebevědomou, silnou a nezávislou ženu. Naopak role Josefa Němce je pouze mluvená – autoři tak chtěli vyjádřit jeho realistické projevy, které do světa idealistické BN nezapadají. Soubor Ensemble Opera Diversa představení převedl v rámci festivalu Opera a jeho kompletní záznam je k dispozici na YouTube.⁹² V roce 2020 měla opera v novém nastudování zaznít na festivalu Smetanova Litomyšl, ale z důvodů koronavirové epidemie byla její premiéra zatím odložena.⁹³

Muzikál *Němcová!* vznikl v roce 2008 v pražském divadle Ta Fantastika. Jeho režie a scénáře se ujal J. Pokorný, hudbu složil V. Noid Bárta a v hlavní roli BN se představila Lucie Bílá. Podtitul představení zní *Hudební obrazy ze života Boženy Němcové*. V nich vidíme důležité okamžiky zobrazené jako scény jdoucí za sebou, spojené recitacemi a předcítáním korespondence, děl a policejních hlášení. BN je ústřední a hlavní postavou, skrz kterou vše prožíváme a vidíme. Je zde zobrazena jako silná žena, zkoušená těžkým životem, která ale stále bojuje a píše. Muzikál začíná její smrtí a zobrazuje postup její nemoci, finanční nouzi, ve které žila, ale také třeba nastiňuje proces tvorby jejích děl. Postupně se v ději dostáváme až ke svatbě manželů Němcových nebo k psaní *Divé Báry*.

Muzikál sklidil velmi kontroverzní reakce. Vyzdvihovala byla hudba a texty spolu s pěveckými výkony všech herců. Některé jeho aspekty ale diváky spíše odrazovaly – např. neobvyklý retrospektivní způsob vyprávění, poetická atmosféra inspirovaná údajně díly E. F. Buriana, nebo také to, že pochopení náznaků a symbolů v představení vyžadovalo hlubší

⁹¹ *Jsem kněžna bláznů* [komorní opera]. Ensemble Opera Diversa. Režie Kristiana BELCREDI. Premiéra 17. 11. 2017.

⁹² Záznam je dostupný zde: [NOTA, Lenka. Jsem kněžna bláznů. In: YouTube \[online\]. 10. 9. 20218 \[cit. 2022-01-12\]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=nBdktD5_nyE](https://www.youtube.com/watch?v=nBdktD5_nyE)

⁹³ UHLÍŘ, Jiří. *Božena Němcová inspirací pro umění (1842–2020): Výběrová bibliografie*. Jaroměř: Jiří Uhlíř, 2021. ISBN 978-80-270-9906-1, s. 180.

znalosti ze života BN. Demotivační byla také jeho délka – přes dvě hodiny.⁹⁴ Stejně jako depresivní atmosféra představení, které bylo uváděno v konkurenci zábavných a lehkých titulů jako *Tři Mušketýři* nebo *Adéla ještě nevečeřela*.⁹⁵

Film a televize

Je jasné, že tak velká osobnost, jako BN inspirovala i řadu filmových a televizních tvůrců. Asi nejnámějššími filmy spojenými s BN jsou obě filmové adaptace *Babičky*. Naše pátrání se nesoustředilo pouze na filmové adaptace, ale také na televizní pořady nebo například dokumenty. Opět ale nepůjde o kompletní filmografii, ale pouze relevantní výběr.⁹⁶ Hlavním zdrojem nám byl web Česko-slovenské filmové databáze⁹⁷ a poté web Filmové databáze.⁹⁸ Zjistili jsme, že od roku 1920 vzniklo v českém a československém prostředí přibližně 100 filmů – adaptací, dokumentů i autorských snímků. Od černobílé *Babičky* z roku 1920, po loutkového *Bajaju* Jiřího Trnky z roku 1950 (viz obrázek 2.4), přes desítky televizních pohádek až k životopisnému filmu jako *A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu* německé režisérky D. Knöpfel.⁹⁹

Obr. č. 2.4. Záběr z loutkového filmu J. Trnky *Bajaja* z roku 1950.

Zdroj: https://www.filmaspiritualita.cz/images/fotky/bajaja_clanek_01.jpg

⁹⁴ KOŠATKA, Pavel. Muzikál “Němcová” – recenze z předpremiéry [online]. *Musical.cz*, 12. 5. 2008 [cit. 2021-11-12]. Dostupné z: <https://www.musical.cz/recenze-reportaze/muzikal-nemcova-recenze-z-predpremiery/>

⁹⁵ *Tři mušketýři* [muzikál]. Divadlo Broadway. Režie Libor VACULÍK. Premiéra 18. 11. 2004.

Adéla ještě nevečeřela [muzikál]. Divadlo Broadway. Režie Radek BALAŠ. Premiéra 24. 10. 2008.

⁹⁶ Podrobnější informace o výběru filmových zpracování naleznete v příloze č. 7 a médiografii v příloze č. 8.

⁹⁷ Česko-Slovenská filmová databáze [online]. [cit. 2021-11-11]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/>

⁹⁸ Filmová databáze [online]. [cit. 2021-11-11]. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/>

⁹⁹ *Babička* [film]. Režie Thea ČERVENKOVÁ. Československo, 1921. Délka 54 min.

Bajaja [film]. Režie: Jiří TRNKA. Československo, 1950. Délka 72 min.

A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu [film]. Režie: Dagmar KNÖPFEL. Německo, 2005. Délka 107 min.

Sestavení kompletní filmografie nebo rozboru jednotlivých filmů se věnovali nejen autoři knih (např. zmiňovaný J. Uhlíř), ale také kolegové studenti ve svých vysokoškolských pracích. Např. již zmíněná práce Z. Ševců¹⁰⁰ a M. Zajíčkové¹⁰¹ nebo práce M. Runštukové.¹⁰² Filmovým adaptacím *Babičky* se pak věnovala ve své bakalářské práci K. Václavová.¹⁰³ Naším cílem je opět vybrat z našeho pohledu nejpodstatnější díla, která mohla ovlivnit naši věkovou skupinu.

Filmy, dokumenty a seriály

BN svoji první filmovou adaptaci z roku 1920 vidět nemohla, stejně jako dalších 84 filmových verzí svých slavných děl, z nichž některé se staly doslova legendárními nebo kultovními. Jejich počet a popularita jsou ale v porovnání s jejími současníky mnohem větší – například s J. K. Tylem, který má adaptací 24,¹⁰⁴ nebo K. J. Erbenem s 33 adaptacemi.¹⁰⁵

Každý rok můžeme v televizním programu najít reprízu dvou slavných adaptací *Babičky*, z roku 1940 a 1971.¹⁰⁶ Mezi známější adaptace také patří *Divá Bára*¹⁰⁷ V. Čecha s V. Fialovou v hlavní roli nebo *V zámku a podzámčí*¹⁰⁸ L. Ráží z roku 1981. Neopomineme ani adaptace pohádek. Tou zatím nejnovější je norský film *Tři přání pro Popelku*,¹⁰⁹ který se otevřeně inspiruje českou oblíbenou vánoční pohádkou *Tři oříšky pro Popelku*¹¹⁰ s L. Šafránkovou

¹⁰⁰ ŠEVČŮ, Zuzana. *Historické proměny literární biografie Boženy Němcové (ve vědeckých monografiích a školních učebnicích)* [online]. Praha, 2008 [cit. 2021-11-11]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a katedra české literatury. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/15154>

¹⁰¹ ZAJÍČKOVÁ, Martina. *Rozdílné interpretace Boženy Němcové v kontrastu s realitou* [online]. Praha, 2019 [cit. 2021-11-10]. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/109600/130265667.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

¹⁰² RUNŠTUKOVÁ, Marcela. *Božena Němcová jako trvalá i proměnlivá inspirace* [online]. Hradec Králové, 2017 [cit. 2021-11-10]. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Dostupné z: <https://theses.cz/id/hsdrnl/22045805>

¹⁰³ VÁCLAVOVÁ, Kateřina. *K filmovým realizacím Babičky (adaptace jako intertextuální problém)* [online]. České Budějovice, 2016 [cit. 2021-11-11]. Jihočeská univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Dostupné z: https://theses.cz/id/vikdrk/Vclavov-K-filmovm-realizacm-Babi_ky-BP_3.pdf

¹⁰⁴ Josef Kajetán Tyl, nar. 6. 2. 1808. *Česko-slovenská filmová databáze* [online]. [cit. 2021-11-13]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/75869-josef-kajetan-tyl/zajimavosti/>

¹⁰⁵ Karel Jaromír Erben, nar. 7. 11. 1811 *Česko-slovenská filmová databáze* [online]. [cit. 2021-11-13]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/86121-karel-jaromir-erben/zajimavosti/>

¹⁰⁶ *Babička* [film]. Režie František ČÁP. Československo, 1940. Délka 91 min.

Babička [film]. Režie: Antonín MOSKALYK. Československo, 1971. Délka 86 min.

¹⁰⁷ *Divá Bára* [film]. Režie Vladimír ČECH. Československo, 1949. Délka 73 min.

¹⁰⁸ *V zámku a podzámčí* [film]. Režie Ludvík RÁŽA. Československo, 1981. Délka 105 min.

¹⁰⁹ *Tři přání pro Popelku* [film]. Režie Cecilie A. MOSLI. Norsko, 2021. Délka 87 min.

¹¹⁰ *Tři oříšky pro Popelku* [film]. Režie Václav VORLÍČEK. Československo/Východní Německo, 1973. Délka 75 min.

v titulní roli. Podle filmového severu Kinobox¹¹¹ a jeho čtenářů do první desítky žebříčku nejoblíbenějších českých filmových pohádek patří hned 5 pohádek podle předlohy BN. Nejoblíbenější pohádkou je *S čerty nejsou žerty*¹¹² H. Bočana, za ní se po *Třech oříšcích* V. Vorlíčka objevují ještě *Byl jednou jeden král*¹¹³ neboli *Sůl nad zlato, Pyšná princezna*¹¹⁴ podle *Potrestané pýchy* a *Princezna se zlatou hvězdou*¹¹⁵ podle stejnojmenné pohádky. Z novějších pohádek je pak oblíbený film *Anděl páně* (inspirovaný méně známou pohádkou *Jak chodil Pán Ježíš se svatým Petrem po světě*)¹¹⁶ nebo adaptace pohádky *Sedmero krkavců*¹¹⁷ s M. Issovou z roku 2015.

Postava BN se poprvé ve filmu objevila v roce 1925 ve filmu S. Innemana *J. K. Tyl*¹¹⁸ jako herečka M. Májová. V roce 1931 to byl film stejného režiséra *K. Havlíček Borovský*¹¹⁹ s herečkou B. Svobodovou. O pár let později v roce 1949 jí ve filmu *Revoluční rok 1848*¹²⁰ hrála V. Fabiánová. Od té doby měla BN dalších 10 filmových představitelk. V českém prostředí o ní bylo natočeno a dochovalo se sedm životopisných filmů/seriálů, a tři dokumentární filmy.¹²¹

Nejstarším životopisným filmem, o kterém se zde zmíníme, je *Horoucí srdce*¹²² O. Vávry z roku 1975. BN sleduje v letech 1851–56, tedy po revoluci v roce 1848. S výběrem představitelky J. Švormovou prý nebyl režisér úplně spokojen – chtěl podat BN jako emancipovanou ženu, schopnou hlubokého citu a zároveň ženu a cudnou.¹²³ BN je zde také prezentována jako oběť despotického a žárlivého manžela, která statečně nese všechny úklady

¹¹¹ Nejlepší české pohádky. Kinobox [online]. [cit. 2021-11-13]. Dostupné z: https://www.kinobox.cz/zebrickyy/nejlepsi/filmy/pohadky/jen_ceske

¹¹² *S čerty nejsou žerty* [film]. Režie Hynek BOČAN. Československo, 1984. Délka 91 min.

¹¹³ *Byl jednou jeden král...* [film]. Režie Bořivoj ZEMAN. Československo, 1954. Délka 107 min.

¹¹⁴ *Pyšná princezna* [film]. Režie Bořivoj ZEMAN. Československo, 1952. Délka 94 min.

¹¹⁵ *Princezna se zlatou hvězdou* [film]. Režie Martin FRIČ. Československo, 1959. Délka 78 min.

¹¹⁶ *Anděl Páně* [film]. Režie Jiří STRACH. Česká republika, 2005. Délka 90 min.

¹¹⁷ *Sedmero krkavců* [film]. Režie Alice NELLIS. Česko/Slovensko, 2015. Délka 99 min.

¹¹⁸ *Josef Kajetán Tyl* [film]. Režie Svatopluk INNEMANN. Československo, 1925. Délka 131 min.

¹¹⁹ *Karel Havlíček Borovský* [film]. Režie Svatopluk INNEMANN. Československo, 1931. Délka 96 min.

¹²⁰ *Revoluční rok 1848* [film]. Režie Václav KRŠKA. Československo, 1949. Délka 122 min.

¹²¹ Vše viz příloha č. 8.

¹²² *Horoucí srdce* [film]. Režie Otakar VÁVRA. Československo, 1962. Délka 100 min.

¹²³ Viz ZAJÍČKOVÁ, Martina. *Rozdílné interpretace Boženy Němcové v kontrastu s realitou* [online]. Praha, 2019 [cit. 2021-11-10]. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/109600/130265667.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s. 66.

a neváhá bojovat za českou vlast. Film silně podléhá ideovým požadavkům tehdejšího režimu a BN je zde silně idealizována – coby žena bojující proti režimu za každou cenu.¹²⁴

Ve filmu *Vlčí halíř*¹²⁵ natočeného podle knihy *Paní komisarka*¹²⁶ od J. Š. Baara vídme BN z jiného pohledu. Vidíme ji jako ženu, která podporuje kulturu, tradice a vlastenectví domažlických sedláků, což se nelíbí měšťanské společnosti. Film sleduje také linie vztahů Němcových a na rozdíl od předchozí adaptace už BN nestaví do role oběti tyranského manžela, naopak zdůrazňuje snahu manželů se podpořit a nevměšovat se do záležitostí toho druhého.¹²⁷ J. Březinová, která BN hraje, je autorce velmi podobná, a ztvárňuje ji jako ženu silnou, emancipovanou a odhodlanou bojovat za to, čemu věří.

O. Vávra se k příběhu BN vrátil ještě jednou filmem *Veronika*¹²⁸ roku 1985. Podle předlohy M. V. Kratochvíla se ve filmu obehává příběh mladé dívky Veroniky, která je velkou obdivovatelkou BN a shodou všech náhod a okolností se s ní setká a spřátelí zrovna v době, kdy BN zažívá jedno z nejtěžších období života. Je rok 1855 a BN zemřel syn Hynek. Zároveň jsou v tíživé finanční situaci a ona sama je nemocná. Veronika, kterou nakonec zneužije tajná služba k tomu, aby na Němcovi donášela, je unesená jejím dílem a povahou a raději, než by ji zradila, nakonec sama umírá. Ačkoli BN není v tomto díle hlavní postavou, je vlastně pořád v centru dění. J. Hlaváčová ji ztvárňuje jako inspirující ženu, která je na jednu stranu obletovaná řadou žen i mužů, ale na druhou stranu odsuzovaná a stíhaná pro to stejné. Je to nezávislá, svobodomyšlná žena, vlastenka, která předběhla svou dobu a ani při nemoci a tíživé životní situaci nepřestává prosazovat své vlastenecké názory a hodnoty proti režimu, který je silnější a větší. Režisér zde také vyzdvihoval její statečnost a hrdost národní spisovatelky. Film je opět ovlivněn dobou svého vzniku a režisér proto spisovatelku silně zidealizoval.¹²⁹

*A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu*¹³⁰ z roku 2005 je zatím posledním celovečerním filmem o životě BN. Je zároveň také jediným filmem, kde hlavní postavu neztvárnila česká herečka, ale německá herečka C. Harfouch. Režisérka D. Knöpfel natočila film o posledních

¹²⁴ Tamtéž, s. 67.

¹²⁵ *Vlčí halíř* [film]. Režie Jaroslav NOVOTNÝ. Československo, 1975. Délka 80 min.

¹²⁶ BAAR, Jindřich Šimon. *Paní komisarka: chodský obrázek z doby předbřeznové*. 8. vyd. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1930.

¹²⁷ RUNŠTUKOVÁ, Marcela. *Božena Němcová jako trvalá i proměnlivá inspirace* [online]. Hradec Králové, 2017 [cit. 2021-11-10]. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Dostupné z: <https://theses.cz/id/hsdnrl/22045805>, s. 43.

¹²⁸ *Veronika* [film]. Režie Otakar VÁVRA. Československo, 1985. Délka 97 min.

¹²⁹ RUNŠTUKOVÁ, Marcela. *Božena Němcová jako trvalá i proměnlivá inspirace* [online]. Hradec Králové, 2017 [cit. 2021-11-10]. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Dostupné z: <https://theses.cz/id/hsdnrl/22045805>, s. 32.

¹³⁰ *A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu* [film]. Režie: Dagmar KNÖPFEL. Německo, 2005. Délka 107 min.

letech, nebo spíše měsících, spisovatelčina života spojených třemi dopisy, které BN v této době napsala. Vidíme v něm ženu na pokraji fyzických i psychických sil, sledujeme její poslední pokusy psát. V kontrastu s tím se pak snímek vrací do minulosti a ukazuje nám silnou a krásnou BN v salonu u Staňků nebo s některým ze svých milenců. J. Němec v tomto snímku působí jako zlý a tyranský muž, který jí ubližuje, bere peníze za psaní apod. BN jako postava prochází důležitým vývojem – z krásné sebevědomé ženy v umírající bezmocnou bytost. Režisérka pak akcentuje zejména feministické prvky, jako její nezávislost, odmítání zažitých konvencí a snahu vzbouřit se proti muži za každou cenu, a také její národní identitu.¹³¹

Zmíníme se krátce i o dvou dokumentárních filmech z let 1997 a 2011. Právě tyto dva snímky, zejména pak ten druhý z roku 2011, jsou podle našich zkušeností občas promítány ve škole v rámci výuky o BN.¹³² *Nesmrtelná hvězda Božena Němcová*¹³³ je dílem známé režisérky Olgy Sommerové zaměřenou na silné ženské příběhy a feministická témata. Režisérka za asistence známých osobností, odborníků, ukázek z filmových i divadelních verzí skládá mozaiku o BN jako silné emancipované ženě, matce, manželce a milence, autorce nejslavnějšího románu, ale i ženě zkoušené těžkým životem, jejíž dílo má dodnes vliv na její čtenáře. Dále se o tomto snímku ještě zmiňujeme níže, u anketního pořadu *Knihy mého srdce*, kde byla použita jeho zkrácená verze.

Režisérky L. Václavová a M. Komárková připravily tzv. polohraný dokument *Obrazy ze života Boženy Němcové*¹³⁴ a to v roce 2011. V roli BN se zde objevila herečka L. Vlasáková a jejího muže ztvárnil J. Myšička. Právě jejich výstupy propojují odborné výklady řady osobností spjatých s pracemi o BN. V dokumentu uvidíme J. Janáčkovou, H. Sobkovou, O. Hausenblase, V. Cílka nebo L. Heczkovou, kteří rozebírají nejen základní fakta týkající se jejího života a díla, ale také méně známé informace nebo otevírají některé nevyjasněné otázky – například původ BN nebo to, že na J. Němce bývá nahlíženo jako na tyrana a despota. BN je zde zobrazena jako krásná inteligentní žena, která měla velký soucit s lidmi, kteří se ocitli ve

¹³¹ ZAJÍČKOVÁ, Martina. *Rozdílné interpretace Boženy Němcové v kontrastu s realitou* [online]. Praha, 2019 [cit. 2021-11-10]. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/109600/130265667.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s. 79–80.

¹³² Vycházíme pouze ze zkušenosti našich kolegů učitelů a našich vlastních.

¹³³ *Nesmrtelná hvězda Božena Němcová* [film]. Režie Olga SOMMEROVÁ. Česko, 1997. Délka 58 min.

¹³⁴ *Obrazy ze života Boženy Němcové* [film]. Režie Ljuba VÁCLAVOVÁ. Česko, 2011. Délka 52 min.

složitých situacích a kterým neváhala pomoci. Zdůrazňována je její síla, nezávislost i to, že ve své době vyčnívala nad všemi ostatními.¹³⁵

Božena

Z nejnovějších filmových snímků nemůžeme opominout seriál ČT, který byl uveden na začátku roku 2021 a vzbudil velké reakce nejen v médiích, ale i u samotných diváků, často studentů a učitelů. Domníváme se, že je v našem výzkumu velmi podstatný a mohl ovlivnit řadu našich respondentů – tomu jsme koneckonců i přizpůsobili některé naše otázky v dotazníkovém šetření a rozhovorech. Proto jsme se mu rozhodli věnovat větší prostor.

Čtyřdílný seriál *Božena*¹³⁶ už od svého oficiálního představení vzbuzoval velká očekávání. Díky významnému výročí tak přišel na svět zatím nejdelší a nejkomplexnější televizní počin, který mapuje život BN od raného mládí až do její smrti. Spatřit světlo světa měl právě v roce 200. výročí narození BN (tedy v roce 2020), ale vzhledem k situaci ohledně koronaviru jej tvůrci odvsílali až o rok později, v roce 2021.

Scénář ke čtyřdílnému seriálu napsala dvojice žen Martina Komárková a Hana Włodarczyková, režie se ujala L. Wimmerová. Ke konzultaci měly celou řadu odborníků: např. historičky M. Lenderovou nebo M. Mackovou, bývalého ředitele Muzea BN v České Skalici M. Horkého, R. M. Sichu, ředitele Východočeského památníku celnictví, nebo například spisovatelku Y. Dörflovou. Hlavní postavu BN ztvárnily A. Kameníková, jako mladá BN, a A. Geislerová, která hraje BN v pozdějším věku. Postavu J. Němce ztvárnil ve všech dílech herec J. Hájek. V seriálu se objeví také celá řada postav českých literárních osobností a přátel Němcových jako například K. Havlíček Borovský (V. Matějovský), A. Čelakovská (E. Josefíková) nebo K. J. Erben (V. Škultéty).

První díl série se zaměřuje na mládí BN. Vidíme, jak žila s rodiči, jak se nakonec vdala za J. Němce i jak přivedla na svět první dítě. Od první chvíle je nám prezentovaná BN jako sebevědomá, svéhlavá bytost, která se svými názory a schopnostmi vymyká nejen svým vrstevníkům, ale i svému sociálnímu postavení mladé dívky bez věna. Už od tohoto mladého věku BN prezentuje své emancipované a feministické myšlenky, také vidíme její velkou touhu po svobodě a nechť k tomu, být jen ženou v domácnosti. Velký prostor v celém seriálu má

¹³⁵ Podrobně např. ZAJÍČKOVÁ, Martina. *Rozdílné interpretace Boženy Němcové v kontrastu s realitou* [online]. Praha, 2019 [cit. 2021-11-10]. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta. Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/109600/130265667.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, s. 82–86.

¹³⁶ *Božena* [seriál]. Režie: Lenka WIMMEROVÁ. Česko, 2021. Délka 5 h 51 min.

vztah manželů Němcových a jejich střety i souznění. Oba dva jsou zobrazení jako svým způsobem tvrdohlaví lidé, kteří ale přes všechny spory nakonec dobře fungují jako pár, který se vzájemně podporuje, a jako intelektuálně vyrovnaná dvojice.

Od druhého dílu nám autorky představují BN také jako vlastenku. Vidíme její cílevědomost a také vášeň, se kterou se pro psaní i nový vztah (s V. B. Nebeským) nadchla. Vzápětí také vidíme, že její touha po lásce, kterou si naplňovala ve vztahu s mladým a morálně nevázaným básníkem V. B. Nebeským, kontrastuje se vztahem s J. Němcem a jeho nepochopením nebo nezájmem o její tvorbu a starostmi o to, jak uživit rodinu. Seriál poté poprvé ukazuje BN na pokraji vyčerpání a emočního zhroucení, když Nebeský odjede a Němec odhalí jejich poměr.

Ve třetím díle poznáme další část osobnosti BN – sledujeme její etnografické pátrání a zapisování národních zvyků, tradic a příběhů. Díky výměně herečky v hlavní roli, vidíme BN jako vyzrálejší, klidnější, ale také unavenější a ztrápenější. Sledujeme také její emocionální vypětí, které přichází se smrtí Antonie Čelakovské, úmrtím malé dcerky J. Rottové a finanční krizí rodiny, a vyvrcholí smrtí syna Hynka. Právě záběry BN, která zoufale křičí a vzpouzí se nemocničnímu personálu, celý díl končí.

V posledním díle pak seriál zachycuje BN v těžkém životním období, kdy nemá téměř žádné peníze a „hýří“ s mladými studenty. Po příjezdu J. Němce pak také sledujeme častější a ostřejší konflikty mezi manžely ohledně peněz, stylu života nebo vzdělání dětí, na kterém BN velmi záleží. A. Geislerová zde ztvárňuje BN jako ženu ochotnou do poslední chvíle bojovat za to, čemu věří navzdory tomu, že nemá prostředky a její zdravotní stav se razantně zhoršuje. Seriál končí smrtí BN.

Když se nyní oprostíme od historických nepřesností nebo účelovosti některých scén, můžeme se soustředit pouze na to, co si z takového seriálu odnese divák. Vůbec poprvé je zde vykreslen takto dopodrobna celý autorčin život. Je zde zaznamenána její proměna od mladé, nezkrotné vesnické dívky k pražské mladé paní s obrovským literárním nadáním, přes emancipovanou a vášnivou vlastenku až k hýřící nešťastné ženě, která se nedokázala vyrovnat s neštěstím, které ji potkalo. Obraz BN zde dostává nový rozměr; nejde už jen o spisovatelku z čítanky, ale o plně vykreslenou lidskou bytost, která má své dobré i špatné stránky. Ukazuje ji toužící po lásce, snící o ideálech rovnosti ale i jako zlomenou, těžce nemocnou ženu na sklonku života. Vidíme proměňující se vztah manželů, kteří se ocitají v těžké situaci, velkou část společného života jsou odkázáni jen na komunikaci v dopisech a jejich rozdílné povahy a názory jim leckdy komplikují i ten zbytek společného soužití.

Právě toto barvitě vykreslení různých životních fází a situací může být pro diváky velmi poutavé a zároveň může vzbuzovat rozporuplné reakce. Po odvysílání seriálu bylo možné pozorovat kontroverzi, se kterou na něj řada lidí pohlížela. Domníváme se, že právě zde došlo u řady lidí, často znajících BN jen ze stránek čítanek, k zborcení jejich zažité představy o ní, Josefu Němcovi i době, ve které žili. BN už není ta upjatá a nudná autorka, ale je to žena s pokrokovými názory, která se dokáže oddat touze a nechá své děti ochutnat doutník. Není to autorka jednoho románu, ale básnířka, fejetonistka i etnografka. Stejně tak to není jen dobrá žena, která dělala všechno správně a ve víře v Boha. I její muž už není tím jasným záporákem, opilcem a násilníkem, dostává zde druhou tvář, tvář manžela, který vedle sebe chce inteligentní uvědomělou ženu, který ji sám inspiruje k české četbě, tvář otce a hrdého Čecha. Není jen tyran a jeho žena není jen jeho oběť.

Ačkoli je doba BN dobou prvních feministických osobností, umělci podporují zrod nové české básnířky a vystavují její portréty, je to stále doba, kde i přes všechnu pokrokovost některých mužů, je žena povinná poslouchat svého muže a o důležitých otázkách má právo stále rozhodovat jen on. A to se dle našeho názoru podařilo tvůrcům dobře zachytit. Pro život s emancipovanou inteligentní ženou, které role hospodyně nestačí, nebyl žádný precedens a i muž, jako J. Němec, který svou manželku uvedl do světa umělců a vyjednával vydávání jejich děl, se někdy zoufale snažil svou manželku zkrotit a přimět k alespoň základní poslušnosti a tradičnímu způsobu života.

O seriálu se také mluvilo v kontextu milostných scén, které obsahoval a které pro řadu lidí byly absolutně neslučitelné se jménem BN. Nutno ale podotknout, že tyto scény jsou součástí děje a pomáhají dokreslit povahy obou manželů i milenců BN a mají i přímý efekt na proces spisovatelčina uměleckého zrání. Právě tento aspekt byl častým tématem v médiích – viz například „Sexuální scény? Bylo nutné odvyprávět příběh ženy, která toužila po lásce, říká Geislerová o roli BN,¹³⁷ nebo „Seriál Božena pohoršil obecnstvo, protože ukázal sexuální život spisovatelky.“¹³⁸ Další diskuzi vyvolal J. Němec a jeho dřívější obraz tyрана v některých dílech. Kontroverze muže, který bije svoji ženu, a muže, který byl nešťastnou a zoufalou obětí doby, ve které žil, rozbouřila řadu diskuzí a novinových článků. Například rozhovor autorek

¹³⁷ VÝBORNÁ, Lucie. Sexuální scény? Bylo nutné odvyprávět příběh ženy, která toužila po lásce, říká Geislerová o roli Němcové. In: *Host Lucie Výborné* [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas, 22. 1. 2021 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/kultura/film/bozena-nemcova-ceska-televize-zivot-ana-geislerova-rozhovor_2101221526_ako

¹³⁸ MACHALICKÁ, Jana. Seriál Božena pohoršil obecnstvo, protože ukázal sexuální život spisovatelky. In: *Lidové noviny* [online]. Praha: MAFRA, 2021 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/orientace/kultura/machalicka-serial-bozena-pohorsil-obecnstvo-protoze-ukazal-sexualni-zivot-spisovatelky.A210126_113235_ln_kultura_jto

seriálu „Němcová určitě trpěla, ale Němec možná víc, říkají autorky scénáře seriálu Božena,“¹³⁹ nebo recenze seriálu „Nejzajímavější postavou seriálu Božena je Josef Němec,“¹⁴⁰ či rozhovor s jeho představitelem „Hájek: Němce bych objal. Přitahovalo ho, že Božena není domácí puťka, ale narazil.“¹⁴¹ Z ostatních reakcí ještě jmenujme třeba námitky, že je v seriálu použito málo jejich textů a tím pádem je proces jejich tvorby upozaděn¹⁴² nebo že nejde do hloubky a řadu důležitých motivů vypouští nebo připomíná jen v povrchních dialogových tezích.¹⁴³

Seriál sledovalo v průměru 1,64 milionů diváků každou epizodu, poslední dokonce přes 1,7 milionu. Nárůst sledovanosti byl patrný také v generaci 15-24 let, tedy ve věkové skupině našich respondentů. O dosahu seriálu vypovídá také fakt, že se také stal druhým nejvyhledávanějším filmovým dílem na internetovém vyhledávači Googlu v roce 2021.¹⁴⁴

Televizní pořady

Pro výběr televizní tvorby jsme zvolili stránky České televize a jejího archivu¹⁴⁵ a poté archivy televizí Novy¹⁴⁶ a Primy¹⁴⁷. V archivech komerčních televizí jsme ale bohužel našli pouze jediný pořad.¹⁴⁸ Televizní produkce od roku 2004¹⁴⁹ odvysílala téměř 40¹⁵⁰ pořadů nebo

¹³⁹ FENCLOVÁ, Marta. *Němcová určitě trpěla. Ale Němec možná víc, říkají autorky scénáře seriálu Božena* [online]. 22. 1. 2021 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/kultura/3924-nemcova-urcite-trpela-ale-nemec-mozna-vic-rikaji-autorky-scenare-serialu-bozena>

¹⁴⁰ MÍŠKOVÁ, Věra. *Recenze: Nejzajímavější postavou seriálu Božena je Josef Němec* [online]. 25. 1. 2021 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/clanek/recenze-nejzajimavejsi-postavou-serialu-bozena-je-josef-nemec-40348696>

¹⁴¹ MACA, Tomáš. *Hájek: Němce bych objal. Přitahovalo ho, že Božena není domácí puťka, ale narazil* [online]. 24. 1. 2021 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/hajek-josefa-nemce-bych-objal-drzost-bozeny-ho-pritahovala-m/r~5fd6c7b85be711ebb1110cc47ab5f122/>

¹⁴² KABRHELOVÁ, Lenka, Barbora SOCHOROVÁ a Tomáš DUFKA. *Prosím Vás, hlavně tu Němcovou čtete, nabádá bohemistka*. In: *Vinohradská 12* [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas, 25. 1. 2021 [cit. 2021-11-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/podcast-vinohradska-12-bizena-nemcova-libuse-heczkova_2101250600_cen#transkripce a BLÁHOVÁ, Jindřiška. *Láska v časech Boženy Němcové* [online]. 24. 1. 2021 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2021/4/laska-v-casech-bozeny-nemcove>

¹⁴³ RYNDÁ, Vojtěch. *Minisérie Božena se snaží bořit mýtus, ale nedokáže si od Němcové udržet odstup* [online]. 4. 1. 2021 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/filmy-a-serialy/104752/miniserie-bozena-se-snazi-borit-mytus-ale-nedokaze-si-od-nemcove-udrzet-odstup.html>

¹⁴⁴ *Nejpopulárnější seriály roku 2021 podle Googlu*. *Serialzone* [online]. 10. 12. 2021 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.serialzone.cz/clanek/13979-nejpopularnejsi-serialy-roku-2021-podle-googlu/>

¹⁴⁵ *Archiv České televize* [online]. [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/>

¹⁴⁶ *Archiv TV Nova* [online]. [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://novaplus.nova.cz/porady>

¹⁴⁷ *Archiv TV Prima* [online]. [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.iprima.cz/porady>

¹⁴⁸ Našli jsme jen jednu reportáž z publicistického pořadu *Víkend*. U komerčních televizí bohužel nebylo možné tak rozsáhle vyhledávat (např. podle klíčových slov) a i počet pořadů v archivu byl mnohem menší než u Archivu ČT. Více o kritériích výběru v příloze č. 7 a kompletní výběr všech pořadů je obsahem přílohy č. 8 této práce.

¹⁴⁹ Rok 2004 je uveden jako hranice proto, že archiv ČT neumožňuje dohledat starší vysílané pořady.

¹⁵⁰ Výsledek našeho průzkumu.

jejich částí věnovaných BN, mezi nimi i několik pořadů pro děti. Většina pořadů byla určena pro klasické televizní vysílání, 7 z nich odvysílaly internetové televize. Některé pořady ČT se BN věnovaly opakovaně – například *Toulavá kamera 3x* (v roce 2005 a dvakrát v roce 2020) nebo 7x pořad *Divadlo žije!* (poprvé v roce 2007 a zatím naposledy v roce 2017). BN a její tvorba byla také součástí dvou velkých multimediálních projektů – *Kniha mého srdce* a *Největší Čech*, které ČT odvysílala v podobě několika soutěžních večerů v roce 2009 a 2005.¹⁵¹

Z dalších pořadů České televize jmenujme například velmi informačně bohatý díl *Tak ty si Barunka*¹⁵² pořadu *Historie. Cs*, kde spolu debatují M. Pokorná, M. Palovská, M. Horký o BN z nejrůznějších pohledů – BN jako vlastenka, jako matka a manželka, otázka jejího původu nebo například o jejím nejslavnějším díle *Babička*. Ukázky z tohoto dílu byly také použity jako krátká videa pro vzdělávací web ČT Edu (viz strana 47). Osobnímu životu BN se pak věnovaly třeba pořady *Osudové lásky – Zamilovaná paní Betty*¹⁵³ Stanislava Motla, který poodhaluje vztah BN s V. B. Nebeským, a *Potomci slavných*¹⁵⁴ o pátrání po příbuzných BN včetně těch stále žijících.

Česká televize se BN věnuje i ve své tvorbě pro děti a mladistvé. Od roku 2017 například vysílá ČT pořad *Bankovkovi*¹⁵⁵ určený dětem ve věku 8-12 let. Hlavními postavami a průvodci tohoto vzdělávacího pořadu, který se zaměřuje na rozvoj finanční gramotnosti, je pětice českých osobností, které najdeme na českých bankovkách – Ámos, Božena, František, Ema a Tomáš. Mladí herci zde ztvárňují tyto osobnosti jako dnešní mladé lidi, kteří společně bydlí a řeší otázky jako například bezpečnost nakupování v e-shopech nebo cestovní pojištění. Každý z protagonistů pak má svůj určitý styl a reprezentuje určitý typ člověka – například roztržitá, bohémská a trochu povrchní zpěvačka Ema nebo opatrný a přemýšlivý pan Tomáš. Postavu Boženy zde ztvárňuje herečka Tereza Dočkalová jako introvertní, spíše zakřiknutou mladou spisovatelku plnou ideálů a romantických představ o životě. Pořad má několik desítek dílů a stále se natáčí nové.

¹⁵¹ Více o těchto projektech níže.

¹⁵² Tak ty si Barunka. In: *Historie.cs* [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 4. 4. 2020 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/220411058220013/>

¹⁵³ Zamilovaná paní Betty. In: *Osudové lásky* [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 2. 4. 2020. [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12209945659-osudove-lasky/418235100011002-zamilovana-pani-betty/>

¹⁵⁴ Božena Němcová. In: *Potomci slavných* [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 5. 7. 2017 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1043766361-potomci-slavných/296327272770003-bozena-nemcova/>

¹⁵⁵ *Bankovkovi* [seriál]. Režie Jakub ŠMÍD. Česko, 2017. Délka 14 min.

Dějiny udatného národa českého mají formu krátkých animovaných videí (okolo 3 minut), kterými provází bílý český lev hovořící hlasem Jiřího Lábusy. V každé části se věnuje nějaké části české historie a humornou formou a ilustracemi ji představuje divákům v krátkých klipech. V díle „83/111 Literatura, divadlo a národní obrození“¹⁵⁶ divákům představí hlavní české osobnosti, romantiky, divadelníky a první kočovná divadla. Jednou z osobností je i postava BN, vyobrazená ve světle modrých šatech s typickým účesem a představená jako autorka *Babičky* a sběratelka lidových pohádek. Při svém výstupu pronese větu: „Šťastná to žena“ a napomene bláznivou Viktorku, která mezitím začne na pozadí poskakovat. Společnost BN dělají v tomto díle K. J. Erben, J. K. Tyl, M. Kopecný nebo K. Světlá. Tato forma pořadu umožní divákům si dát BN do kontextu nejen s obdobím, kdy žila, ale také s ostatními osobnostmi nebo třeba s otevřením Stavovského divadla. Soustředí se na předání základních faktů v ilustrované a vtipné formě, historické postavy se snaží prezentovat na základě faktů.

Dalším pořadem je *DějePIC!* Herec Tomáš Jeřábek v tomto pořadu figuruje v roli moderátora jakési humorné televizní show, do které přicházejí nejrůznější historické osobnosti jako hosté. Dělá s nimi rozhovory, promítají se krátké klipy a skeče a jednotlivý hosté mezi sebou vedou diskuzi. Díl, který se týká BN, má název „Miss DějePIC!“¹⁵⁷ a jde v něm o volbu nejkrásnější české osobnosti. BN (resp. její představitelka) v něm vystupuje v černých šatech s velkým výstřihem a s drdolem ve vlasech. Velmi mělce se s moderátorem baví o tom, že napsala *Babičku* (zmiňuje, že ji nikdo pořádně nečetl) a BN pak přiznává, že své dílo musela přikrášlit, aby k němu mohli lidé vzhlížet. Mluví spolu o sbírání pohádek (jestli jsou opravdu její) a nejasném původu autorky. V rámci probíhající soutěže pak BN absolvuje promenádu, na které ji moderátor představí jako „krásnou, a to je vše“ a také promenádu v plavkách, při které se dozvíme, že zatímco ostatní účastnice (např. Marie Terezie) neměly na koupání čas, BN ho měla hodně a ráda se koupala. Nechybí pak ani hysterický výstup BN, která se vzteká, že nedostala nejvíce bodů. Všechny účastnice nakonec skončí na prvním místě, ale moderátor prohlásí, že „Boženka“ je jeho osobní favoritka, protože je velká spisovatelka, vlastenka a bojovnice za práva žen.

Ačkoli je pořad od začátku podáván s velkou nadsázkou a humorem, celkově vyznívá dost antifeministicky. Představitelka BN (navíc s hlubším výstřihem) působí poněkud vulgárně

¹⁵⁶ Literatura, divadlo a národní obrození. In: *Dějiny udatného národa českého* [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 4. 12. 2011 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10177109865-dejiny-udatneho-ceskeho-naroda/211543116230083-literatura-divadlo-a-narodni-obrozeni/titulky/>

¹⁵⁷ Miss Dějepic. In: *DějePIC!* [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 17. 10. 2018 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/11690190484-dejepic/418234100101006-miss-dejepic/>

a prezentuje se jako marnivá a krásou a slávou posedlá. Konfrontace s přihlouplým moderátorem jsou sice vtipné, ale ani z faktického hlediska nejsou příliš přínosné. Informace o ní, které si diváci z šestadvacetiminutového pořadu odnesou, jsou velmi mělké – napsala *Babičku*, sbírala pohádky a byla velmi krásná.

Ve vzdělávacím seriálu *Sám v muzeu* účinkuje O. Vízner jako vzdělaný vrátný a hlídač v muzeu, které po setmění vždycky odhalí nejrůznější tajemství. Společnost mu dělá prostá uklízečka muzea Blaženka – Anna Polívková. V díle s názvem *Babička Boženy Němcové*¹⁵⁸ hlídač potkává BN v černých šatech s drdolem a představí ji jako nejslavnější českou spisovatelku, autorku povídek, románů a pohádek. Herečka ztvárňující BN působí velmi ušlechtilé a elegantně, také velmi klidně a vyrovnaně. Spolu s vrátným pak představí nevzdělané Blažence některé informace o *Babičce* a o životě BN. Zazní například, že babička BN a postava Babičky, jsou dvě různé postavy. Nebo se zmíní o jejím nelehkém životě a problémům, které měl její muž kvůli vlastenectví. BN pak uvádí, že její jedinou útěchou bylo vždy psaní, které jí pomohlo i v nejhorší chvíli života, kdy jí zemřel syn. Na závěr ještě dodává, že se cítí být přesto všechno šťastnou ženou a vrátný ji nazve královnou české literatury.

Atmosféra tohoto pořadu je zejména proti tomu předchozímu velmi poklidná. Při rozmluvách s BN je z chování vrátného znát velká úcta ke spisovatelce, která se sama projevuje velmi vytríbeně a kultivovaně. Působí jako milá, spokojená žena, která přesto, že měla těžký život, je podle svých slov šťastná. I informací o jejím životě si divák odnese poměrně hodně – odkud byla a z jaké rodiny pochází, jak to bylo s její vlastní babičkou a slavným dílem, jaký vztah mezi sebou manželé měli nebo jak a kdy se seznámila s českými vlastenci a začala sama tvořit.

Internet

Do této kategorie jsme se rozhodli zařadit obsah publikovaný prostřednictvím sociálních sítí (zejména Facebook, Instagram, YouTube), webových stránek, blogů a speciálních projektů v online prostředí. Níže uvádíme to nejpodstatnější, co se nám podařilo najít.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Babička Boženy Němcové. In: *Sám v muzeu* [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 19. 11. 2020 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://decko.ceskatelevize.cz/sam-v-muzeu>

¹⁵⁹ Více viz příloha č. 7 a 8.

Instagram, Facebook a YouTube

Sociální sítě dnes rozhodně patří mezi nástroje každodenního použití. Zejména mladí lidé na nich tráví i několik hodin denně a sledují na nich příspěvky, videa nebo fotografie. My jsme se zaměřili zejména na tři nejpopulárnější sítě – Instagram, Facebook (dále také FB) a YouTube. Při našem hledání jsme používali nástroje, které obsahují jednotlivé sociální sítě, a hledali jsme klíčová slova jako „Božena Němcová“, „*Babička*“ atd. Parametrem, který jsme sledovali bylo počet zhlédnutí (u YouTube) a počet laiků (Facebook, Instagram). Tyto údaje uvádíme dále vždy k předem určenému datu 1. 12. 2021. Vyhledávání nebylo tak systematické jako v případě předchozích médií, protože to vyhledávací nástroje a povaha příspěvků neumožnily. Bylo také nutné na každé síti hledat trochu jinak.¹⁶⁰

Vůbec nejsledovanějším videem na YouTube spojeným s BN nebo jejím dílem je audio verze tzv. *Babička vulgaris*,¹⁶¹ která měla přes 570 000 zhlédnutí. Toto video inspirované parodickou povídkou od anonymního autora nešetří vulgarismy a má mnoho fanoušků. Podobnou parodií je i další sledované video s názvem *Babička aneb jak to bylo doopravdy*¹⁶² (15 500 zhlédnutí) nebo scénka z pořadu Ivana Mládka s názvem *Na Starém bělidle*¹⁶³ (přes 5 000 zhlédnutí).

Z úplně jiného soudku jsou dvě videa mající kolem 25 tisíc a 20 tisíc zhlédnutí – první je video z projektu FF UK *Mluvící hlavy*¹⁶⁴ s J. Vojvodíkem a druhé video kanálu *Na potítku*¹⁶⁵ D. Jirsy. Obě se věnují rozboru díla *Babička*, a to z velice erudovaného, odborného pohledu. Rozboru stejné knihy se věnuje i video kanálu LUKAS IV. HOUSE¹⁶⁶ s více než 10 500 zhlédnutími. Jeho hodnocení knihy je ovšem velmi negativní, považuje toto dílo za zastaralé, nesmyslné a zbytečné a BN za nudnou spisovatelku. Výklad tohoto autora obsahuje také řadu faktických chyb.

¹⁶⁰ Více o průběhu vyhledávání viz příloha č. 7.

¹⁶¹ ONDREJČÍKOVÁ, Zuzana. *Babička – Trochu jinak – Parodie*. In: *YouTube* [online]. 2009 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Q1FCSy1DZMo>

¹⁶² MrPjeer. *Babička aneb jak to bylo doopravdy*. In: *YouTube* [online]. 31. 7. 2017 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=2V-juO3dPX0>

¹⁶³ Penkie. Mládek, Plačková, Mrázek – *Babička*. In: *YouTube* [online]. [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=P1oPjQ5Bj5A>

¹⁶⁴ Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. *Rozbor díla: Babička (B. Němcová)* In: *YouTube* [online]. 30. 4. 2014 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=aPCcZPiLMu8&t=1s>

¹⁶⁵ *Na potítku*. *Božena Němcová – Babička*. In: *YouTube* [online]. 11. 5. 2019 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=nzaeEA5Nu_k&t=746s

¹⁶⁶ Lukas IV. & Library of Lore. *Babička – Božena Němcová – Rozbor knihy*. In: *YouTube* [online]. 10. 12. 2017 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=JTJsr0mGnEI>

V části o audio-tvorbě inspirované BN jsme zmínili videoklip skupiny Borgia, který je vlastně takovým mini-filmem o díle BN. Podobnou ukázkou vlastní tvorby je amatérský dokumentární film s názvem *Božena Němcová*¹⁶⁷ od M. Ježkové. A pro změnu humornou upoutávku s vlastním příběhem na YouTube zveřejnilo Muzeum Boženy Němcové v České Skalici. Jedná se o „pseudoprohlídku“ v muzeu,¹⁶⁸ jehož průvodce velmi osobitě provádí nebo spíše neprovádí návštěvníky po trase. Informace, které jim předkládá, jsou ale záměrně špatné a vymyšlené, navíc je velmi agresivní a na návštěvníky křičí nebo je uráží, zatímco se ho někteří z nich snaží opravit v jeho výkladu.

Mezi „nejlajkovnější“ příspěvky na FB, které se nám podařilo najít, patřily upoutávky k jednotlivým dílům seriálu *Božena*. Počet lajků se pohyboval mezi 4,9 až 5,1 tisíci.¹⁶⁹ Také příspěvek k 200. výročí uveřejněný ČT24 patřil mezi velmi oblíbené – 2,1 tisíc lajků.¹⁷⁰ Příspěvek DVTV ze stejné doby obsahující video z rozhovoru s A. Geislerové o seriálu *Božena* dosáhl na 1,9 tisíc.

Na Instagramu jsme pod hashtagem „boženaněmcová“ našli 3 029 příspěvků, které jej zmiňují. Příspěvky bychom si mohli pracovně rozdělit na ty, které jsou osobními příspěvky z výletů nebo kulturních zážitků spjatých s BN, vlastní pokusy o tvorbu (například šaty, obrazy nebo šperky podle vzoru BN) a poté příspěvky profesionálních instagramerů. Právě na ně jsme se zaměřili více – nejvíce příspěvků měly uživatelky cojezoe_ a ynglad, o kterých více napíšeme níže, ale i řada jiných, kteří se vyjadřovali k seriálu *Božena* nebo k novému vydání některých děl BN (např. *zaostrenonaknihy*¹⁷¹, *recenzarium*¹⁷² nebo *luciezel*¹⁷³). Řada instagramerů také pod hashtagem #ctemebabicku uveřejňovala fotku svého vydání *Babičky*,

¹⁶⁷ JEŽKOVÁ, Markéta. *Božena Němcová*. In: *YouTube* [online]. 20. 11. 2007 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=4b3XmcuPIDs>

¹⁶⁸ Muzeum Boženy Němcové. *Božena Němcová. ZNÁTE JI?* In: *YouTube* [online]. 6. 4. 2016 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pj1-xCXextc>

¹⁶⁹ Česká televize. *Božena*. In: *Facebook* [online]. Praha, 24. 1. 2021 [cit. 2021-12-15]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/ceskatelevize/posts/10158148421012686> nebo Česká televize. *Božena*. In: *Facebook* [online]. Praha, 3. 1. 2021 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/ceskatelevize/posts/10158087164762686>

¹⁷⁰ ČT24. *Božena Němcová*. In: *Facebook* [online]. Praha, 4. 2. 2020 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/watch/?v=592878738225276&ref=sharing>

¹⁷¹ *Zaostřeno na knihy*. Jak u mě po letech dopadlo opětovné setkání s Boženou Němcovou? In: *Instagram* [online]. 11. 7. 2019 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/BzyKCjxgdVu/>

¹⁷² *Recenzarium*. Na klasiku by se nemělo zapomínat! In: *Instagram* [online]. 31. 5. 2019 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/ByHsdeLoaTQ/>

¹⁷³ *Luciezel*. Málem mi proklouzla mezi prsty! Kompilace povídek a textů Boženy Němcové! In: *Instagram* [online]. 30. 6. 2019 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/BzWSpJaIrK6/>

kteřé čtou a mají doma (např. herečka K. Winterová¹⁷⁴ nebo booktuberka zaknihovany_zivot¹⁷⁵).

Jak jsme zmínili, nejvíce příspěvků měly instagamerky cojezoe_ a ynglad. Pod přezdívkou Ynglad vystupuje influencerka, bloggerka a instagamerka Jana Yngland Hrušková, která na sociálních sítích uvedla sérii příspěvků o BN, ve kterých prochází místa v okolí České Skalice a v dobovém kostýmu podává svým sledujícím různé informace a příběhy.¹⁷⁶ Její příspěvky měly většinou mezi 3 000 a 5 000 lajků a její profil pravidelně sleduje přes 37 tisíc lidí.

Instagamerka Karolína Zoe Meixnerová vystupující pod jménem cojezoe_, se na svém profilu věnuje zejména české literatuře. Její profil má přes 21 tisíc sledujících (na síti TikTok pak dalších 20 tisíc). Je také popularizátorkou a pořádá také besedy na středních školách nebo gymnáziích. Současně je také autorkou literárního podcastu Literární hysterie. Ještě před rokem se věnovala booktuberingu, tedy publikovala příspěvky zejména o knihách, které čte, a na svém profilu mluvila o zajímavostech z literatury. Poté ale začala uveřejňovat krátká videa, ve kterých se jednoduchými převleky stylizuje do podoby českých klasiků a přehrává v nich situace z jejich životů. Vše se snaží mít podložené fakty – jako bývalá studentka bohemistiky FF UK má o oboru velký přehled. Ve videích se objevují K. H. Mácha, K. Světlá nebo BN, které je věnována největší pozornost. Právě videa, ve kterých BN účinkuje, mají největší počet lajků (až 6 500). Prostřednictvím cojezoe_ tedy můžeme vidět, jak například BN předkládá svou první báseň J. K. Tylovi,¹⁷⁷ jak to vypadalo doma u Němcových,¹⁷⁸ okamžiky před pohřbem K. Havlíčka Borovského¹⁷⁹ nebo například to, jak by se asi BN a její literární přátelé chovali na současné party.¹⁸⁰ Karolína Zoe Meixnerová se v posledních měsících stává

¹⁷⁴ WINTEROVÁ, Kateřina. Babičku do každé rodiny In: *Instagram* [online]. 14. 5. 2020 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/CAKNrCgJA>

¹⁷⁵ Zaknihovaný život. Božena Němcová: Babička. In: *Instagram* [online]. 26. 1. 2020 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/B7x8YLMAD2R/>

¹⁷⁶ HRUŠKOVÁ, Jana Yngland. Série příspěvků o Boženě Němcové. In: *Instagram* [online]. [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: https://www.instagram.com/jana_yngland_hruskova/?hl=cs

¹⁷⁷ MEIXNEROVÁ, Karolína Zoe. Literární hysterie. In: *Instagram* [online]. [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: https://www.instagram.com/cojezoe_/?hl=cs

¹⁷⁸ MEIXNEROVÁ, Karolína Zoe. Další běžný den u Němcových. In: *Instagram* [online]. [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/CQvjZV7Hy1/>

¹⁷⁹ MEIXNEROVÁ, Karolína Zoe. Havlíčkův pohřeb, první část. In: *Instagram* [online]. [cit. 2021-12-17]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/CTExErtHvKC/>

¹⁸⁰ MEIXNEROVÁ, Karolína Zoe. Jak pařili čeští klasikové, část druhá. In: *Instagram* [online]. [cit. 2021-12-17]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/CT2CNUNJ2Ov/>

populární osobností, které si všímají i jiná média a zvou ji do svých pořadů a vychází s ní řada rozhovorů.¹⁸¹

Občasnou spolupracovnicí K. Zoe Meixnerové je její kolegyně Lucie Zelinková vystupující pod jménem luciezel. Patří mezi nejznámější a nejoblíbenější české booktubery. Lucie často vystupuje jako zastánkyně změny v povinné četbě – vadí jí, že se dětem v nízkém věku dostávají do ruky díla např. od Jiráska nebo BN, a to přesto, že jejich smysl ještě často nemohou chápat. Tím si je ale pak znechutí, což může vést až ke snížení zájmu o čtení.¹⁸²

Web a blog

Původní český komiks *Opráski z české historie* si svým provedením i jedinečným humorem získal tisíce fanoušků. K datu 1. 12. 2021 měl profil na Twitteru přes 66 000 a na Facebooku přes 126 000 pravidelných sledujících. Nejtypičtějším rysem *Oprásků* je jedinečný pravopis, který respektuje vše možné, ale jen ne pravopis. Tímto jazykem jsou psány a udržovány i oba profily na sociálních sítích. Jednotlivé mini-díly glosují a komentují české dějiny a významné české osobnosti,¹⁸³ od Karla IV. až po G. Husáka, ale také aktuální politickou situaci. První komiks vyšel na konci roku 2012 na Twitteru, kde má i teď hlavní domovskou stránku. Komiks se dočkal knižního vydání a také například karetní hry. Autorem komiksů je Jaz, který si přeje zůstat v utajení, proto nosí na veřejnosti masku jedné z postav svých komiksů.

¹⁸¹ Například ŠTĚPÁNEK, Jakub. *Nevystavuje se polonahá, přesto popularita mladé Češky prudce roste* [online]. 16. 9. 2021 [cit. 2021-12-17]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/podcasty/clanek/nevystavuje-se-polonaha-presto-popularita-mlade-cesky-prudce-roste-40371433> nebo ZANGA, Clara. *Božena Němcová dostává od Čechů bídu, říká Karolína a převléká se za ni na TikToku* [online]. 4. 11. 2021 [cit. 2021-12-17]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/studenti-diky-mne-zkousi-cist-nemcovou-rika-autorka-videi-o/r~f4d5102a3c9911ec966d0cc47ab5f122/>

¹⁸² Například zde: ZELINKOVÁ, Lucie. *Školy a literatura? Někdy demotivují. Ve 12 znechutí i Babička, říká milovnice knih* [online]. 25. 12. 2021 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/lucie-zelinkova-knihy-influencerka-rozhovor-babicka.A211221_092240_ona-vztahy_drdv

¹⁸³ Nyní už jsou vydány i komiksy zabývající se historií celosvětovou.

Pozornosti se dostalo i naší autorce. Kromě sociálních sítí můžeme komiks s ní vidět i na stránkách strategického rámce *Česká republika 2030*, který provozuje Ministerstvo pro místní rozvoj (viz obrázek č. 2.5).¹⁸⁴ Tato humorná hra se slovy byla zveřejněna v roce 2017.

Obr. č. 2.5. Komiks Božena Němcová: *Paní Bovaryová vede lid na barikády*.

Zdroj: <https://www.cr2030.cz/magazin/lide/bozena-nemcova-pani-bovaryova-vede-lid-barikady>

Kromě zmíněného komiksu *Božena Němcová: Paní Bovaryová vede lid na barikády* tu najdeme také její ilustrovaný portrét s tímto popisem: „Bužena Němcová mňěla záhadní půvot, oněmš se hotně zepkuluje a údajně bila matkou babički. A si vemte, Němcová, muš němec a ě průkobnice čezkí loretaturi. Dobří, ne?“¹⁸⁵ Srovnání BN s hrdinkou románu G. Flauberta není náhodné – román ostatně vznikl v době, kdy BN žila a svět se v té době snažil přijít na to, jak s ženami jako Ema nebo Božena jednat a kam je zařadit. Autor tak poukázal nejen na její vlastenectví, ale zároveň na to, že měla s Josefem Němcem konfliktní manželství.

Česká televize se BN věnuje jako veřejnoprávní médium poměrně často, a to nejen na televizní obrazovce ale i na internetu. V roce 2020 spustila vzdělávací web ČT Edu,¹⁸⁶ který obsahuje spoustu materiálů nejen pro výuku ve škole, ale i k zodpovězení otázek, které děti mohou mít. Materiály jsou kromě článků převážně ve formě krátkých videí, ale najdeme zde také pracovní listy nebo návody, a to pro základní i střední školy. Na takovém místě samozřejmě nemůže chybět ani BN. Kapitola „Největší česká spisovatelka jako žena dvou

¹⁸⁴ Česká republika 2030 [online]. [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://www.cr2030.cz/>

¹⁸⁵ Portrét: Boža Němcová (1820–1862). *Česká republika 2030* [online]. [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://www.cr2030.cz/magazin/wp-content/uploads/sites/5/2017/08/08_Nemcova_portret.png

¹⁸⁶ ČT Edu [online]. Praha: Česká televize [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/>

mýtů¹⁸⁷ nabízí pět různých námětů do výuky a jedno ilustrované video s názvem „Vyprávění o Boženě“, které vzniklo ve spolupráci s kanálem ČT ART.¹⁸⁸ Nejprve si představíme poslední jmenované vyprávění. Když se dostaneme na stránku projektu, uvítá nás pozoruhodná ilustrace od Marie Muravski s okny dětského pokoje, za kterými vidíme pohádkové motivy. Animace je konstruovaná jako monolog J. Němce (herce J. Hájka), který po smrti své ženy pročítá její písemnosti, předtím zavřené do malé skříňky. Celý tento projekt působí velmi poeticky, umělecky, a ačkoli není informačně tolik obsažný, nabízí nám náhled do života obou manželů. BN zde na ilustracích působí nešťastně, trochu osaměle a trochu nadpozemsky a étericky. Dopisy čtené J. Němcem dostávají díky jeho reakcím novou rovinu, ve které můžeme pozorovat jeho citlivou a milující část, jeho stesk po manželce i lítost nad některými životními rozhodnutími.

První námět do výuky „Život a doba Boženy Němcové“ se skládá z medailonků slavných českých osobností z doby BN – vedle celé rodiny Němcových zde najdeme například J. V. Friče, J. K. Tyla nebo přítelkyni BN A. Reissovou. Vedle medailonku ve formátu .pdf jsou zde připojena videa ze seriálu *Božena*, kde se jednotlivé postavy vyskytují. Z různých úhlů se na BN lze dívat díky dalšímu námětu s názvem „Mnohohrstevnatý odkaz díla BN,“ který je obsahově nejbohatší. Najdeme zde 11 videí – například reportáž o dopisech BN, rozhovor s J. Janáčkovou o způsobu života tehdejších rodin nebo s J. Trávníčkem o pohádkách BN a jejich důležitosti pro malé čtenáře, či ukázky z divadelních představení o BN.¹⁸⁹

Třetí námět je pojmenován „*Babička* – laskavá kotva v těžkých časech Boženy Němcové“ a najdeme zde ukázky z dětských pořadů ČT. Nechybí ani pracovní list ke stažení a také interaktivní kvíz. Další námět pak BN prezentuje jako národní buditelku. „Božena Němcová jako vlastenka“ obsahuje například úryvek z rozhovoru *historiků* M. Pokorné a M. Horkého, kteří diskutují o tom, pro koho je určená *Babička* a čím může být dílo aktuální i dnes. A tvůrci webu se soustředili i na místopis – v poslední sekci *Místa BN* najdeme sestřihy z reportáží cestopisných a turistických pořadů, díky kterým se mohou diváci podívat například na místa, která BN navštívila při svém pobytu na Chodsku nebo domy, ve kterých v Praze bydlela.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Největší česká spisovatelka jako žena dvou mýtů [online]. Praha: Česká televize [cit. 2022-01-08]. Dostupné z <https://edu.ceskatelevize.cz/vybrane-kapitoly/bozena?vsrvc=vyhledavani&vsrvcid=Bo%25%BEena+N%25%25%9Bmcov%25%A1>

¹⁸⁸ K dispozici zde: Vyprávění o Boženě. *Art Česká televize* [online]. Praha: Česká televize [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/bozena-nemcova>

¹⁸⁹ Největší česká spisovatelka jako žena dvou mýtů [online]. Praha: Česká televize [cit. 2022-01-08]. Dostupné z <https://edu.ceskatelevize.cz/vybrane-kapitoly/bozena?vsrvc=vyhledavani&vsrvcid=Bo%25%BEena+N%25%25%9Bmcov%25%A1>

¹⁹⁰ Tamtéž.

Informace a materiály, které může uživatel z webu ČT Edu získat, jsou dle našeho názoru přehledně uspořádány, logicky seřazeny a umožňují tak studentům, aby mohli zhlédnout pestrou skladbu pořadů s potřebným výkladem a za pomoci pracovních listů. Učitelům zároveň umožní pracovat s autorkou z různých úhlů a dokládat svůj výklad audiovizuálními ukázkami. BN je zde možno prozkoumat opravdu snad ze všech možných pohledů – zejména zda ale najdeme ověřené, na faktech se zakládající informace z ověřených zdrojů. Dozvíme se o tom, jaká byla, kdy a kde žila nebo co ji ovlivňovalo v její tvorbě.¹⁹¹

Při hledání literárních blogů jsme nejčastěji narazili na blogery, kteří publikují vlastní tvorbu. Většina blogerů se navíc přesunula na sociální sítě, o kterých jsme se zmínili výše. Přesto jsme při našem hledání našli ještě „klasickou“ blogerku, která se věnuje české literatuře – Martinu Bittnerovou. Spisovatelka, blogerka a popularizátorka českých spisovatelů z především 19. století napsala 10 knih, z nich většinu právě o této době.¹⁹² Pořádá také besedy pro základní a střední školy na několik témat, na kterých se snaží mladým studentům přiblížit autory jako BN, K. Světlá nebo K. H. Mácha. Má svůj blog, kde se vyjadřuje také k aktuálnímu dění nebo vystupuje v televizních i rozhlasových pořadech jako host k literárním tématům. Nejvíce se ale věnuje BN, a to v článcích, knihách i na blogu. Jedním z jejích nejvíce čteným článkem byla její reakce na seriál *Božena*, který publikovala v lednu roku 2021.¹⁹³

Její knihy *Lásky Boženy Němcové*, *Utajené životy slavných Češek* a *Spisovatelky a Erós*¹⁹⁴ se žánrově pohybují na pomezí beletrie a populárně-naučné literatury. Mohou působit až trochu bulvárně, hlavně díky svému zaměření na „utajené životy“, vztahy s milenci, záhadný původ atd.

BN v anketách a průzkumech

O popularitě této autorky svědčí nejen počet vydaných knih a jejich adaptací, ale také její umístění v žebříčcích a anketách oblíbených autorů a děl. Například mezi nejoblíbenějšími autory čtenářských průzkumů J. Trávníčka se umísťuje ona i její dílo *Babička* pravidelně – ve

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Například BITTNEROVÁ, Martina. *Utajené životy slavných Češek*. Ostrava: Pan Nakladatel, 2014. ISBN 978-80-87947-04-3.

¹⁹³ BITTNEROVÁ, Martina. *Co si opravdu myslím o televizní sérii Božena* [online]. 21. 1. 2021 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://bittnerova.blog.respekt.cz/co-si-opravdu-myslím-o-televizni-serii-bozena/>

¹⁹⁴ BITTNEROVÁ, Martina. *Lásky Boženy Němcové*. Ostrava: Pan Nakladatel, 2015. ISBN 978-80-87947-06-7. BITTNEROVÁ, Martina. *Spisovatelky a Erós: utajené životy velkých českých žen*. Praha: Daranus, 2011. ISBN 978-80-87423-16-5. BITTNEROVÁ, Martina. *Utajené životy slavných Češek*. Ostrava: Pan Nakladatel, 2014. ISBN 978-80-87947-04-3.

výsledcích tří sčítání z roku 2007, 2010 a 2013 se *Babička* umístila na celkovém druhém místě mezi nejoblíbenějšími knihami, v roce 2013 byla dokonce vůbec nejoblíbenějším titulem.¹⁹⁵

Největší anketou u nás, kde bylo možné najít i literární osobnosti, byla bezpochyby anketa *Největší Čech*¹⁹⁶ z roku 2005. Česká televize na základě licence BBC uvedla řadu soutěžních večerů, ve kterých bylo nejprve na základě výsledků hlasování lidí představeno 100 největších Čechů (a Češek). Poté bylo vybráno 10 favoritů s nejvíce hlasy, kteří byli představeni v rámci jednotlivých večerů. Devět významných českých mužů a jednu českou ženu pak v jednotlivých dílech představili známé osobnosti. Jak je asi jasné, tou jedinou českou ženou v první desítce byla právě BN a její „patronkou“ se stala zpěvačka Yvonne Přenosilová. Ta byla průvodkyní jejího dokumentárního portrétu.

Hned na úvod portrétu zaznělo, že BN je pozoruhodná, silná žena, která by do současné doby bez problému zapadla. Je také připomenut její pohnutý a těžký život. Poté už se pořad věnuje osobní historii BN (od mládí až do její smrti). Zaznívá také, že osoba BN byla v 50. letech zneužita komunistickým režimem a propagována jako prototyp socialistické ženy a spisovatelky. Olga Sommerová také zmiňuje, že je vlastně první osobností českého feminismu a považuje ji za svou současnici, která by do dnešní doby zapadla. BN je v úplném závěru označena za legendu, kterou charakterizují tři slova: žila, milovala, chybovala. Portrét tak zobrazuje BN z více aspektů, jako spisovatelku, etnografku, špatnou hospodyně i nadčasovou emancipovanou ženu. Mluví se o ní jako o největší české spisovatelce, o tvůrkyni geniálního díla. V anketě se nakonec BN umístila na desátém místě, ale jako jediná žena v první desítce se tak neoficiálně stala největší Češkou.

Podobným projektem, alespoň co do velikosti, byla čtenářská anketa s názvem *Kniha mého srdce*¹⁹⁷ z roku 2009. Organizátorem byla opět Česká televize, která převzala licenci od britského BBC. Poté, co čtenáři vybrali své oblíbené tituly, bylo 100 nejoblíbenějších z nich vybráno do druhého kola, ze kterého do finále postoupilo 12 knih. Ty pak byly v rámci několika soutěžních večerů představeny v cca desetiminutových spotech. Mezi finalisty se kromě

¹⁹⁵ TRÁVNÍČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje* (2018). Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-994-6.

¹⁹⁶ Největší Čech. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-11-26 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Nejv%C4%9Bt%C5%A1%C3%AD_%C4%8Cech

¹⁹⁷ Kniha mého srdce. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-01-11 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kniha_m%C3%A9ho_srdce

Egyptřana Sinuheta, *Harryho Pottera* nebo *Malého prince* dostala i *Babička* BN. V soutěži se nakonec umístila na druhém místě, hned za Jirotkovým *Saturninem*.

V televizním spotu¹⁹⁸ sestřihaném z filmu O. Sommerové *Nesmrtelná hvězda Božena Němcová*¹⁹⁹ je BN hned v úvodu titulována jako: „Prokletá básnířka, politická disidentka, první moderní česká žena a autorka geniální *Babičky*.” Během spotu se střídají rozhovory s odborníky s ukázkami z adaptací a také prostřihy představitelky BN s typickým účesem a černými šaty. V komentáři zaznívají samé superlativy o ní i jejím díle, například: „Obrazy venkova pozvedla k výšinám mýtu.” Z jejího osobního života je zmíněna opojná láska k H. Jurenkovi, nevázaný bohémský život mezi literáty, ale také těžký život bez peněz nebo nešťastné manželství. *Babička* je několikrát označována jako geniální nadčasové dílo, které ale není rozhodně pro děti. Hlavní postava díla pak jako silná, svobodomyšlná žena, ochotná rozhodovat se a riskovat. Odborníci ve videu vyzdvihují krásu jazyka, kterým BN psala, nebo síla jejích příběhů.²⁰⁰ Tento televizní spot určitě není životopisem autorky ani souborem jejích děl. Není v něm žádná chronologie, vše je spojeno spíše tematicky. BN zde vidíme na záběrech jako jakousi éterickou bytost, se smutným výrazem a věčně zadumanou. Je zde také zachyceno to, že BN byla velmi moderní žena s velkým rozsahem schopností, která byla obdařena velkou láskou a něhou, kterou přenášela také do svých děl.

¹⁹⁸ *Kniha mého srdce*. In: *Archiv ČT* [online]. Praha: Čeká televize, 4. 10. 2009 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10214215895-kniha-meho-srdce/209522160080002>

¹⁹⁹ *Nesmrtelná hvězda Božena Němcová* [film]. Režie Olga SOMMEROVÁ. Česko, 1997. Délka 58 min.

²⁰⁰ *Kniha mého srdce*. In: *Archiv ČT* [online]. Praha: Čeká televize, 4. 10. 2009 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10214215895-kniha-meho-srdce/209522160080002>

Generace Z

V této kapitole práce se budeme věnovat především generaci Z, jejím společným aspektům a postojům v kontextu s generacemi předchozími, ale také jejímu vztahu k sociálním sítím nebo dovednostem jako práce s textem a čtením.

Abychom ale mohli ukotvit a dobře vystihnout charakteristiku generace Z, je nejprve nutné definovat některé termíny, zorientovat se v tematice rozdělení generací a zmapovat odbornou literaturu. K tomuto účelu jsme z rozsáhlé nabídky zvolili několik zdrojů. Zprv jde o publikaci *Generations: The History of American Future*²⁰¹ W. Strause a N. Howeho a dále o *ABC of XYZ*²⁰² od M. McCrindla, odkud jsme převzali některé termíny a časová rozdělení. Z publikací českých jsme zvolili některé kapitoly z knihy *Jak se vzájemně chápat: Generace X, Y, Z*²⁰³ od M. van den Bergové. Doplňující informace jsme pak převzali z dvou projektů českých médií – „Zatracená generace Z“²⁰⁴ a ze speciálu „Boj o generace“²⁰⁵ magazínu *Forbes*.

Definice pojmu generace a generační teorie

Nejprve se zaměříme na termín a pojem generace. Slovo generace je původně odvozeno z řeckého slova gen neboli rod.²⁰⁶ Samotný termín lze chápat z různých hledisek. *Websterův slovník*²⁰⁷ ho popisuje jako: „Skupinu lidských bytostí představující mezistupeň mezi předchozí a nadcházející skupinou,“ a jako: „Skupinu jedinců narozených a žijících současně.“ *Oxfordský slovník*²⁰⁸ hovoří o: „Všech lidech narozených ve stejnou dobu,“ a o: „Průměrné době, během

²⁰¹ HOWE, Neil a William STRAUSS. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: Morrow, 1991. ISBN 0-688-11912-3.

²⁰² MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6.

²⁰³ BERG, Monika van den. *Jak se vzájemně chápat: generace X, Y, Z*. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-247-2139-2.

²⁰⁴ DAŇKOVÁ, Magdaléna a Tomáš MACA. *Zatracená generace Z: Jak přemýšlejí mladí Češi o životě, práci i budoucnosti* [online]. Praha: Economia, 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/zatracena-generace-z/r~d1f1da48debd11e9926e0cc47ab5f122/>

²⁰⁵ Boj o generace: Práce, jídlo, peníze a vztahy. *Forbes* [online]. Praha: Forbes, 2021 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://generace.forbes.cz/tabulka/>

²⁰⁶ Generace. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, strana naposledy edit. 2020-09-21 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Generace>

²⁰⁷ Generation. In: *Merriam-Webster's online dictionary* [online]. Merriam-Webster, strana naposledy edit. 2021-12-21 [cit. 2021-12-22]. Dostupné z <https://www.merriam-webster.com/dictionary/generation>

²⁰⁸ Generation. In: *Oxford Learner's Dictionary* [online]. Oxford: Oxford University Press, 2021 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/generation

níž děti dospějí, stanou se sami rodiči a mají své vlastní děti (obvykle trvající přibližně 30 let).“ Český *Akademický slovník cizích slov*²⁰⁹ definuje slovo generace primárně jako: „Souhrn lidí narozených v určitém časovém období (asi 30 let), spjatých s ním a v tomto smyslu se lišících od předchozích i následujících pokolení.“

Ze sociologického hlediska je termín generace vysvětlen v *Sociologické encyklopedii* takto: „Velká, soc. diferencovaná skupina osob, které jsou spojené dobově podmíněným stylem myšlení a jednání a prožívající podstatná období své socializace ve shodných hist. a kult. podmínkách,“²¹⁰ nebo v přeneseném smyslu slova i: „Myšlenkové proudy, ideje, tech. výrobky (viz např. generace počítačová) na stejné úrovni, řešení, vycházející ze shodných předpokladů.“²¹¹ Jako synonymum je zde uvedeno slovo pokolení, v demografii pak slova vrstevníci nebo kohorta.²¹²

Termín generace se také používá v jiných odvětvích jako genetika, fyziologie nebo v technologických procesech. Velký význam má i v marketingu, kde např. díky znalosti jednotlivých generací mohou lépe zacílit reklamní kampaně. Tyto obory ale ponecháme vzhledem k předmětu našeho zkoumání stranou.

Ačkoli se popisu a definování různých generací a jejich charakteristik věnovala pozornost už mnohem dříve, první, kdo systematicky pojmenovali a popsali generace již od roku 1433, byli W. Strauss a N. Howe. V roce 1991 vydali knihu *Generations: The History of America's Future*²¹³ a vytvořili v ní pojem generační teorie nebo teorie generací. Ta říká, že v lidském životě existují čtyři stádia, čtyři sociologicky podmíněné části života – mládí (youth – období do přibližně 21 let věku), dospělost (rising adult – období mezi 21–43 lety), střední věk (midlife – 43 až 65) a stáří (elderhood – od 65 let dál).²¹⁴ Každé stádium trvá přibližně 20 až 22 let, což odpovídá odstupe jedné generace od druhé. Je to zároveň doba, za kterou se jedna generace přesune do další části života/životní fáze. Zároveň se změnami generací přichází i změny ve vývoji společnosti, které se v intervalech 20 až 22 let cyklicky střídají. Jde o střídání čtyř období – období tzv. světové krize (secular crisis), kdy často dochází ke konfliktům jako válka nebo revoluce, a duchovního probouzení (spiritual awakening), které je naopak typické změnami

²⁰⁹ KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2, s. 259.

²¹⁰ Generace. In: *Wikipedia: otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-12-23 [cit. 2021-12-27]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Generace>

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Tamtéž.

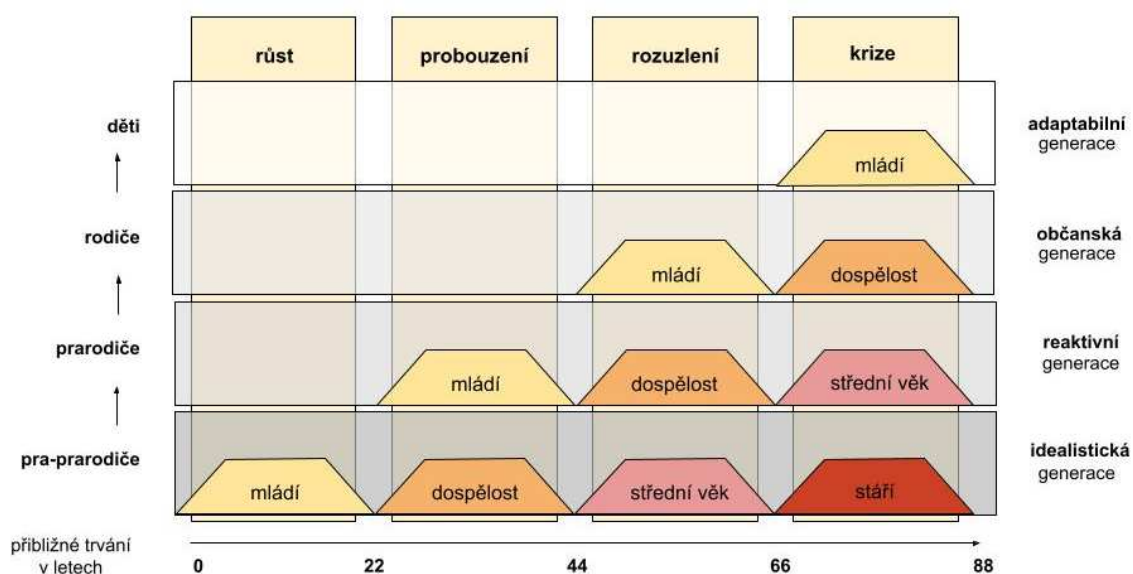
²¹³ HOWE, Neil a William STRAUSS. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: Morrow, 1991. ISBN 0-688-11912-3.

²¹⁴ Tamtéž, s. 75.

v myšlenkové a názorové rovině. V těchto dvou obdobích dochází k velké sociální a historické změně, k tzv. sociálnímu momentu (social moment). Během dalších dvou období, období růstu (high) a rozuzlení (unraveling), dochází k mírné stagnaci a rozvolnění poměrů. Když proběhnou všechna čtyři období (krize, růst, probouzení a rozuzlení) dojde k završení generačního cyklu, tzv. saeculu, z latinského pojmenování pro lidský život nebo století, které trvá a trvá 80 až 100 let.²¹⁵

Důležité pro pochopení odlišností jednotlivých generací je uvědomění, že každá generace vyrůstá v jiných podmínkách – některá zažívá mládí v období uvolněného růstu, některá v neklidných dobách krize. Jejich rodiče, kteří je vychovávají, jsou také pokaždé v jiné fázi. Působí na ně jiné historické momenty, sociálně-kulturní podmínky a žijí v jiné ekonomické situaci. Proto se také ve svých postojích, hodnotách a názorech generace od sebe tak liší. Na základě toho tak každá generace má vlastní (unikátní) úlohu v celém generačním cyklu a představuje určitý generační typ, jak je znázorněno na obrázku č. 3.1.²¹⁶

Obr. č. 3.1. Znázornění živ. stádií a období vývoje společnosti podle HOWE a STRAUSS (1991) rozšířené o názvy jednotlivých generačních typů.

Zdroj: vlastní ilustrace podle HOWE, Neil and William STRAUSS. *Generations: The History of America's Future, 1584-2069*. William Morrow & Co, 1991. ISBN 0-688-11912-3.

Generace zažívající v dospělosti období probouzení se nazývá idealistická. Tato generace se narodila po krizi, do období růstu a prosperity – žije tedy v období materiálního dostatku a má více svobody. Je aktivní ve veřejném životě a plná ideálů, ale také více zaměřená na prosazování

²¹⁵ Všechny anglické termíny z této publikace byly přeloženy autorkou práce, protože se nám nepodařilo dohledat český ekvivalent.

²¹⁶ HOWE, Neil a William STRAUSS. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: Morrow, 1991. ISBN 0-688-11912-3, s. 75.

vlastních zájmů. Snaží se změnit společnost na úrovni duchovní a kulturní. Ve stáří své vize předává mladší generaci a pomáhá jim překonat nastávající krizi. Jejím cílem je žít podle jejich idealistických vizí a hodnot.²¹⁷

Po nich nastupující tzv. reaktivní generace vyrůstá v období duchovního probouzení, bez větších omezení a dozoru, ale zároveň pod silným vlivem a kritikou svých společensky aktivních rodičů – generace idealistů. V dospělosti žijí její příslušníci v nejistém předkrizovém období, což ovlivňuje také jejich děti, o které se více bojí a ochraňují je. V době krize pak tato generace působí velmi pragmaticky a racionálně a ve stáří pak často ustupuje z veřejného života a cení si klidu.²¹⁸

Následuje velmi dominantní generace s názvem občanská. Jak už víme, tuto generaci jejich rodiče více ochraňovali před vnějšími vlivy, protože byli pod vlivem strachu a nejistoty pramenících z období před krizí. Svou dospělost prožívají její příslušníci za krize, kdy jsou velmi aktivní a ochotní riskovat a bojovat za změnu (zejména na úrovni institucionální a technologické). Tím také získávají dominantní společenské postavení. Svůj střední věk věnují aktivnímu prosazování nových hodnot a stabilizaci základních institucí, a i své stáří tráví velmi aktivně.²¹⁹

Poslední v cyklu je generace adaptabilní. V dětství byla tato generace často omezovaná ve svých aktivitách kvůli efektům probíhající krize (nedostatek prostředků, zákaz některých aktivit atd.). Díky tomu je i v dospělosti a středním věku schopná se rychle přizpůsobit a využít své možnosti k dosažení cílů. Jejich slabou stránkou je údajně rozhodování. Stáří pak tráví klidněji než předchozí generace, více v ústraní dění.²²⁰

V těchto posledních zhruba sedmdesáti letech (tedy v jednom, zatím nedokončeném, saeculu) autoři definovali, pojmenovali a kontextově ukotvili čtyři generace – generaci boomers (1943–1960), 13th generation (1961–1981), generaci millenials (mileniálové – 1982–2004) a generaci homeland (generace rodné země – narození po roce 2005). Tyto generace jsou dnes známé zejména pod pojmy generace baby boomers, generace X, Y a Z.²²¹ S tímto pojmenováním

²¹⁷ HOWE, Neil a William STRAUSS. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: Morrow, 1991. ISBN 0-688-11912-3, s. 74.

²¹⁸ Tamtéž.

²¹⁹ Tamtéž.

²²⁰ Tamtéž.

²²¹ Více o jednotlivých generacích a motivaci jejich pojmenování v části Generace X, Y a Z nejen v USA.

pracuje také McCrindle. Ve své knize *ABC of XYZ*²²² se snaží shrnout dosavadní poznatky o generačních teoriích, o generacích X až Z i o nejmladší generaci přezdívané alfa (lidé narození po roce 2010). Zaměřuje se na popis rodinného i pracovního života jednotlivých generací, na jejich hodnoty a motivaci. Zabývá se také oblastí marketingu a obchodu.

Na rozdíl od N. Howea a W. Strausse, kteří období jedné generace definují jako dobu zhruba 22 let, tedy biologické období od narození k početí vlastních potomků, M. McCrindle hovoří o období mnohem kratším. Podle něj už hledisko biologické nelze nadále uplatňovat s tak velkou významností – v dnešních časech se doba, kdy lidé mají první potomky, prodloužila až k 30 letům věku, což ale neodpovídá rychlejších sociologickým změnám v současné společnosti. M. McCrindle se opírá o definici W. Strause a N. Howea, že generace je skupina lidí, kteří spolu sdílejí čas a prostor, což z nich činí jednu jednotnou skupinu, a že rozpětí mezi generacemi obvykle odpovídá délce jedné životní fáze. Délku této fáze ale stanovil jinak. Zatímco dětství se podle něj výrazně zkrátilo a děti dříve dospívají, povinnosti a procesy dříve probíhající ve fázi rané dospělosti se nyní odkládají na pozdější dobu (zakládání rodiny, zahájení pracovní kariéry). Díky globalizaci jsou také generace napříč celým světem spolu mnohem více propojeny – sledují stejná média, stejné filmy, sdílejí celosvětové události. Nemůžeme tedy hovořit o skupině sdílející stejný čas a prostor v jedné životní fázi, ale je nutné tuto definici poupravit – jedná se o skupinu spojenou stejným věkem/životní fází žijící v podobných podmínkách, která je obklopena stejnými technologiemi a zažívá stejné události, ze kterých si osvojí stejné zkušenosti.²²³

Ačkoli N. Howe se W. Straussem a M. McCrindle popsali své teorie v americkém, resp. australském kontextu, situace po celém světě je v mnoha směrech podobná, a proto je jejich teorie generací přejímána a aplikována s mírnými úpravami celosvětově, včetně českého prostředí. Na ně navazující práce pak pouze uzpůsobují hranice začátku a konce jedné generace (tedy kdy se daná generace narodila) a to podle různých kritérií (například pouze věkové rozdělení, umělecké a sociální změny společnosti nebo například historické události dané země). V českém prostředí se například pro generaci X používá termín Husákovy děti²²⁴ a pro

²²² MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6, s. 219.

²²³ MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6, s. 2–3.

²²⁴ DAŇKOVÁ, Magdaléna a Tomáš MACA. *Zatracená generace Z: Jak přemýšlejí mladí Češi o životě, práci i budoucnosti* [online]. Praha: Economia, 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/zatracena-generace-z/r~d1f1da48debd11e9926e0cc47ab5f122/>

generaci Y například termín generace počítačová nebo generace Havlových dětí. Také období tzv. baby boomu v českém prostředí začíná později – až na začátku 70. let.²²⁵

Generace baby boomers

První generací tohoto zatím sedmdesátiletého cyklu je generace tzv. baby boomers, potomků válečné generace. Patří sem narození od druhé půlky čtyřicátých let do poloviny let šedesátých a podle W. Howe a W. Strausse jde o generaci idealistů.²²⁶ Tato poválečná generace zažila období zklidnění a ekonomického růstu, který nastal po druhé světové válce. Docházelo k rozvoji televizního vysílání a telefonování, v prvních domácnostech západní Evropy a USA se objevily vynálezy jako mikrovlnná trouba nebo kreditní karta. V USA v této době nastává tzv. babyboom, tedy období, kdy se rapidně zvýšila porodnost. V českém prostředí vlivem politických událostí 60. let mluvíme o velkém populačním růstu ale až v 70. letech (viz níže u generace X).²²⁷

Zatímco v USA se budovala konzumní společnost, ve východní Evropě docházelo v této době k rozvoji socialismu a stalinismu. I poválečné Československo bylo pod vlivem budování nového režimu. Bylo to také období politických procesů (např. Milada Horáková, R. Slánský), brežněvovské politiky (posilování moci SSSR, útlum zahraniční politiky a stagnace), ale také období filmů K. Zemana nebo M. Friče, vzniku divadel Semafor a Na Zábradlí nebo první československé Nobelovy ceny (za chemii) v roce 1959.²²⁸

Pro tuto generaci je velmi důležitá rodina, ačkoli jim režim přikazoval spíše politickou angažovanost a orientaci na „kolektiv“ – obvykle podporují a starají se o své rodiče (což považují za svou povinnost) i o svá vnoučata a neváhají za ně také utrácet peníze. Preferují svůj klid, stabilitu a nevyhledávají nové věci či velké změny. Vyrostli s knihami, rozhlasem a černobílou televizí. Nejraději komunikují přes SMS a mail, s moderními sociálními sítěmi se seznamují velmi opatrně. Rádi cestují – často ale stále na stejné oblíbené místo.²²⁹

²²⁵ BERG, Monika van den. *Jak se vzájemně chápat: generace X, Y, Z*. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-247-2139-2, s. 130–138.

²²⁶ HOWE, Neil a William STRAUSS. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: Morrow, 1991. ISBN 0-688-11912-3, s. 74.

²²⁷ 1950–1959. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-11-11 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/1950%E2%80%931959>

²²⁸ BERG, Monika van den. *Jak se vzájemně chápat: generace X, Y, Z*. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-247-2139-2, s. 132.

²²⁹ Boj o generace: Práce, jídlo, peníze a vztahy. *Forbes* [online]. Praha: Forbes, 2021 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://generace.forbes.cz/tabulka/>

Generace X

Děti generace baby boomers se nazývají generace X, v českém prostředí se také hovoří o Husákových dětech. Narodili se do pozdních šedesátých až osmdesátých let a dle terminologie W. Strausse a N. Howea náleží ke generacím recesivistů.²³⁰ USA v té době zažívalo období velkých úspěchů. Po prvním letu člověka na Měsíc došlo v USA k velkému technologickému pokroku. Je to také období velké finanční prosperity.²³¹ V reakci na historické a politické události se objevila stále silnější touha po osobní svobodě – prosadilo se například hnutí hippies neboli květinových dětí, kteří se snažili oprostit od společenských žebříčků a upjatého způsobu života. Protestovali také proti zbrojení či materialismu, a naopak zpopularizovali východní náboženství, vegetariánství a pacifismus.²³² Díky rozvoji a zpřístupnění vysokoškolského vzdělání dochází k řadě studentských protestů – například za práva černochů nebo proti válce ve Vietnamu. Zatímco předchozí generace zažívala populační růst, došlo u generace X k jeho zpomalení, což bylo mimo jiné způsobeno antikoncepčními pilulkami, které byly na začátku 60. let v USA uvedeny na trh, a také změně zákona o potrtech, které byly během 70. let povoleny v řadě zemí v USA i západní Evropě.²³³

V Československu stále panovalo období socialismu, ale docházelo k uvolňování režimu a odklonu od politiky padesátých let. Svržení Stalinova pomníku, reformní aktivity ÚV KSČ, IV. sjezd československých spisovatelů i události Pražského jara vyvrcholily vpádem vojsk Varšavské smlouvy do Československa v roce 1968 a násilným upevněním vlivu sovětského režimu, což spustilo vlnu studentských nepokojů. Začalo období normalizace. Řada umělců nesměla vystupovat, někteří emigrovali do zahraničí. Umělecká díla režimem zakázaných umělců vycházela v samizdatu. V roce 1977 se objevila Charta 77 a později i její režimová reakce (Anticharta).²³⁴

Na počátku 70. let došlo v Československu také k podpoře rodinné politiky – dostupné rodinné půjčky, zvyšující se přídavky na děti, stavby panelových bytových domů atd. Po

²³⁰ HOWE, Neil a William STRAUSS. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: Morrow, 1991. ISBN 0-688-11912-3, s. 36.

²³¹ BERG, Monika van den. *Jak se vzájemně chápat: generace X, Y, Z*. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-247-2139-2, s. 133–134.

²³² Hippies. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-03-02 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hippies>

²³³ BERG, Monika van den. *Jak se vzájemně chápat: generace X, Y, Z*. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-247-2139-2, s. 133–134.

²³⁴ 1970-1979. In *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-03-02 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/1970%E2%80%931979>

událostech konce 60. let také dochází k mírné stabilizaci, což mnoho lidí motivuje k zakládání rodiny a v Československu dochází k odloženému populačnímu boomu. Lidé narození v tomto období bývají někdy nazýváni jako Husákovy děti, podle tehdejšího generálního tajemníka ÚV KSČ a později prezidenta G. Husáka. Byli to lidé zvyklí na soužití dvou generací v jednom bytě či domě, na velké početné třídy, nedostatek míst ve školkách – prostě velkou generační konkurenci.²³⁵

V současnosti se tato generace úspěšně adaptovala na změnu režimu a jde o velmi aktivní, pracovitou generaci. Jejich hlavními hodnotami jsou klidný a zabezpečený život nejlépe ve vlastním bydlení. Více než předchozí generace si rozumí s moderními technologiemi, ovládají základně některé sociální sítě (např. Facebook) a rádi dlouze telefonují s přáteli a rodinou, čemuž dávají přednost před psaním. Aplikacím v telefonu příliš nedůvěřují. Jejich svět se ale ještě nepřesunul kompletně do online prostředí, dávají například přednost nakupování v obchodě před nákupy na internetu. Většina se ve škole učila rusky, někteří stále mají problém s učením angličtiny. Kvůli minulému režimu jim často nebylo umožněno studovat; někteří se tak stávají studenty soukromých vysokých škol jako dospělí.²³⁶

Generace Y

Děti generace X se nazývají mileniálové, podle nového milénia, nebo také generace Y.²³⁷ Podle N. Howe a W. Strausse patří mezi generace občanské.²³⁸ Jsou to lidé narození v osmdesátých a devadesátých letech a mohou se mezi ně počítat i narození na přelomu nového milénia. V českém prostředí se pro tuto generaci používají také termíny počítačová nebo generace Havlových dětí.²³⁹ Příslušníci mileniálů zažili pády režimů (např. Sovětský svaz, Československo), obrovský technologický pokrok i novou válku s terorismem. Zatímco v USA byla osmdesátá léta ve znamení kapitalismu a konzumní společnosti (už od 50. let), která měla jako hlavní hodnotu peníze a ve které už mobilní telefony byly součástí vybavení běžné domácnosti, v českém prostředí tento jev nastoupil až o deset let později – až po změně režimu.

²³⁵ BERG, Monika van den. *Jak se vzájemně chápat: generace X, Y, Z*. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-247-2139-2, s. 133–134.

²³⁶ Boj o generace: Práce, jídlo, peníze a vztahy. *Forbes* [online]. Praha: Forbes, 2021 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://generace.forbes.cz/tabulka/>

²³⁷ MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations*. Sydney: University of New South Wales Press, 2009. ISBN 978-1-7422401-9-0.

²³⁸ HOWE, Neil a William STRAUSS. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: Morrow, 1991. ISBN 0-688-11912-3, s. 36.

²³⁹ BERG, Monika van den. *Jak se vzájemně chápat: generace X, Y, Z*. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-247-2139-2, s. 134.

Po revoluci v roce 1989 bylo konečně možné získat spoustu zboží, které do té doby bylo nedosažitelné, což způsobilo velkou vlnu nakupování a investování peněz – stejně jako v USA se s příchodem kapitalismu v 50. letech stalo hlavní hodnotou “mít” a hlavním cílem pak honba za penězi.²⁴⁰ Společnost v Československu/České republice ale zároveň nebyla na některé nové vlivy připravena (drogy, prostituce atd.). A spolu s ukončením rodinně orientované socialistické politiky přišla destabilizace společnosti – byly zrušeny výhodné novomanželské půjčky, narostl počet rozvodů, přibýlo také sporů o majetek. V následujících letech se pak ČR více integrovala do evropského prostoru a vstoupila do nadnárodních organizací jako NATO a Evropská unie.²⁴¹

Tato první česká globální generace měla už v mladém věku k dispozici více technologií než její rodiče, což jí umožnilo dostat se k nepřebornému množství informací. Technologie pokročily a internetové připojení se stalo běžnou výbavou zemí vyspělého světa. Objevily se například 3D film, LCD obrazovky a po roce 2007, kdy Apple uvedl první smartphone, se rozšířily i chytré mobilní telefony. Vznikly sociální sítě (Facebook nebo Twitter) a zpřístupnily se video-slужby (např. Skype).²⁴² Díky změně politického systému se tato generace sice nemohla tolik spoléhat na podporu státu, ale zároveň jí bylo umožněno svobodně cestovat a vzdělávat se – o čemž svědčí například rozvoj vysokoškolského programu Erasmus. Právě cestování po světě tuto generaci velmi lákalo – velmi oblíbené byly několikaměsíční pracovní-studijní pobyty v nejrůznějších částech světa (práce jako au-pair v USA nebo VB, farmaření na Novém Zélandu atd.). Na rozdíl od předchozích generací je tato generace velmi pragmatická, která se musela v poměrně krátkém čase adaptovat na spoustu změn. Nejdůležitější je pro ně vlastní zajištění a zajištění rodiny, za což obětují svůj čas novému podnikání nebo budování kariéry, ale odmítají práci podřídít všechno, tzn. vydělávají, aby si mohli užívat. Věnují se spoustě nových koníčků, jsou flexibilnější v pracovním i osobním životě. Technologie jsou součástí jejich života, ve svém chytrém telefonu mají většinou celou řadu aplikací. Nakupují a komunikují nejraději online – jsou zkušení uživatelé sociálních sítí, kde často a rádi publikují i informace ze svého soukromí.²⁴³

²⁴⁰ BERG, Monika van den. *Jak se vzájemně chápají: generace X, Y, Z*. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-247-2139-2, s. 135.

²⁴¹ Tamtéž.

²⁴² 2000–2009. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-08-26 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/2000%E2%80%932009>

²⁴³ Boj o generace: Práce, jídlo, peníze a vztahy. *Forbes* [online]. Praha: Forbes, 2021 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://generace.forbes.cz/tabulka/>

Ztracená nebo zatracená generace Z?

Protože je generace Z tématem naší práce, zaměříme se na ni nyní podrobněji. Jedná se o děti mileniálů přezdívané také generace rodné země (homeland) nebo bytová generace. N. Howe a W. Strauss ji zařazují mezi adaptibilní generace. Jde tedy o generaci nepříliš aktivní ve veřejném životě, která prožívá své dětství v období velké světové krize, a proto je jejich rodiče také více hlídají a ochraňují.²⁴⁴ Je to velmi odlišná generace od těch předchozích, zejména proto, že se její příslušníci narodili do světa plného technologií a sociálních sítí. Nejstarší příslušníci se narodili v druhé polovině 90. let, nejmladší právě chodí do základní školy. M. McCrindle o nich říká, že se narodili do světa plného krizí – boje proti terorismu, celosvětové recese a klimatické krize.²⁴⁵ Mezi největší světové události, které tato generace zažila nebo které zasahovaly do života společnosti i dlouhé roky poté, patří bezesporu boj s terorismem neboli období tzv. arabského jara. I když události 11. září 2011 více vnímala dospělejší generace Y, dlouhotrvající následky (například obavy o bezpečnost při cestování či zesilující antimuslimské názory) zůstaly stále aktuální a s migrační krizí v roce 2015 nabývaly na významnosti. Válka v Sýrii, krize na Ukrajině nebo protesty proti vládě premiéra Erdogana v Turecku jsou jen některými z dalších událostí, které proběhly celosvětovými médii. V roce 2008 pak přišla světová finanční krize, která byla následována dluhovou krizí. V roce 2008 vznikla virtuální měna bitcoin. V celosvětovém měřítku se také začalo více mluvit o klimatické situaci, kterou odborná veřejnost označila dokonce za klimatickou krizi.²⁴⁶ ČR v této době dokončila transformaci z porevolučních let. Vstoupila do Evropské unie a první roky druhého desetiletí probíhala v ČR politická změna. Na politickou scénu vstoupily nové strany, poprvé v historii si prezidenta volili občané země a v médiích se objevilo hned několik politických skandálů.²⁴⁷

Technologický pokrok opět výrazně zrychlil. Do čela zájmů se dostaly technologie virtuální reality, rozšířila a zpřístupnila se technologie 3D tisku a drony se začaly objevovat i v soukromé sféře. Díky zájmu společností jako např. SpaceX se také vrátilo do povědomí lidí téma cestování do vesmíru. Smartphony, notebooky a tablety se díky snižující se ceně začaly stávat vybavením

²⁴⁴ HOWE, Neil a William STRAUSS. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: Morrow, 1991. ISBN 0-688-11912-3, s. 36.

²⁴⁵ MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6, s. 7.

²⁴⁶ 2010s. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-12-27 [cit. 2021-12-29]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/2010s>

²⁴⁷ Tamtéž.

více a více domácností. Sociální sítě se také rozšířily a objevily se nové – Google+, Tumblr, Instagram nebo například Snapchat. Do kin začala přicházet řada velkofilmů ze světa fantasy (*Pán Prstenů* či série *Harry Potter*), později pak popkulturu ovládly filmy ze světa superhrdinů. Na trh vstoupily první streamingové platformy, například Netflix.²⁴⁸

Příslušníci generace Z ovládají online prostředí už od dětství, jak jsme už zmínili. Díky tomu umějí navazovat přátelství i na dálku, jsou multikulturní a globální. Na druhou stranu mají tolik možností a tolik inspiračních zdrojů, že mohou mít problémy zůstat jen u jedné věci, jednoho koníčku nebo projektu, a mít problémy s rozhodováním. Chtějí všechno rychle, nově, neobvykle a hlavně online.

Rodinné prostředí

V českém prostředí má rodina většinou jedno nebo dvě děti. Většina příslušníků této mladé generace nepociťuje materiální nedostatek, domácnosti jsou vybavené chytrými televizemi, telefony nebo jinou technikou. Jejich rodiče používají doma počítač i telefon také k zábavě, jsou tedy technologiemi obklopení celodenně. Naopak nemají většinou moc silný vztah k přírodě, nejsou zvyklí hrát si venku s jinými dětmi nebo se více mimoškolně socializovat. I propojení se staršími generacemi je menší, rodiny většinou nežijí ve vícegeneračním prostředí. Někdy bývá této generaci vyčítáno, že nemá respekt ke stáří a jejich zkušenostem. To může být způsobeno jednak nižší frekvencí kontaktu s prarodiči, ale také zaměřením této generace „na budoucnost“ směrem dál, touhou vyzkoušet vše na vlastní kůži.²⁴⁹

Dalším specifikem generace Z je, že dnes již neplatí, že mladou generaci vychovává generace předchozí. Rodiče generace Z mohou být příslušníci generace Y, X i generace baby boomers. Věk rodičů je tedy vyšší (což může znamenat právě větší majetkové zabezpečení). Také role v domácnosti jsou v současnosti jiné – role muže a ženy se vyrovnává, dochází k vzájemnému převzetí funkcí dříve typických jen pro jedno pohlaví/gender. Přibývá pracujících matek nebo naopak otců na rodičovské dovolené.²⁵⁰ Nemluvě o tom, že jejich rodiče mohou být manželé, nesezdaní partneři, pár stejného pohlaví/genderu nebo „single“ rodič.

Rodiče své děti generace Z více hlídají a obávají se o ně, neboť média v dnešní době informují o stále novějších a nebezpečnějších věcech, které jejich děti mohou ohrozit. Kromě

²⁴⁸ 2010s. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-12-27 [cit. 2021-12-29]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/2010s>

²⁴⁹ MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6, s. 99.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 81.

běžných věcí zahrnujících chod domácnosti řeší rodiče s dětmi například „screen time“, neboli dobu strávenou u displejů mobilů a počítačů, vliv personalizovaných reklam, šikany na sociálních sítích či bezpečnost sdílení osobních informací, ale také otázky ohledně sex. obtěžování nebo diskriminace.²⁵¹ Kromě vrstevníků a kamarádů ze školy jsou také pod vlivem „vrstevníků“ z internetových komunit a skupin na sociálních sítích.²⁵²

Výchova dnešní mladé generace se už většinou nezakládá na tělesných trestech, ale na domlouvání a vysvětlování. Je více liberální, děti mohou rozhodovat nebo se podílet na rozhodnutích o mnohem více věcech. Bývá více respektována individualita dítěte a mluví se s ním s respektem a jako s rovnocenným partnerem. To dokládá také řada populárních publikací o výchově a rozvoj online projektů v oblasti rodičovského poradenství. U nás můžeme zmínit například knihy *Respektovat a být respektován*²⁵³ nebo *Rodičovství: jak přestat křičet a začít žít s dětmi v harmonii*,²⁵⁴ a online projekty *Nevýchova*²⁵⁵ či *Nejsou stejné: teorie typů*.²⁵⁶

Oproti předešlým generacím také u svých rodičů déle zůstávají. Dospívají rychleji, ale osamostatňují se pomaleji. Stejně tak pro ně už neplatí zažitý vzorec, že po ukončení studia se automaticky začíná kariévní dráha, nebo že dospělost začíná uzavřením manželství, po čemž přijde na řadu zakládání rodiny. Život pro ně už není lineární řada, ve které jedno předchází druhému, ale spíše taková mozaika, kde se jednotlivé střípky nabalují nezávisle na sobě.²⁵⁷

Stejně jako u jejich rodičů je pro ně jedním z cílů samostatné bydlení a práce, která je bude bavit, vydělají dostatek peněz a zároveň bude dostatečně flexibilní k jejich potřebám. Svou budoucnost vidí přes tři čtvrtiny žen a dvě třetiny mužů v manželském životě a jako nejdůležitější životní hodnotu uvádějí podle agentury Behavio rodinu dokonce 94 % respondentů.²⁵⁸

²⁵² MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6, s. 88-90.

²⁵³ KOPŘIVA, P. *Respektovat a být respektován*. 3. vyd. Kroměříž: Spirála, 2008.

²⁵⁴ MARKHAM, Laura. *Aha! Rodičovství: jak přestat křičet a začít žít s dětmi v harmonii*. Praha: Kristián entertainment Mladá fronta, 2017.

²⁵⁵ Provozuje Centrum nevychovy s.r.o. Dostupné z www.nevychova.cz.

²⁵⁶ Také v knižní podobě – MIKOVÁ, Šárka. *Nejsou stejné: jak díky Teorii typů porozumět dětem i sami sobě*. Praha: Mea Gnosis, 2018. ISBN 978-80-270-3565-6.

²⁵⁷ MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6, s. 118.

²⁵⁸ DAŇKOVÁ, Magdaléna a Tomáš MACA. *Zatracená generace Z: Jak přemýšlejí mladí Češi o životě, práci i budoucnosti* [online]. Praha: Economia, 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/zatracena-generace-z/r~d1f1da48debd11e9926e0cc47ab5f122/>

Cíle a hodnoty

Zajímají se o řadu společenských témat. Například politiku sleduje pravidelně 39 % mladých respondentů, 28 % procent ji naopak neřeší vůbec. Jsou mnohem aktivnější a často se zapojují do různých petic nebo protestů. Celých 68 % z nich například uvedlo, že až budou mít požadovaný věk, určitě půjdou volit. Oproti předchozím generacím jsou více flexibilní a tolerantní. Podporují diverzitu – řada z nich má přátele přes sociální sítě, kteří jsou z jiných zemí a z jiných prostředí, jsou seznámeni a většinově nemají problém s přijímáním menšin jako je například LGBT komunita, stejně tak je pro ně důležitá genderová otázka a otázky rovných příležitostí ve společnosti.²⁵⁹

Podstatnou roli pro ně hrají otázky týkající se duševního zdraví. Informace o depresích nebo jiných psychických poruchách přijímají mnohem otevřeněji než některé předchozí generace. Zejména v posledních dvou letech, kdy byla řada z nich nucena strávit velkou část času doma a využívat online výuky během koronavirové pandemie, se u řady mladých lidí dostavily psychické potíže jako deprese, úzkosti nebo sociální fóbie, což dokládá řada článků a mediálních zpráv vycházejících z informací o vyčerpání dětských psychiatrů nebo linky bezpečí.²⁶⁰ Kromě problému se závislostí na mobilních telefonech nebo počítačích tato generace čelí také například problémům s příjmem potravy, s vlastní identitou (např. neschopnost se zařadit) nebo mohou trpět úzkostmi (způsobenými neomezeným přístupem k informacím). Podle údajů Národního ústavu duševního zdraví zažije až 20 % dětí a dospívajících nějakou formu duševního onemocnění.²⁶¹

Velkým tématem je pro ně ekologie. Aktivisté jako Greta Thunbergová, nadnárodní projekty a kampaně nebo veřejná vystoupení řady celebrit, populárních mezi mladými lidmi, zvedli zájem o recyklaci, udržitelnost nebo řešení problému znečištěného životního prostředí. Celých 85 % procent mladých lidí označilo ekologickou krizi za velký problém dnešní doby. Většina

²⁵⁹ DAŇKOVÁ, Magdaléna a Tomáš MACA. *Zatracená generace Z: Jak přemýšlejí mladí Češi o životě, práci i budoucnosti* [online]. Praha: Economia, 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/zatracena-generace-z/r~d1f1da48debd11e9926e0cc47ab5f122/>

²⁶⁰ Např. Distanční výuka nebo omezení aktivit si vybírá daň na dětech. Narůstají u nich psychické potíže. *iRozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, 16. 3. 2021 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/koronavirus-dopady-psychika-deti-distancni-vyuka_2103161430_zuj

²⁶¹ Až 20 % dospívajících zažije nějakou formu duševního onemocnění, tisková zpráva. *NÚDZ* [online]. Praha: Národní ústav duševního zdraví, 27. 5. 2021 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.nudz.cz/files/pdf/tz-dusevni-onemocneni-u-deti-a-dospivajicich.pdf>

mladých lidí také sama aktivně ekologicky jedná – nejčastěji recyklují, dávají přednost jízdě v MHD nebo omezují spotřebu plastů.²⁶²

Posun je patrný také v otázkách etiky a etikety. Zatímco pro baby boomers byl společenský přešlap, když někdo zaklel v přítomnosti dámy, generace Z se může cítit uražena, když při hovoru s nimi budete někomu zároveň posílat zprávy. Může jim vadit, když někdo nahlas telefonuje v MHD nebo tam poslouchá hudbu bez sluchátek. Více si všímají také nevhodných narážek na rasový původ, sex. orientaci a otázky genderu berou velmi vážně.²⁶³

Generace Z na sítích

Co se týče sociálních sítí, dávají příslušníci generace Z přednost více vizuálním sítím jako jsou Instagram, Snapchat nebo TikTok; na nich neváhají publikovat řadu svých osobních fotografií. Znamenají pro ně zejména sociální kontakt s přáteli a zábavu.²⁶⁴ Je pro ně také mnohem běžnější vytvářet vlastní obsah na sociálních sítích – objevují se nová povolání jako influencer nebo youtuber a není neobvyklé, že se mezi nimi najdou i nezletilí uživatelé, kteří si jsou tímto způsobem schopni i úspěšně vydělávat. Fenomén sítě YouTube spočívá právě také ve vytváření vlastního obsahu a velké interaktivitě mezi sledujícím a sledovaným. Mladá generace dává více přednost natáčení videí před psaním blogů nebo článků. Pokud sledují nějakého youtubera svého věku, může být pro ně jakýmsi vzorem, se kterým navíc mohou prostřednictvím komentářů nebo otázek i komunikovat.²⁶⁵

Běžně sledují řadu osobností a jejich životy, které často nejsou prezentovány reálně, ale spíše jako ideál toho, jak by život měl vypadat. A tento ideál je jakousi společenskou normou, kterému se mladí uživatelé snaží (někdy i nezdravě) přizpůsobit. Pokud jde o sdílení názorů a informací, mnohem více než prostá statistická fakta je přesvědčivý působivý příběh a emoce. Dobře podaný a na emocích založený příběh, který je pak sdílený v rámci komunity, bude mít na tuto generaci větší efekt než na faktech založený vědecký výzkum.²⁶⁶

²⁶² DAŇKOVÁ, Magdaléna a Tomáš MACA. *Zatracená generace Z: Jak přemýšlejí mladí Češi o životě, práci i budoucnosti* [online]. Praha: Economia, 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/zatracena-generace-z/r~d1f1da48debd11e9926e0cc47ab5f122/>

²⁶³ MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6, s. 76.

²⁶⁴ DAŇKOVÁ, Magdaléna a Tomáš MACA. *Zatracená generace Z: Jak přemýšlejí mladí Češi o životě, práci i budoucnosti* [online]. Praha: Economia, 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/zatracena-generace-z/r~d1f1da48debd11e9926e0cc47ab5f122/>

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6, s. 122.

Tato generace také jako první čelí hrozbě závislosti na sociálních sítích už od velmi mladého věku. Podle průzkumu společnosti Behavio v rámci projektu „Zatracená generace“²⁶⁷ u nich tráví v průměru 2–3 hodiny denně a více než polovina z dotazovaných přiznává, že u nich tráví více času, než by měli. To se pak může projevit i v „reálném“ světě, protože mladá generace častěji trpí sociálními fobiemi a strachy ze selhání při jednání „naživo“.²⁶⁸

Česká generace Z ve škole

Další oblast, ve které najdeme mnohé rozdíly, je přístup ke vzdělání a vzdělávání. Díky dostupným informacím jsou ve srovnání s předchozími generacemi více vzdělaní v oblastech jako finanční gramotnost, bezpečnost na internetu nebo rozeznání „fake news“. Generace Z totiž přikládá stejně nebo dokonce více kredibility právě elektronickým zdrojům (oproti například tištěné knize). A to zejména díky tomu, že jsou neustále aktualizované a musí tak přinášet ty nejnovější poznatky – např. Wikipedia. V online komunikaci pak pro její urychlení neváhají komolit gramatiku, používat zkratky nebo grafické prvky jako emotikony nebo gify. To vše hlavně proto, aby mohli svého cíle dosáhnout rychleji.²⁶⁹ Místo psaní dopisů preferují posílání zpráv a ve škole místo pouhého čtení z knihy raději dělají powerpointové prezentace nebo infografiku.

Odlišný je také způsob komunikace mezi učiteli a žáky. Ve škole jsou na ně aplikovány metody, které odpovídají standardům 20. století, a které na tyto tolik odlišené studenty přestávají fungovat. Frontální výuka s vytrvalým výkladem učitele těmto mediálně zdatným studentům nemůže pomoci osvojit si nové dovednosti tak efektivně, jako tomu bylo dříve. Nevnímají totiž svět podle nějaké lineární struktury, ale spíše jako jedno velké propojené klubko odkazů a informací ze všech oborů, a tak očekávají výuku, která to bude respektovat. Oproti minulým generacím už se generace Z nechce memorovat informace, protože je má díky všude přítomnému internetu na dosah. Internetové prostředí používá intuitivně a od raného věku.²⁷⁰

²⁶⁷ Průzkum zpracovala agentura Behavio v roce 2020 na vzorku 600 lidí ve věku 16–23. V online dotazníku se jich dotazovala na témata jako politika, vzdělání, cestování nebo jejich hodnoty. Výsledky projektu jsou dostupné na: <https://magazin.aktualne.cz/zatracena-generace-z/r~d1f1da48debd11e9926e0cc47ab5f122/>.

²⁶⁸ DAŇKOVÁ, Magdaléna a Tomáš MACA. *Zatracená generace Z: Jak přemýšlejí mladí Češi o životě, práci i budoucnosti* [online]. Praha: Economia, 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/zatracena-generace-z/r~d1f1da48debd11e9926e0cc47ab5f122/>

²⁶⁹ MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6, s. 119.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 127–129.

Výuka generace Z má být zábavná, motivující a interaktivní, založená na vizuálních podnětech více než na textech, a pracovat s různorodými zdroji, což jim umožní využít jejich schopnosti multitaskingu. Výuka by měla, více než učit nazpaměť data, ukazovat jakým způsobem data získat nejefektivněji, jak je ověřit a zpracovat. „Zetka“ také rádi pracují na sdílených projektech pomocí nejrůznějších online nástrojů (např. Google Dokumenty, Moodle), hrají hry na trénink matematických operací nebo vyjmenovaných slov nebo používají interaktivní tabuli místo psaní křídou. Důležitější, než přesnost je pro ně rychlost. A když nemusí informace dlouze hledat, mohou se soustředit na hledání nových a podnětných řešení – jsou totiž také velmi kreativní.²⁷¹

Pro naši práci může být také podstatná informace, jak dnešní generace Z dokáže pracovat s textem a informacemi z něj. Rozhodli jsme se proto zařadit sem výsledky srovnávání čtenářské gramotnosti. V roce 2018 proběhlo zatím poslední mezinárodní testování PISA,²⁷² které zkoumalo, jak jsou na tom studenti středních škol v rámci čtenářských, matematických a přírodovědných dovedností. Do testování se zapojilo 600 000 studentů, z toho 7 000 patnáctiletých studentů z České republiky. Oblasti čtenářských, matematických a přírodovědných dovedností se hodnotily zařazením do jedné z šesti gramotnostních úrovní. Na první (základní) úrovni jsou žáci schopni pouze nejjednodušších dovedností (pochopení jednoduchých vět, krátkých textů s jednoduchou slovní zásobou), na šesté pak naopak dosahují nejlepších výsledků (dokážou aplikovat širokou škálu postupů, rozumí abstraktním i komplikovaným textům, dokážou analyzovat zájmy autora, skrytý význam textu atd.).²⁷³

ČR se výzkumů účastní od prvního testování roku 2000 a pravidelně vykazuje celosvětově průměrné výsledky v rámci čtenářských dovedností a významně nadprůměrné výsledky v matematických a přírodních dovednostech.²⁷⁴ Nejhorší (ve srovnání s jinými zeměmi jen průměrné) výsledky mají čeští žáci v oblasti čtenářské gramotnosti. Jedním z vysvětlení může být fakt, že zatímco matematické a přírodovědné dovednosti získávají žáci pravidelně přímo ve vyučovacích předmětech, čtenářské dovednosti jednak předpokládají určitou kognitivní

²⁷¹ MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6, s. 137.

²⁷² PISA znamená *Programme for International Student Assessment* – jedná se o mezinárodní výzkum pořádaný Organizací pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD).

²⁷³ BLAŽEK, Radek, Zuzana JANOTOVÁ a kol. *Mezinárodní šetření PISA 2018: Národní zpráva* [online]. Praha: Česká školní inspekce, 2019 [cit. 2021-11-20]. ISBN 978-80-88087-24-3. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csict/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD%20%C5%A1et%C5%99en%C3%AD/PISA_2018_narodni_zprava.pdf, s. 56.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 13.

schopnost jedince, jednak se jim v hodinách českého jazyka nemůže věnovat tolik času, protože součástí předmětu je i gramatika, literární historie a komunikační výchova. Tato oblast testů, která je pro naši práci nejrelevantnější, sleduje zejména tři klíčové dovednosti – porozumění textu, vyhledávání informací a posuzování a uvažování nad texty jednoho i více autorů. Zhruba 20 % testovaných studentů spadá do nejnižší gramotnostní kategorie a jejich nedostačující dovednosti jim mohou způsobit potíže v běžném životě a uplatnění ve společnosti.²⁷⁵ Největší potíže mají čeští studenti s oblastí porozumění jednoho samostatného textu, naopak nejlépe si vedli v práci s několika kratšími texty nebo například ve vyhledávání informací.²⁷⁶

Pozoruhodná je také odlišnost mezi pohlavím/genderem. Zatímco v matematice a přírodovědě jsou rozdíly statisticky nevýznamné, ve čtenářské gramotnosti jsou dívky výrazně lepší než chlapci. V 80 bodové úrovni byly výsledky dívek v průměru o 33 bodů lepší než u chlapců. V té nejnižší úrovni gramotnosti bylo zařazeno více chlapců než dívek (21 % chlapců oproti 15 % dívek) a v nejvyšší úrovni naopak více dívek (6 % chlapců a 10 % dívek).²⁷⁷ Tento rozdíl může být způsoben rozdílnými čtenářskými návyky obou pohlaví/genderu – dívky čtou více literaturu krásnou jako romány, povídky, zatímco chlapci čtou dle dotazníků nejvíce noviny, články na internetu nebo literaturu dobrodružnou a populárně naučnou.²⁷⁸ Ve školním prostředí se totiž žáci nejčastěji setkávají s literaturou krásnou. Zásadní je také rozdíl mezi jednotlivými typy českých škol – mezi gymnázii a střední školou bez maturity činí rozdíl dokonce dvě gramotnostní úrovně. U gymnázií a SŠ s vyšším než průměrným výsledkem také studenti při testování uvedli, že ve výuce mají více aktivit zaměřených na práci s textem a že i aktivita a přístup učitele jsou pozitivnější.

Regionálně měly nejlepší výsledky kraje Praha, Zlínský a Plzeňský. V Praze bylo současně nejlepší socioekonomické zázemí (dle hodnocení OECD). Naopak nejhorší výsledky měli žáci Ústeckého kraje, kde tomu odpovídalo i nejnižší socioekonomické zázemí v ČR.

Generace Z jako čtenáři

Od dubna do června roku 2021 probíhal celostátní výzkum dětského čtenářství, který prováděla Národní knihovna ČR.²⁷⁹ Hlavním cílem bylo sledovat proměny čtení a mediálního

²⁷⁵ Tamtéž, s. 7.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 27.

²⁷⁷ Tamtéž, s. 22.

²⁷⁸ Tamtéž, s. 46.

²⁷⁹ České děti jako čtenáři v době pandemie děti a mládež ve věku 6–19 let. *MediaGuru* [online]. Praha: Mediální agentura, 2021 [cit. 2021-12-01]. Dostupné z: https://www.mediaguru.cz/media/19118/211125_nk_infografika_cteni-deti-2021.pdf

chování mezi nejmladšími (6–8 let), staršími (9–14 let) a nejstaršími dětskými čtenáři (15–19 let). V tomto ročníku se účastnilo 2 040 respondentů, vybraných z celostátního vzorku, kteří vyplňovali online dotazníky. Vzhledem k tomu, že probíhal v době covidové pandemie a distanční výuky, má tento průzkum i další rozměr – a to sice zachycení proměny chování a trávení času v době, kdy byl normální společenský život velmi ovlivněn. A protože náš průzkum probíhá ve stejné době, mohou tato data přinést srovnání s naším dotazníkovým šetřením. Soustředíme se konkrétně na výsledky nejstarší skupiny ve věku 15–19 let, která v naší práci reprezentuje generaci Z.

Jako způsob trávení volného času uvedlo 83 % nejstarší skupiny využívání sociálních sítí a 76 % vyhledávání na internetu. 65 % procent pak uvádí, že ve volném čase poslouchá hudbu, naopak méně času trávili respondenti venku s kamarády a přípravou do školy. Všechny tři hodnoty se oproti minulému výzkumu z roku 2017 zvýšily, nejvíce využívání sociálních sítí – kde je nárůst 16 %. Naopak k poklesu došlo u počtu respondentů, kteří pravidelně čtou – nyní jde o 25 %, předtím 37 %. Ačkoli čtenáři považují čtení za důležité pro vzdělávání (51 %), 43 % z nich uvádí, že je do čtení nutí hlavně rodiče a že obecné nucení do četby (povinná četba) má podle nich za následek větší podvádění (např. stahování poznámek z internetu). Za zábavu považuje čtení 42 % z nich. Při výběru knihy na čtení se řídí žánrem (34 %) nebo seznamem povinných titulů (17 %). Na rozdíl od mladších dětí, si nejstarší věková skupina častěji kupuje knihy na internetu (za poslední rok si koupilo knihu přes internet 70 % z nich. Nejraději čtou fantasy, dobrodružné knihy, romance nebo krimi. Do knihovny si za poslední rok zašlo půjčit knihu 62 % respondentů a knihy v elektronické podobě četlo 54 %. Právě elektronické knihy se těší větší oblibě než v předešlém průzkumu – nyní je nárůst o 13 %. Ještě větší zájem je o audioknihy. Poslouchá je 61 %, což je o celých 39 % více než v roce 2017. A 38 % respondentů navíc uvedlo, že pokud mohou, poslouchají povinnou četbu raději v audio verzi, než aby četli knihu. Poslední otázka se pak týkala využití mobilního telefonu – pro 90 % procent respondentů jde o preferované zařízení (například ve srovnání s tabletem a laptopem).²⁸⁰

Výzkum tedy potvrdil rostoucí zájem o technologie a alternativy ke klasickým papírovým knihám. Zároveň zaznamenal, že pravidelných čtenářů od minulého výzkumu ubylo – o 12 % (nyní 25 %). Snížil se i zájem o časopisy, a to z 30 % na 15 %. Nejoblíbenějšími tituly pro mládež jsou knihy o *Harry Potterovi*, polské fantasy *Zaklínač* a Orwellovo *1984*.²⁸¹ Mládež

²⁸⁰ České děti jako čtenáři v době pandemie děti a mládež ve věku 6–19 let. *MediaGuru* [online]. Praha: Mediální agentura, 2021 [cit. 2021-12-01]. Dostupné z: https://www.mediaguru.cz/media/19118/211125_nk_infografika_cteni-deti-2021.pdf

²⁸¹ Toto dílo bývá také častou položkou na seznamu povinné literatury, což mohlo výsledky zkreslit.

trávila mnohem více času u médií, ať už na sociálních sítích, sledováním filmů a seriálů nebo hovory s kamarády.²⁸²

Čtenářské průzkumy mezi mladými lidmi jsou i součástí projektu *Čtenáři a čtení v ČR*, který vede Jiří Trávníček. Průzkum z roku 2018, jenž je hlavním zdrojem publikace *Rodina, škola, knihovna*,²⁸³ proběhl na reprezentativním vzorku 2007 respondentů od 15 let. Výzkum navazoval na tři předchozí z let 2007, 2010 a 2013. Pro naši práci budou směrodatné vybrané výsledky v nejmladší věkové kategorii 15–24 let. A to například, že 83 % procent respondentů uvedlo, že za minulý rok přečetlo alespoň jednu knihu nebo zatímco starší věkové skupiny dávaly přednost beletrii, nejmladší kategorie výrazně upřednostnila žánry fantasy, sci-fi a horor.²⁸⁴ Mezi nejoblíbenější autory v rámci všech věkových skupin patřili J. Nesbø, M. Viewegh, D. Steelová, A. Christie, J. K. Rowlingová, S. King, J. R. R. Tolkien, D. Francis, E. M. Remarque, L. Lanczová, J. Foglar a P. Hartl. Nejoblíbenějšími knihami respondenti označili *Harryho Pottera*, *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*, *Vejce a já*, *Vinnetoua*, *Padesát odstínů šedi*, *Pána prstenů*, *Zaklánače*, *Egyptána Sinuheta*, *Sněhuláka* a *Saturnina*. Tyto výsledky se víceméně v posledních letech opakují. Pro naši práci je podstatné, že v roce 2007 byla *Babička* na 5. místě a BN na 10. místě mezi nejoblíbenějšími autory. A v roce 2013 byla jako nejoblíbenější kniha zvolena *Babička* BN, čímž se v součtu všech výzkumů dostala na celkové druhé místo.²⁸⁵

Respondentům byla také položena otázka na jejich názor na povinnou četbu. Ukázalo se zde, že zatímco starší skupiny měly buď neutrální, nebo pozitivní vztah, u nejmladší generace převažoval názor spíše negativní. Zatímco pozitivní a spíše pozitivní vztah uvedlo 27 %, neutrální 35 %, tak negativně se k povinné četbě postavilo 37 % respondentů.

²⁸² RICHTER, Vít. *České děti a mládež jako čtenáři v roce 2021* [online]. Praha: Místní kultura, 2021 [cit. 2021-12-01]. Dostupné z: <https://www.mistnikultura.cz/ceske-deti-a-mladez-jako-ctenari-v-roce-2021>

²⁸³ TRÁVNÍČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje* (2018). Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-994-6.

²⁸⁴ Tamtéž, s. 100–101.

²⁸⁵ TRÁVNÍČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje* (2018). Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-994-6, s. 102.

Výzkum

Hlavní část naší práce tvořil kvantitativní a kvalitativní výzkum, jenž se uskutečnil v říjnu a listopadu 2021. Přípravné práce na něm ale začaly už mnohem dříve. Účelem výzkumu bylo najít odpovědi na některé naše otázky jako například: „Co si o Boženě Němcové studenti pamatují a s čím si ji spojují? Jak vnímají její dílo v kontextu dnešního světa?“ nebo „Jaká média jsou jim nejbližší a nejraději z nich přijímají informace?“ Na základě našich výzkumných otázek jsme vytvořili dotazník, který nám měl pomoci najít na ně odpovědi. Po vyplnění dotazníku pak přišly na řadu řízené rozhovory, které měly naše nalezené výsledky zpřesnit nebo rozvinout. V této kapitole si nejprve představíme práci, na kterou budeme metodicky navazovat, proces tvorby našich výzkumných nástrojů a poté i proces samotného vyplňování a získávání odpovědí.

SOČ – Jak je těžké být v Čechách klasikem

V roce 2008 byla v rámci Středoškolské odborné činnosti publikována práce autorky s názvem *Božena Němcová: Jak je těžké být v Čechách klasikem*.²⁸⁶ Autorka, tehdy studentka septimy víceletého gymnázia, provedla vlastní výzkum mezi 125 pražskými respondenty ve věku 12-96 let a podpořila ho teoretickou částí, ve které z několika zdrojů zmapovala život BN. Její hlavní výzkumnou otázkou bylo, jakým způsobem vnímají BN lidé různého věku a co si o ní pamatují.²⁸⁷ Ačkoli byl vzorek poměrně malý, domníváme se, že je vhodné uvést zde vybrané výsledky i s ohledem na to, že tato práce byla jakýmsi východiskem a inspirací pro náš současný výzkum.

Výzkum probíhal pomocí dotazníků, které byly vyplňovány v papírové podobě a poté byly jejich odpovědi zaneseny do tabulek a dále zpracovávány. Dotazník tvořilo 11 otevřených otázek, které se ptaly na asociace spojené s BN a s jejím dílem *Babička*, zda, kdy a proč respondenti *Babičku* a jiná díla četli. Dále zjišťovaly, jaké informace o BN si dotazovaní pamatují a jakou představu o BN na základě nich mají. Respondenti byli také vyzváni, aby si vybrali jeden ze tří obrazů BN a uvedli, který z nich jejich představu reprezentuje a proč. Na

²⁸⁶ REBERNAKOVÁ, Aneta. *Božena Němcová – jak je těžké být v Čechách klasikem*. Praha, 2008.

²⁸⁷ Tamtéž, s. 4.

závěr pak byly položeny tři otázky kvízového charakteru soustředící se na faktické informace o BN.²⁸⁸

Účastníci byli při vyhodnocování rozdělení do skupin dle věku - 12-14 let, 15-19 let, 20-29 let, 30–60 let, a nad 60 let. Budeme se soustředit zejména na výsledky v kategorii 15–19 let, nicméně zde zmíníme i některé další výsledky. Tuto kategorii reprezentovalo 50 studentů pražského víceletého gymnázia. Na otázku „Co se vám vybaví, když se řekne Božena Němcová“ odpovědělo 76 % (38 z 50) *Babička*. Na druhém místě se umístila odpověď spisovatelka (32 %) a hned za ní byly pohádky (28 %). Jako další v pořadí pak respondenti uváděli pětisetkorunu.²⁸⁹ Druhá asociační otázka hledala, co se vybaví respondentům u *Babičky*. Zde nejvíce respondentů uvedlo odpověď Barunka (30 %), dále pak odpověď Božena Němcová (26 %) a slavná kniha/dílo Boženy Němcové (22 %).²⁹⁰ Z 50 respondentů uvedla více než polovina (52 %), že nečetla *Babičku* a 44 %, že nečetlo žádné další dílo. Jako důvod četby pak byla pro většinu povinná četba (58 %).²⁹¹ Zde je podnětné srovnání zejména s nejstarší skupinou nad 60 let, kde naopak 83 % dotazovaných *Babičku* četlo, stejně jako jiná díla BN, a to z vlastní vůle. (70 %).²⁹² Z osobního života BN si respondenti nejčastěji vzpomněli na to, že měla nešťastné manželství, musela hodně cestovat a měla těžký život, z čehož vyplynula jejich představa o BN jako o ženě s těžkým životem nebo silné a statečné ženě a také významné osobě českých dějin.²⁹³

Ačkoli bychom k metodologii práce nebo velikosti vzorku mohli mít dnes výtky, můžeme si na základě této práce udělat alespoň trochu obraz o tom, jak BN vnímali mladí pražští studenti v roce 2008. BN si nejčastěji ztotožnili s jejím nejslavnějším dílem, které je se svou autorkou také velmi spjaté, a tím, že byla spisovatelka, která měla těžký život plný cestování a nebyla šťastná ani v manželství. Přesto však byla pro ně ženou statečnou a silnou, která zůstává významnou osobností českých dějin.

²⁸⁸ REBERNAKOVÁ, Aneta. *Božena Němcová – jak je těžké býti v Čechách klasikem*. Praha, 2008, s. 14–15.

²⁸⁹ Tamtéž, s. 25.

²⁹⁰ Tamtéž, s. 26.

²⁹¹ Tamtéž, s. 26–28.

²⁹² Tamtéž, s. 58–59.

²⁹³ Tamtéž, s. 30.

Dotazník

Dotazník byl navržen tak, abychom pomocí něj dostali odpověď na naše výzkumné otázky. Zaměřili jsme na názory, zkušenosti i vzpomínky na BN, stejně tak jako na vztah příslušníků generace Z k různým typům médií, přes které se dají zprostředkovávat informace.

Inspirací a východiskem pro náš výzkum byly jednak „čtenářologické“ práce, zmíněné v kapitole o generaci Z, ale také předchozí práce autorky, popsaná též v předchozí kapitole. Jako metodickou oporu jsme využili dvě publikace: *Jak se vyrábí sociologická znalost* od M. Dismana²⁹⁴ a *Kvalitativní výzkum* od J. Hendla.²⁹⁵ Na základě doporučení z jejich publikací jsme se snažili při přípravě dotazníku vyvarovat několika chyb, které autoři zmiňují:

- 1) Otázky by neměly být návodné nebo sugestivní. Formulujeme je tak, abychom už jejich položením respondenty netlačili k určité odpovědi.²⁹⁶ Vyhýbáme se tedy otázkám jako: „Máte přece rádi *Babičku* od Němcové, že?“
- 2) Otázka se má ptát pouze na jednu věc. Respondent pak neví, na kterou část má odpovědět.²⁹⁷ Bylo naší snahou se tedy vyvarovat otázek typu: „Máte rádi Boženu Němcovou a *Babičku*?“
- 3) Možné odpovědi v uzavřených otázkách se nesmějí překrývat, ale vzájemně vylučovat. K prevenci nedostatečné nabídky odpovědí zahrnujeme také odpověď „jiné“ a abychom předešli jejich překrývání, snažíme se jednotlivé možnosti co nejvíce konkretizovat.²⁹⁸
- 4) Je nutné dobře posoudit nutnost otevřených otázek. V případě jejich velkého počtu v dotazníku může dojít například k tomu, že budeme mít velké množství různých odpovědí, ze kterých nebude možné vytvořit vypovídající statistické údaje, protože všechny budou mít velmi nízkou četnost. Vyhodnocení otevřených otázek je také velmi zdoluhavé a časově náročné.²⁹⁹
- 5) Demografické otázky patří na konec dotazníku nebo alespoň do druhé půlky. Odpověď na tyto otázky je pro respondenta snadná, nevyžaduje tak velkou námahu. Proto je

²⁹⁴ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 978-802-4601-397.

²⁹⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

²⁹⁶ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 978-802-4601-397, s. 149.

²⁹⁷ Tamtéž, s. 149.

²⁹⁸ Tamtéž, s. 150.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 150.

výhodnější si nechat složitější otázky vyžadující přemýšlení na relativně čerstvé respondenty neunavené vyplňováním dotazníku.³⁰⁰

- 6) Aby byla dodržena reliabilita dotazníku, je nutné definovat některé parametry v odpovědích. Například u otázek na četnost, kdy se vybírá z uzavřených odpovědí často, méně často atd., je vhodné blíže specifikovat, co znamená často, protože pro každého účastníka může být význam jiný.

Vzhledem k situaci a nemožnosti osobní návštěvy u respondentů jsem se rozhodli zvolit metodu zadávání dotazníku online (s případnou možností tisku). Z široké nabídky nástrojů jsme zvolili platformu Formuláře Google, která umožňuje vyplňování velkého množství dotazníků současně a také jejich následné zpracování, stažení hodnot do tabulek atd. Velkou výhodou také je, že je automaticky optimalizovaná pro prohlížení na mobilních telefonech bez nutnosti stažení a instalace speciálních aplikací.

Dotazník byl tedy vytvořen a rozdělen do čtyř částí – sekcí. Každá část měla svůj úvod, kde bylo respondentům naznačeno, jakého tématu se sekce týká a co budeme otázkami zjišťovat. První část se zaměřovala na generaci Z a na to, jakým způsobem respondent pracuje s médii. Zjišťovali jsme v ní, jakým způsobem je respondenti využívají, jaký druh/typ převládá nebo jaké zdroje naopak téměř neznají. Také jsme se zaměřili na to, jak často tato média používají. Účelem této části bylo jednak zjistit, jaký vztah k médiím generace Z má, ale také z jakých mediálních kanálů se k nim mohou dostat informace o BN a jejich dílech.

Druhá část se věnovala osobnosti a díle BN. Zde jsme použili otázky týkající se vzpomínek a názorů na autorku a její díla, stejně jako čtenářskou a diváckou znalost některých z její děl, resp. děl o ní. Snažili jsme se zjistit, jaká je zkušenost respondentů s BN a jejími díly.

Předposlední část pak tvořily otázky otevřené, kde byli respondenti vyzváni k tomu, aby zde sdíleli své názory a postoje. Chtěli jsme znát názory na povinnou četbu, školní zkušenost s BN, stejně jako vlastní názor na osobnost BN. Na závěr jsme položili otázku, zda je pro respondenty dílo BN ještě aktuální.

Poslední část, demografická, zjišťovala informace o respondentovi, pohlaví/gender, věk, místo bydliště a typ školy, kde studuje. Informace získané z této části nám pak posloužily jako proměnné v našem dalším výzkumu. Například nám umožnily zkoumat, zda se vnímání našich respondentů liší v závislosti na pohlaví/genderu nebo typu školy.

³⁰⁰ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 978-802-4601-397, s. 159.

Celkem jsme vytvořili 41 otázek. Použili jsme otázky uzavřené, tedy s nuceným výběrem z několika předem definovaných možností, polouzavřené s výběrem z několika předem nadefinovaných možností a s jednou otevřenou možností „jiné“ a otevřené s možností krátké a dlouhé odpovědi. Nyní si je blíže představíme a vysvětlíme si jejich účel v našem průzkumu.³⁰¹

První část – generace Z a média

Jak už jsme zmínili, účel této části je získat informace o mediálním chování respondentů a jejich vztahu k jednotlivým druhům médií. Celkem je tato sekce tvořena 17 otázkami – devíti uzavřenými, čtyřmi polouzavřenými a čtyřmi otevřenými (třemi s možností stručné odpovědi a jednou s možností dlouhé odpovědi).³⁰² Kromě poslední otázky byly všechny povinné.

První dvě otázky „Kolik knih měsíčně přečtete?“ a „Čtou knihy vaši rodiče?“ zjišťují čtenářské zázemí respondentů. V těchto uzavřených otázkách, zaměřených na frekvenci čtení, byly čtyři možnosti výběru – méně než 1, 1-3, 3-5, více než 5 a poslední možnost „nevím, nedokážu odpovědět“. Následující uzavřené otázky „Chodíte si půjčovat knihy do knihovny?“ a „Nejčastěji čtete...“ zkoumaly, zda respondenti využívají k získávání knih knihovny a jakou formu knihy preferují – knihu v papírové verzi nebo e-book, a na kterém zařízení případně elektronické knihy čtou – počítač/laptop, smartphone a čtečka. Následující polouzavřená otázka „Kde hledáte informace pro školní projekty/referáty z literatury?“ zjišťovala, jakým způsobem studenti získávají zdroje pro své studentské práce, jestli používají internet, učebnice, knihovnu nebo rady od rodiny či známých, nebo jiné zdroje. Respondenti měli možnost označit libovolné množství odpovědí. Dále jsme se zaměřili na oblíbené žánry a také oblíbeného autora, k čemuž jsme použili polouzavřenou otázku „Jaký žánr nejraději čtete?“, kde měli účastníci zaškrtnout max. tři žánry, a otevřenou otázku s možností krátké odpovědi „Máte oblíbeného autora?“³⁰³

Po knihách jsme zařadili sérii otázek ohledně používání ostatních médií. Chtěli jsme zde zejména rozlišit časté, téměř denní uživatele, občasné uživatele a ty, kteří dané médium vůbec nesledují/nepoužívají. Nejdříve jsme zjišťovali vztah dotazovaných k časopisům, novinám a internetovým blogům. Pomocí uzavřené otázky „Čtete noviny, časopisy v papírové nebo elektronické podobě a internetové blogy?“ jsme testovali frekvenci čtení – zda čtou tato média

³⁰¹ Celý prázdný dotazník je součástí přílohy č. 6 této práce.

³⁰² Nástroj na tvorbu dotazníku v Google Forms umožňuje dva typy otevřených otázek – otevřená otázka se stručnou odpovědí a otevřená otázka s dlouhou odpovědí.

³⁰³ Zde jsme nechali otevřenou otázku, protože množství autorů je veliké a nechtěli jsme respondenty omezovat nabídkou např. jen deseti jmen.

často, někdy nebo vůbec. Zde jsme specifikovali často jako více než 1x týdně, někdy jako méně než 1x týdně, a stejné spektrum odpovědí jsme použili i do dalších otázek. Dále byla vložena jedna otevřená otázka „Které noviny, časopisy nebo zpravodajské servery čtete?“, kde jsme po respondentech chtěli uvést konkrétní média.

Se stejným spektrem odpovědí, tedy často-někdy-vůbec, jsme v uzavřené otázce „Navštěvujete tyto kulturní akce?“³⁰⁴ zjišťovali, zda respondenti navštěvují divadelní představení, výstavy a besedy nebo přednášky. Dvě následující uzavřené otázky „Využíváte některá z těchto audio médií?“ a „Sledujete někde audiovizuální obsah?“ se orientovaly na rádio a audio tvorbu a také na televizi a audiovizuální tvorbu, opět se stejnou nabídkou odpovědí. Následovala polouzavřená otázka „Jaké typy pořadů sledujete?“, kde jsme chtěli zjistit zaměření a zájem respondentů-diváků, tedy nejen zda, ale také co sledují. Respondenti si mohli vybrat z 12 možností: filmy, seriály, dokumenty, vědomostní soutěže, zpravodajství, zábavné pořady, pohádky, sport, reality show, pořady o vaření, pořady o hrách, pořady o módě a životním stylu, a navíc z možnosti „jiné“.

Další tři otázky se zaměřily na sociální sítě. „Jaké sociální sítě využíváte?“ byla polouzavřená otázka, kde jsme dali na výběr možnosti Facebook, Instagram, YouTube, TikTok, Twitter, Pinterest a pak možnost „jiné“. Konkrétní osobnosti, které respondenti na sociálních sítích sledují, jsme dále zjišťovali v otevřené otázce „Jaké osobnosti, streamery, gamery, influencery sledujete?“ Tím jsme mohli odkrýt, jaký typ obsahu je pro ně atraktivní. Poslední otázka o soc. sítích „Působíte vy sami jako youtubeři, instagrameři atd.“ měla za cíl zjistit, zda respondenti vytvářejí nějaký profesionální obsah. Na závěr celé první části jsme umístili otevřenou otázku „Chcete k tomuto tématu ještě něco dodat?“, aby měli dotazovaní možnost reagovat, případně doplnit nějaké informace.

Druhá část – BN

Otázky druhé části zjišťují, jakou mají respondenti zkušenost s BN a jejím dílem v různém formátu. Jedná se o 13 otázek, resp. 11 (zde byl použit filtr – pokud respondent odpověděl na otázku ano, byly mu nabídnuty dvě další otázky, pokud odpověděl záporně, pokračoval dále v dotazníku). Pouze dvě otázky byl uzavřené, čtyři byly polouzavřené a zbývajících šest bylo

³⁰⁴ V poznámce zde bylo uvedené, aby při své odpovědi zohlednili omezení kvůli pandemii covid-19 – resp., že otázka se nevztahuje na období, kdy návštěva těchto institucí nebyla možná, protože byly omezeny nebo zcela uzavřeny.

otevřených s možností stručné odpovědi a jedna otevřená s možností dlouhé odpovědi. V této části byly všechny otázky povinné.

První dvě otázky byly asociační. Tento typ otázek autorka práce již použila ve své předešlé práci, a protože přinesla velmi podnětné odpovědi, rozhodla se je zařadit i tady. Otevřené otázky s možností krátké odpovědi „Když se řekne Božena Němcová, co si vybavíte jako první?“ a „Když se řekne *Babička*, co si vybavíte jako první?“ nám měli umožnit nahlédnout do toho, s čím mají respondenti BN a *Babičku* nejvíce spojené. Poté jsme se několika otázkami zaměřili na čtenářské zkušenosti studentů s díly BN.

Nejdříve jsme se zaměřili na její nejznámější dílo. Otázka „Čtli jste *Babičku*?“ s uzavřenou nabídkou ano-ne poté rozdělila dotazované podle odpovědi – po zaškrtnutí možnosti „ano“ byly respondentům položeny dvě otázky (jedna otevřená a druhá uzavřená) - „Kdy jste četli *Babičku*?“ a „Jak se vám kniha líbila?“, které nám pomohly zjistit, v jakém věku nejčastěji knihu *Babička* studenti čtou a také jaký na ni mají názor. Pokud na otázku „Čtli jste *Babičku*?“ odpověděli dotazovaní ne, přešli rovnou k následující polouzavřené otázce „Čtli jste něco z jejich dalších děl?“, kde bylo v nabídce pět možností, pět známých děl – *Divá Bára*, *Karla*, *Pan učitel*, *V zámku a podzámčí*, a ještě obecně pohádky.³⁰⁵ Množství vybraných odpovědí nebylo omezeno. Také jsme chtěli vědět, proč knihy BN respondenti četli. Polouzavřená otázka „Proč jste knihy od BN četli?“ nabízela pět předdefinovaných odpovědí – školní povinná četba, doporučení od vyučujícího, doporučení z rodiny, doporučení od přátel a vlastní zájem. Nechyběla ani odpověď „jiné“. Předposlední polouzavřený dotaz „Čtli jste korespondenci nebo nějakou knihu o životě BN?“ se zaměřovala na to, zda mají dotazovaní nějaké zkušenosti s odbornější životopisnou literaturou. Na výběr bylo z možností: „ano, četl/a jsem úryvky“, „ne“ a možnosti „jiné“. Poslední otázka ohledně četby „Jaké pohádky od Boženy Němcové znáte?“ vycházela z toho, že BN je také známá jako pohádkářka a sběratelka ústní lidové slovesnosti a mnozí se právě s jejími pohádkami setkávají jako s prvním jejím dílem. Respondentům bylo v polouzavřené otázce nabídnuto kromě možnosti „jiné“ 11 nejznámějších pohádek BN, které byly náhodně seřazeny: *Čertův švagr*, *O Popelce*, *Princ Bajaja*, *Čert a Káča*, *O princezně se zlatou hvězdou*, *Potrestaná pýcha*, *O Slunečnickovi*, *Měsíčníkovi a Větrníkovi*, *O chytré princezně*, *Chytrá horákyňe*, *Sůl nad zlato* a *O dvanácti měsíčkách*. Počet zaškrtnutých děl nebyl nijak omezen.

³⁰⁵ Vybrali jsme podle našeho mínění nejznámější díla autorky.

Následovala série otázek o filmových a televizních adaptacích děl BN³⁰⁶ nebo snímcích o jejím životě. Vzhledem k tomu, že se otázky nachází až v druhé části dotazníku, snažili jsme se podpořit motivaci studentů k dalšímu vyplňování i přidáním obrázků - resp. filmových plakátů k jednotlivým dílům.³⁰⁷ Obrázková nápověda mohla také pomoci některým respondentům, aby si vzpomněli, že daný film viděli. Pro lepší orientaci jsme vedle názvu snímku uvedli i rok výroby, aby tak bylo možné od sebe odlišit například dvojici filmových adaptací *Babičky*. V první polouzavřené otázce „Viděli jste některou z filmových adaptací děl BN?“ vybírali respondenti z 12 námi vytipovaných filmů³⁰⁸ a jedné otevřené možnosti „jiné“. Zaškrtnout mohli libovolný počet odpovědí. Mezi adaptacemi byly i oblíbené pohádky, nejdříve ale adaptace jejích povídek a delších prací. Z chronologicky seřazených možností bylo možné zvolit z filmů *Babička* (z roku 1940 a 1971), *V zámku a podzámčí* (1981), *Divá Bára* (1948), poté už pohádky *Sedmero krkavců* (2015), *Čertova nevěsta* (2011), *O dvanácti Měsíčkách* (2012), *S čerty nejsou žerty* (1984), *Princ a Večernice* (1979), *Tři oříšky pro Popelku* (1973), *Byl jednou jeden král* (1954) a *Pyšná princezna* (1952). Další podobně sestavená otázka se naopak soustředila na filmy a seriály o životě BN. Studenti volili ze sedmi chronologicky seřazených snímků, u kterých byl vždy obrázek s hlavní představitelkou a rok výroby. Do výběru³⁰⁹ jsme zahrnuli těchto sedm snímků nebo seriálů: *Božena* (2020), *Obrazy ze života Boženy Němcové* (2011), *A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu* (2005), *Nesmrtelná hvězda Božena Němcová* (1997), *Veronika* (1985), *Vlčí halíř* (1975) a *Horoucí srdce* (1962).

Předposlední otázka se dotazovala na divadelní představení. Opět polouzavřená otázka „Viděli jste v posledních letech nějaké z těchto divadelní představení? Případně jiné...“ nabízela k výběru 6³¹⁰ možností: *Jako břitva* z Národního divadla v Praze, *Neumím jinak než láskou* z pražské Violy, *Babička: Šťastná to žena* v Huse na provázku, *Babička* v Divadle Na Fidlovačce, *Divá Bára* v Městském divadle v Brně a poté možnost „jiné“.

Na konci této části jsme nechali otevřenou otázku s možností dlouhé odpovědi „Změnilo se něco ve vašem vnímání po zhlédnutí některého filmu/seriálu či divadelního představení“.

³⁰⁶ Do výběru možností jsme zařadili i volnější adaptace zejména z posledních let, jako např. *Čertova nevěsta*.

³⁰⁷ U filmu *V zámku a podzámčí* jsme plakát nenašli, proto jsme použili pouze záběr z filmu.

³⁰⁸ Vybrali jsme podle našeho mínění nejznámější a nejoblíbenější pohádky, jejichž předloha byla zároveň uvedena v otázce ohledně znalosti pohádek BN.

³⁰⁹ Příprava dotazníku probíhala až poté, co jsme dokončili náš výzkum v oblasti audiovizuální tvorby, mohli jsme tedy vycházet z něj.

³¹⁰ Vycházeli jsme z našeho výzkumu ohledně divadelních představení. Do výběru jsme zařadili představení, která se hrají nebo hrála v posledních cca 5 letech.

o Němcové? Co?“ Zde jsme chtěli vědět, zda na studenty mělo některé zhlédnuté dílo takový vliv, aby to upravilo jejich názory.

Třetí část – názory

V předposlední části jsme se zaměřili na názory respondentů, a to na otázky ohledně povinné četby, vyučování literatury nebo přesahu díla BN v dnešní době. Tuto sekci tvořilo osm otázek, z toho většina (pět) otevřených s možností dlouhé odpovědi, jedna polouzavřená a dvě uzavřené. Kromě poslední otázky, zda respondenti mají ještě nějaké připomínky, byly všechny otázky povinné.

Nejdříve jsme se věnovali otázce povinné četby. Otázka „Jaký je váš názor na povinnou četbu? Jaký má podle vás v dnešní době smysl?“ vycházela z toho, že BN je v současnosti mezi autory, jejichž díla jsou součástí povinného kánonu literatury k maturitě. I následující uzavřená otázka „Čtete povinnou četbu?“ s tím souvisí. Respondenti měli možnost výběru z pěti odpovědí: „Ano, uvedené tituly mě baví,“, „Většinou ano, povinné tituly jsou zajímavé,“, „Někdy ano, někdy ne. Záleží na tom, jak mě kniha osloví,“, „Většinou ne, povinné tituly mě neoslovují,“ a „Ne, čtení povinných titulů mě obtěžuje“. Protože se domníváme, že velkou váhu na vnímání autorů má školní výuka a to, jak je zmíněný autor studentům prezentován, položili jsme dotazovaným otevřenou otázku „Jak vám byla Němcová prezentována v rámci školní výuky?“ I otázka „Představte si, že jste v pozici učitele. Jak byste B. Němcovou nebo jiného kanonického autora přiblížili studentům, aby je to zaujalo?“ se snaží zjistit, jaká forma prezentování informací by dnešním studentům více vyhovovala nebo je mohla více oslovit.

Následující dvě otázky se už zaměřují přímo na to, jak respondenti BN vnímají. První polouzavřená „Jak vnímáte BN jako člověka?“ nabízela 10 možností a volnou možnost „jiné“. Studenti mohli zaklíknout až tři vlastnosti z této nabídky: inteligentní, emancipovaná, pokroková, naivní, milující matka, vychytralá, nezodpovědná, nezajímavá, přelétavá, vlastenka. Ve výběru jsme se snažili obsáhnout spektrum pozitivním i negativních vlastností a souvislost s veřejným i soukromým životem. Otázka následující už nepracuje se slovním popisem, ale spíše s nějakou vizuální představou. Pod otázkou „Který portrét nejlépe vystihuje vaši představu BN?“ se nacházelo 5 obrázků – první je obraz BN jako mladé dívky (jde o obraz Barunky Panklové od malíře A. Lhoty),³¹¹ druhý je asi nejznámější Hellichův portrét z roku

³¹¹ Barunka Panklová. *Místní kultura* [online]. Praha [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://mistnikultura.cz/sites/default/files/styles/clanek_galerie/public/clanek/116695/barunkapanklova.jpg?itok=wkiVKz0d

1845,³¹² dále obrázek od J. Malocha z roku 1954,³¹³ následuje portrét BN s dětmi z roku 1952³¹⁴ a poslední je obraz její současnice Žofie Podlipské (pravděpodobně kolem roku 1890).³¹⁵ Vybrali jsme záměrně obrazy zobrazující ženy v různých životních fázích, s různým výrazem – první obraz podle nás zobrazuje mladou, naivní a krásnou ženu, druhý obraz představuje ženu sebevědomou a reprezentativní s lehce nepřítomným výrazem, na třetím je zralá žena, která má ve tváři vepsány životní zkušenosti, starosti, možná působí i trochu odměřeně. Čtvrtý portrét zobrazuje matku s dětmi a představuje pro nás reprezentaci rodinného života a na posledním obraze vidíme starší ženu, s přísným výrazem.

Předposlední otázka nutí studenty se zamyslet nad tím, zda „Je dílo BN ještě aktuální v dnešní době? A pro vás osobně?“. Chtěli jsme vědět, zda ještě dnes, po téměř 200 letech mohou díla BN ještě oslovovat mladé lidi. Závěrečná nepovinná otázka „Chcete ještě něco dodat k tématu BN?“ je pak opět otázkou doplňující, kde mají studenti možnost připojit nějaké připomínky nebo doplnit informace.

Čtvrtá část – sociodemografická

V poslední závěrečné části jsme respondentům předkládali otázky ohledně jejich pohlaví/genderu, věku nebo škoře. Vytvořili jsme zde pět otázek – jednu uzavřenou, tři polouzavřené a jednu otevřenou s možností krátké odpovědi. Všechny otázky zde byly povinné. Tyto otázky nám měly zejména umožnit filtrovat podle těchto demografických údajů. Nejdříve jsme respondenty požádali, aby vyplnili pohlaví/gender – vedle možnosti „žena“ a „muž“. Dále nás zajímal věk studentů – měli možnost v polouzavřené otázce zvolit mezi 15, 16, 17, 18, 19 a 20 lety.³¹⁶ Následovala otázka na bydliště - „V jakém městě/vesnici bydlíte?“³¹⁷ Další demografická polouzavřená otázka „Jaký typ školy studujete?“ směřovala k rozlišení gymnázií a středních škol. Respondenti mohli ještě odlišit, zda se jedná o víceleté gymnázium, čtyřleté

³¹² Božena Němcová. *Místní kultura* [online]. Praha [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://mistnikultura.cz/sites/default/files/styles/clanek_hlavni/public/clanek/116695/bozenanemcovajvhellicha.jpg?itok=v5k4CTkL

³¹³ Božena Němcová. In: *Wikimedia* [online]. [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b2/Bo%C5%BEena_N%C4%9Bmcov%C3%A1_1850.jpg

³¹⁴ Božena Němcová i s dětmi. In: *Wikimedia* [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ca/Bo%C5%BEena_N%C4%9Bmcov%C3%A1_s_d%C4%9Btmi_roku_1852.jpg

³¹⁵ Stát se spisovatelkou pro ni bylo nevyhnutelné. Osudové ženy: Sofie Podlipská. In: *Osudové ženy* [online]. Praha: Český rozhlas, 19. 9. 2020 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/stat-se-spisovatelkou-pro-ni-bylo-nevyhnutelne-osudove-zeny-sofie-podlipska-8299338>

³¹⁶ Možnost „jiné“ byla ponechána pro případ, že by některý student vybočil věkem z námi nastaveného limitu 15-20. Například v případě studentů, kteří opakovali ročník atd.

³¹⁷ V poznámce této otevřené otázky jsme znovu zdůraznili, že výsledky tohoto výzkumu jsou anonymní, protože jsme počítali s odmítavým postojem nebo bojkotem vyplňování osobních údajů u některých respondentů. Zároveň jsme zde nabídli možnost, aby respondent uvedl nejbližší okresní město.

gymnázium, střední školu a střední odborné učiliště.³¹⁸ Poslední uzavřená otázka se ptala respondentů na ročník, ve kterém studují. Zde měli na výběr ze čtyř možností, kde bylo zohledněno nejen označení ročníků jako 1. – 4. ročník, ale také gymnaziální latinské názvosloví kvinta, sexta, septima a oktáva.

Pilotáž

Před finálním odesláním do škol po celé ČR jsme nejprve dotazník podrobili pilotáži – zkušebnímu vyplnění dotazníku menší skupinou respondentů z cílové skupiny. Cílem pilotování bylo odhadnout čas potřebný pro vyplňování (náš záměr byl 10–15 minut vyplňování), odhalit nepřesně formulované nebo nesrozumitelné otázky, a také otestovat, zda jsou dotazy položeny tak, aby poskytly odpovědi na naše výzkumné otázky. Po testování byla naplánována finální úprava dotazníku reflektující výsledky pilotáže.

Testování bylo domluveno na pražském osmiletém gymnáziu - 14 studentů maturitního ročníku v rámci volitelného semináře³¹⁹ z českého jazyka a literatury celý dotazník nejprve prošlo a poté odpovědělo na otázky dotazníku. Ve speciální části ještě vyplnilo dotazy ohledně přesnosti a srozumitelnosti zadání. Studenti také byli požádáni, aby si měřili čas, který jim vyplňování zabere. Pro pilotáž byla k vytvořeného dotazníku přidána speciální sekce se stejnojmenným názvem. Skládala se ze sedmi otázek. Uzavřené byly dvě a otevřených bylo pět.³²⁰

První dvě otázky byly zaměřeny na vhodnou délku dotazníku a srozumitelné otázky. Byly to polouzavřené otázky s nabídkou tři resp. pět odpovědí. Z výsledků pilotáže vyplynulo, že studentům zabralo vyplňování dotazníku 10 až 20 minut, což byla také zamýšlená doba k vyplňování. Ohledně srozumitelnosti otázek se 11 studentů ztotožnilo se zněním odpovědi „Otázky byly jasně formulované, vždy jsem věděl/a, na co se ptají“. Další tři studenti poté uvedli, že některé otázky nebyly jednoznačné. V následující doplňující otázce „Pokud jste uvedli, že některé otázky nebyly jasně formulované, můžete uvést, které to byly?“ měli studenti možnost konkrétně zmínit, která otázka nebyla srozumitelná. Objevila se pouze jediná konkrétní odpověď, že nejednoznačné byly otevřené otázky ohledně BN.

Další dvě otázky „Zaznamenali jste nějaký problém v návaznosti otázek za sebou nebo v logickém uspořádání otázek?“ a „Zaznamenali jste nějakou chybu? Grafickou, gramatickou,

³¹⁸ Primárně jsme neoslovovali střední odborná učiliště, nicméně se některé střední školy s učilišti spojují, takže jsme si ponechali možnost, jak je od sebe případně odlišit.

³¹⁹ Seminář nebyl výběrový, neúčastnili se ho jen premianti, ale studenti s různým prospěchem z předmětu ČJL.

³²⁰ Dotazník pro pilotáž je součástí přílohy č. 4.

stylistickou v zadání dotazníku?“ se zaměřovaly na to, zda studenti nenašli v dotazníku nějakou chybu v logickém uspořádání otázek nebo gramatickou či stylistickou nepřesnost. Zde 1 respondent odpověděl, že mu chyběla možnost „ne“ u otázek týkajících se knih – například v případě, že žádnou z knih dotazovaný nečetl. U otázky ohledně gramatických, stylistických a jiných nepřesností se objevila poznámka, že u pohlaví chybí možnost jiné, což je touto generací hodnoceno negativně.

Šestá otázka „Byl dotazník pro vás zajímavý? Nebo máte pocit, že vás některá část nebavila a ztráceli jste pozornost?“ se dotazovala na zábavnost dotazníku a na to, zda byly nějaké otázky, které respondentům přišly nezajímavé. Jedna odpověď zmiňovala, že otevřené otázky, tedy předposlední část dotazníku, byla nezajímavá a další odpověď zmínila otázku, dotazující se na to, jak by respondenti v roli učitelů uchopili téma BN. Další čtyři dotazovaní uvedli, že se jim dotazník líbil. Poslední sedmá otázka „Máte nějaké poznámky k dotazníku? Například co se vám líbilo nebo naopak nelíbilo? Navrhli byste nějakou změnu?“ zjišťovala celkový názor na dotazník a případně návrhy na změny. Jedna z respondentek uvedla, že se jí dotazník líbil, protože se ráda vyjadřuje ke knihám. A další dotazovaný uvedl, že mu u volby pohlaví/genderu chyběla možnost „jiné“.

Povinné byly pouze první dvě otázky, protože právě srozumitelnost a délka dotazníku byly nejdůležitějšími ukazateli, které jsme sledovali. Chtěli jsme také vzít v úvahu časovou náročnost testu.

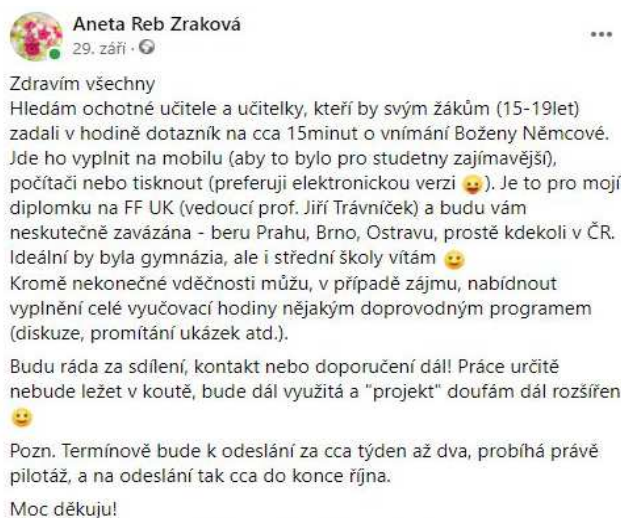
Po vyhodnocení dotazníku nastala fáze úpravy zadání dle výsledků pilotáže. Kvůli délce nebylo nutné žádnou otázku odstraňovat. I výsledky ohledně srozumitelnosti vypovídaly o jasně formulovaných otázkách – tři respondenti označili možnost číslo dvě („Otázky byly spíše srozumitelné, většinu jsem hned pochopil/a“) na škále 1 až 5, kde 1 je naprosto srozumitelné a 5 je naprosto nesrozumitelné, a pouze jediný z nich uvedl konkrétněji nejasnou oblast (otevřené otázky ohledně BN). Přesto jsme všechny otevřené otázky znovu prošli a zkontrolovali, zda jejich znění není nijak zavádějící nebo nejasné. Nakonec jsme se rozhodli k otázce pohlaví přidat možnost „jiné“. Přidali jsme také otázku „V jakém ročníku studujete?“, aby bylo poté možné filtrovat odpovědi i podle ročníku, který navštěvují.

Nakonec jsme ještě několik otázek drobně upravili (např. překlep nebo dvojitá mezera) některé otázky a očíslovali je.

Hledání respondentů

Když byl dotazník zrevidovaný a upravený, bylo možné ho rozšířit dále až k našim respondentům. Hledání respondentů, resp. hledání vyučujících, kteří by byli ochotni se do výzkumu se svými třídami zapojit, probíhalo několika způsoby. Zprv jsme využili osobních známostí. Tímto způsobem jsme oslovili dvě gymnázia – jazykové osmileté a čtyřleté gymnázium v Praze a všeobecné osmileté gymnázium ve Středočeském kraji.

Obr. 4.1. Screenshot výzvy umístěné ve skupině Učitelé češtiny sobě.

Zdroj: <https://www.facebook.com/groups/cestinari>

Zadruhé jsme po domluvě s administrátorkou umístili prosbu (viz obrázek č. 4.1) o spolupráci na projektu do facebookové skupiny Učitelé češtiny sobě, kterou spravuje Pedagogická komora z. s. a jejíž členové jsou všichni pedagogové a vyučující češtiny. Skupina má přes 2 400 členů a je aktivní, tzn. publikuje příspěvky několikrát týdně. Na tuto výzvu zareagovalo 10 vyučujících gymnázií a SŠ z různých míst po ČR, z nichž šest se jich poté skutečně zapojilo a pokračovala s nimi další komunikace.

Zatřetí jsme pak kontaktovali gymnázia a střední školy pomocí emailů. Výběr nebyl zcela náhodný, neboť jsme se snažili zachovat co největší regionální diverzitu a zároveň udržet poměr mezi gymnázii a středními školami co nejvyrovnanější. Gymnázia i střední školy se nacházejí ve větších městech a jejich zřizovatelem je ve většině případů kraj, a proto jsme se snažili v každém kraji najít spolupracující školu. Zároveň jsme se pokusili vybírat různě zaměřené školy – například jsme se snažili najít zdravotnické školy stejně jako dopravní školy nebo umělecko-průmyslové školy – důvodem byla opět diverzita a zároveň snaha o udržení genderové vyrovnanosti. Oslovili jsme celkem 46 škol. Pokud měla škola na svých webových stránkách kontakty na vyučující českého jazyka, oslovovali jsme přímo je, v jiných případech

jsme kontaktovali ředitele nebo zástupce škol. Ze 46 se nám podařilo navázat spolupráci s 14 vyučujícími z 13 různých škol.

Když jsme navázali spolupráci s vyučujícími, domluvili jsme se na tom, kdy a se kterými třídami budou dotazník vyplňovat. Co se týče výběru tříd, měli jsme stanoveny, že z jedné školy nebo z jednoho města, resp. okresu, budeme přijímat maximálně tři třídy, aby byla udržena co největší diverzita. Ve většině případů jsme měli možnost si vybrat, který ročník dotazník vyplní, ale v některých případech nebyla možnost výběru. Důvodem bylo například to, že na středních odborných školách mají některé ročníky nízkou hodinovou dotaci českého jazyka a vzhledem k téměř roku distanční výuky někteří vyučující měli obavu, aby vůbec stihli probrat stanovenou látku.

Učitelům pak byl zaslán další mail nebo zpráva s odkazem na dotazník, který pak při hodině sdíleli se svými žáky (nejčastěji pomocí nástroje sloužícího k online výuce – MS Teams). Věděli jsme také dopředu, který den budou dotazníky s žáky vyplňovat, takže jsme mohli sledovat, jak čísla narůstají a bylo tak zároveň možné regulovat zastoupení různých skupin respondentů – zejména genderové vyvážení a podobný počet gymnázií a středních škol.

Vyučující jsme požádali, aby byl dotazník vyplněn přímo v hodině. Vyplňování během výuky by přineslo určitou jistotu, že měli všichni stejné časové podmínky a zároveň zvyšovalo šanci, že respondenti dotazník skutečně vyplní. Jako termín vyhotovení jsme překládali dobu dvou týdnů, většina dotazníků byla ale vyplněna v mnohem kratší době v řádu několika dnů od obdržení odkazu.

Na výběr byly tři způsoby vyplňování. Vedle klasického vyplňování papírového dotazníku mohli respondenti využít vyplňování online na PC a rozhodli jsme se zařadit i vyplňování na mobilních telefonech. To jsme také uvedli jako preferovaný způsob. Domnívali jsme se, že vzhledem k tomu, že mají většinou studenti mobilní telefon ve vyučování zakázaný, mohlo by jeho použití ve výuce být vítaným zpestřením a také by to mohlo náš výzkum zatraktivnit a respondenty více motivovat ke spolupráci. To se nakonec potvrdilo, protože mobilní telefon nakonec využili všichni, a i zpětná vazba od vyučujících potvrdovala, že i studenti to uvítali. Nesetkali jsme se také ani s jednou situací, kdy by některý z našich respondentů neměl mobilní telefon.

Při úpravě dotazníku pro mobilní prostředí jsme počítali s tím, že generace mladých lidí používá mobilní telefon i několik hodin denně a že jsou zvyklí vyřizovat na něm většinu věcí – nemělo by tedy hrozit, že budou při vyplňování nějak omezení například tím, že nemají klávesnici jako u PC nebo že nemohou psát rukou. Otázky v našem dotazníku navíc nebyly až

na několik výjimek dlouhé a otevřené, ale bylo možné pouze zakliknout možnosti na dotykovém displeji.

Po vyplnění všech dotazníků pomocí jednoho z nástrojů kompletní výsledky extrahovali do excelovské tabulky.

Rozhovory

Po vyplnění dotazníků přišly na řadu krátké rozhovory s vybranými uchazeči. Jejich cílem bylo nejen prohloubit informace z dotazníků, ale také zjistit proč nebo z jakého podnětu mají studenti na BN určitý názor. Snažili jsme se jim v rozhovorech poskytnout možnost vyjádřit se konkrétně nebo hlouběji. K tomu nám pomohlo, že všichni respondenti nejprve vyplnili náš dotazník, a proto se do tématu rozhovoru rychleji dostávali a měli ho v čerstvé paměti. Účelem tedy bylo trochu více přiblížit, z čeho vychází jejich názor na BN a její tvorbu, zda je ovlivnilo rodinné zázemí, média nebo škola. Více jsme se zde také zaměřili na souvislost se školní výukou, na atraktivnost podobného tématu ve výuce a jejich představu o tom, jak by mohla výuka probíhat. Dále jsme chtěli zjistit, zda mají respondenti nějakou přímou čtenářskou zkušenost nebo navštívili nějaký s BN spojený kulturní zážitek, případně zda mají alespoň zkušenost s nejnovějším seriálem BN a jaký na něj mají názor.

Metodika vypracovávání a vedení rozhovoru byla inspirovaná opět publikacemi od M. Dismana³²¹ a J. Hendla.³²² Snažili jsme se zejména o dodržení několika doporučení, která jsme si formulovali takto:

- a) Začínat rozhovor je vhodné otázkami, které respondenta povzbudí a nebudou respondenta nudit. nejlépe takovými, o kterých respondent sám rád mluví. Je také vhodné začínat otázkami týkající se přítomnosti.
- b) Demografické otázky se pokládají na konci rozhovoru.
- c) Je vhodné na začátku rozhovoru velmi stručně sdělit dotazovanému, jaké otázky, resp. jaká témata má asi tak očekávat. Nebude tak muset být tolik nervózní z toho, co ho čeká a bude také ochotněji odpovídat, když bude vědět co a proč dělá.
- d) Otázky mají být konstruovány a pokládány neutrálně, nenávodně a jasně. Zároveň však nemají být přímo otázkami výzkumnými.

³²¹ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 978-802-4601-397.

³²² HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.

- e) Rozhovor má být krátký, je dobré zvážit, zda jsou všechny otázky nutné a opodstatněné a následně vyřadit ty, které lze postrádat.
- f) V rozhovoru je vhodné pracovat s otevřenými otázkami. Model strukturovaného předem připraveného rozhovoru je nejpraktičtější na vyhodnocování, protože jsou nastoleny stejné podmínky pro všechny subjekty.
- g) Je vhodné zpracovat návrh rozhovoru, včetně všech částí, které bude výzkumník respondentovi sdělovat, aby bylo možné udržet stejnou nebo podobnou strukturu rozhovoru.

Rozhodli jsme se pro rozhovor strukturovaný a vypracovali si návrh, otázky byly dopředu připravené a autorka výzkumu se snažila o to, aby rozhovory probíhaly co nejpodobněji. To abychom zajistili co možná největší konzistenci v podmínkách rozhovoru. Celý návrh rozhovoru přikládáme v příloze. Nyní si opět představíme otázky a jejich motivaci.

Rozhovor se skládal z celkem 22 resp. 27 otevřených otázek.³²³ Byl rozčleněn do čtyř částí – rozehrívací otázky, otázky o BN a zkušenosti s její tvorbou, otázky o BN a školní výuce a demografické otázky. Tři úvodní (rozehrívací) otázky plnily v podstatě hlavně úlohu psychologickou – měly navodit příjemné prostředí, povzbudit k mluvení a o další spolupráci na důležitých otázkách, které budou následovat. Proto jsme začínali otázkami „Jaké jsou vaše zájmy ve volném čase?“ a poté „Jaká témata vás zajímají a hledáte si o nich například informace v člancích nebo na soc. sítích?“. Následovala otázka na čtení: „Baví vás čtení? Dokážete říct proč ano/ne?“ Tato otázka už byla víceméně úvodníkem k první otázce další sekce - „Mluvili jste někdy doma o Němcové?“, která byla v případě, že respondent potřeboval více motivovat k hovoru rozšířena ještě o část „Že by například někdo Němcovou četl nebo znal její dílo?“ Zde jsme se pokoušeli odkrýt, zda někdo z rodiny nemohl spoluutvářet obraz BN. Následující otázky „Byli jste za posledních několik let na nějaké kulturní akci, v divadle, výstavě atd., o Němcové nebo jejím dílu? Nebo jste o ní viděli nějaký film například?“ pátrají po nějakém zážitku spojeném s BN, který by mohl respondenty ovlivnit. Podobně i otázka „Četli nebo viděli jste v poslední době něco o Němcové? Články, reportáže, příspěvky na soc. sítích atd.“ se snaží zachytit nějaký podnět tentokrát z médií. Jako další jsme zařadili otázky na konkrétní čtenářskou zkušenost s díly BN - „Četli jste něco od Němcové a proč? a Jak se vám to líbilo?“ Oproti dotazníku, zde měli respondenti více času o tom hovořit, doufali jsme tedy, že se

³²³ Jedna otázka měla v případě určité odpovědi jednu podotázku, a druhá otázka měla pak v případě kladné odpovědi čtyři další podotázky.

dozvíme konkrétněji, co se jim líbilo či ne. V případě, že respondent uvedl jako důvod čtení povinnou četbu, následovala otázka „Myslíte si, že byste její dílo četli, i kdyby to nebyla povinná četba?“, kterou jsme chtěli zjistit, zda to byla opravdu jediná motivace ke čtení, nebo zda je autorka samotná zaujala natolik, že by pro knihu sáhli dobrovolně.

V druhé části jsme se zaměřili na BN ve školní výuce a také na pozadí školního vyučování. Abychom zjistili, jak nedávno je setkání s touto tematikou pro studenty, položili jsme jim otázku „Kdy naposledy jste se o BN učili ve škole?“. Zároveň další otázkou „Jakou informaci z jejího osobního života si z výuky pamatujete?“ jsme chtěli zjistit, která informace z výuky jim nejvíce utkvěla v hlavě. Abychom trochu více přiblížili okolnosti, kdy se s BN studenti setkali, položili jsme jim otázku „Pamatujete si tu hodinu, kdy jste Němcovou brali? Byla hodina o BN pro vás zajímavá ve srovnání s ostatními hodinami ČJL?“ a k nim doplňující otázku „Proč ano, případně proč ne?“ Poté jsme se soustředili i na to, zda je při výuce vůbec nějaký autor dokázal zaujmout a čím, a to pomocí otázky „Jaký autor vás ve výuce nejvíce oslovil a čím?“ Abychom dokázali lépe pochopit, proč je například BN oslovit nedokázala, nebo čím je naopak pro ně atraktivní. Stejně tak jsme chtěli vědět, zda je výuka někdy inspirovala k dobrovolnému přečtení knihy – tedy jestli byla šance, aby podobně mohli najít i díla BN. Po otázce „Inspirovala vás hodina literatury někdy k tomu, abyste si přečetli knihu probíraného autora? Pokud ano, jaký autor to byl?“ jsme se dále ptali na to, zda studenti mají hodiny českého jazyka a literatury rádi. Otázka „Baví vás hodiny literatury ve srovnání s jinými předměty?“ nám na to měla odpovědět a zároveň osvětlit, co může ovlivnit to, že žáky literatura zajímá, nebo naopak nezajímá. Abychom zjistili, jaké podněty mohou na studenty působit v rámci hodiny, tedy z jakého zdroje může dojít k případnému ovlivnění, zeptali jsme se jich „Jak u vás probíhá standardně hodina literatury, když máte nového autora?“ a nechali jsme studenty krátce popsat jejich normální hodinu literatury. Další otázkou „Využíváte při hodině nějaké audiovizuální prostředky? Videá, záznamy atd.“ jsme ještě ověřili, zda se ve výuce setkávají například s divadelními záznamy apod.

V poslední části jsme pak měli jediný úkol – zjistit, zda respondenti znají a viděli seriál ČT *Božena*. Protože jsme díky jeho popularitě předpokládali jeho vliv na vnímání BN a z několika zdrojů jsme slyšeli o třídách, které se například společně věnovali rozboru některých jeho částí, chtěli jsme respondentům dát příležitost o něm více mluvit. Položili jsme jim tedy otázky „Viděli jste seriál ČT *Božena* nebo aspoň nějakou jeho část?“ a poté otázku „Jaký okamžik seriálu vám nejvíce utkvěl v hlavě?“ Tato otázka měla případně objevit nejsilnější moment z diváckého zážitku respondentů a s ním například informaci, která pro ně mohla být stěžejní v jejich vnímání celého díla. Dále jsme pátrali po tom, jak respondenti vnímají tvůrčí záměr

seriálu neboli „Jak Němcovou zobrazuje seriál?“ Na závěr této série jsme se ještě zeptali „Jak může takový seriál změnit vnímání autora? Změnil se váš názor?“, abychom zjistili, jaký měl seriál na ně efekt.

Nakonec následovala ještě řada demografických otázek shodných s těmi v dotazníku – tedy otázky „Kolik vám je let? Odkud jste? Jaký ročník studujete?“ a „Jaký typ školy studujete?“.

Výběr studentů k rozhovoru uskutečnili vyučující, kteří byli instruováni, aby vybrali dva až tři studenty z jedné třídy. Snažili jsme se, aby byl počet účastníků co nejvíce genderově vyvážený a požádali jsme o to i vyučující. Zároveň jsme je požádali, aby na rozhovor nevybírali pouze premianty, ale ideálně žáky různého zaměření. Nepodařilo se nám získat více rozhovorů, zejména kvůli nezájmu studentů. Ačkoli jsme vyučující kontaktovali opakovaně a pokoušeli se nabízet různé možnosti průběhu rozhovorů nebo jsme je žádali například o motivaci žáků (například formou bodů za aktivitu v hodině atd.), podařilo se nám za dva měsíce, kdy rozhovory přibližně probíhaly, získat právě 24 studentů, čímž jsme splnili zadání diplomové práce (limit min. 20 studentů). Vyučující se po vyplnění dotazníku svých studentů zeptali, kdo by byl ochotný věnovat 10 minut online rozhovoru s autorkou výzkumu, při kterém by si povídali o provedení testu a případně zodpověděli pár dalších otázek. S domluvenými účastníky jsme se poté spojili v dohodnutém termínu a pak se uskutečnily rozhovory přes platformu Google Meet, Messenger nebo WhatsApp jako hlasové hovory.

Na začátku každého rozhovoru se autorka nejdříve představila a popsala účel rozhovoru – tedy, že jde o strukturovaný rozhovor k diplomové práci. Poté dotazovaného upozornila, že rozhovor bude anonymní a požádala ho o svolení s pořízením audio nahrávky, která bude použita pouze pro účely diplomové práce. Pokud respondent souhlasil, přišly na řadu jednotlivé otázky. Po každé sekci otázek autorka respondentům sdělila, co se bude dít dál, případně se je snažila motivovat k další spolupráci. Na závěr měli respondenti možnost klást doplňující dotazy nebo připomínky.

Rozhovory byly tedy po dohodě s účastníky nahrávány³²⁴ a následně byly přepsány do textové podoby, aby bylo možné s nimi dál pracovat.³²⁵

³²⁴ Nahrávání probíhalo pomocí programu InCall Recorder & Voice (Grinzone, 2013) a jeho výstupem byl zvukový záznam ve formátu v mp3.

³²⁵ Kompletní výsledky dotazníku i rozhovorů jsou přiloženy v příloze této práce (viz příloha č.3 a č. 9), stejně jako doplňující informace ke zpracování (viz příloha č.2).

Výsledky dotazníkového šetření

Po vyplnění všech dotazníků jsme odpovědi stáhli ze serveru do tabulky MS Excel. Celkový počet všech vyplněných dotazníků byl v této fázi **696**. Dříve než jsme pokročili k vlastní analýze, bylo nutné některé odpovědi upravit a případně vyřadit. To bylo obzvlášť nutné, pokud se vyskytly chyby nebo neúplné údaje v sekci s demografickými údaji.³²⁶

Samotnou analýzu a statistiku výsledků jsme dělali v programu MS Excel. Využívali jsme několik funkcí, ale také nástroje pro tvorbu tabulek a grafů. Abychom mohli snadněji využívat funkce typu COUNTIF³²⁷ nebo vybrané filtry, museli jsme některé sloupečky s odpověďmi upravit, resp. si označit odpovědi tak, aby bylo možné funkci použít.³²⁸

Po vyřazení a úpravě dat pomocí kódů jsme už mohli přikročit k samotné analýze dat. Celkem se nám tedy podařilo shromáždit **597** dotazníků a **26** následných strukturovaných rozhovorů. Na vyplňování se podílelo **18** škol, z toho **9** středních škol a **9** gymnázií. Ve **38** třídách dotazník vyplnilo **290** studentů a **307** studentek, kteří byli ve věku 15-20 let. **144** z nich navštěvovalo první ročník nebo kvintu, **139** z nich druhý ročník nebo sextu, **188** třetí ročník nebo septimu a **126** z nich chodilo do maturitního ročníku (4. ročníku nebo oktávy).³²⁹

Generace Z a čtení

Našich respondentů jsem se zeptali na to, jak často čtou a zda čtou jejich rodiče. Z celkového počtu **597** respondentů uvedlo **49 %**,³³⁰ že přečte méně než 1 knihu a **41 %**, že přečte 1-3 knihy měsíčně. Těch, kteří četli více, tedy 3-5 knih, byla **4 %** a čtenářů, kteří přečetli více než 5, byla pouze **2 %**. Rodiče našich respondentů čtou více – **35 %**³³¹ přečetlo více než 1 knihu a **42 %** přečetlo méně než 1 knihu měsíčně. **17 %** rodičů nečte vůbec a u **2 %** čte jen jeden z rodičů, přičemž jsou to častěji matky (**9** případů z **13**).

³²⁶ Podrobnější informace o zpracování výsledků jsou součástí přílohy č. 2.

³²⁷ Funkce využívající četnosti – sčítání a vypsání počtu buněk s určitým rysem.

³²⁸ Podrobnější informace o zpracování výsledků jsou součástí přílohy č. 2 této práce.

³²⁹ Pro zjednodušení budeme v textu používat k označení ročníků čísla 1–4 pro všechny studenty (i z víceletých gymnázií, zde analogicky převedeme např. kvintu na 1. ročník). Podrobnější informace o vzorku, tabulky a grafy jsou součástí přílohy č. 1 této práce. Tabulka s kompletními výsledky je součástí přílohy č. 3.

³³⁰ **N = 597**, tj. celkový počet respondentů. Respondenti mohli označit jednu odpověď. Poznámka: pokud v dalších případech budou mít respondenti k dispozici jen jednu odpověď, nebudeme tuto skutečnost již uvádět. Pokud nastane situace, kdy respondenti budou moci označit více odpovědí, označíme tuto skutečnost použitím *.

³³¹ **N = 597**, tj. celkový počet respondentů.

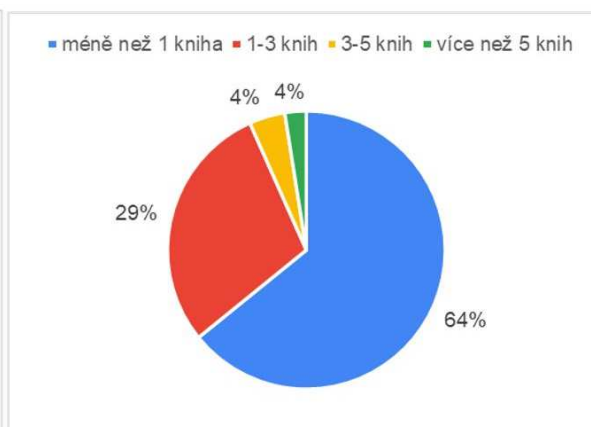
Podstatnější je ale spojení této otázky s otázkou předchozí – jak je to s dětmi, jejichž rodiče čtou? Je i u nich četba častější než u dětí rodičů nečtenářů? Odpověď je znázorněna na následujících grafech č. 5.1 a 5.2.

Graf č. 5.1. Množství přečtených knih za měsíc u dětí, jejichž rodiče čtou. Vyjádřeno v %.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N = 438, tj. děti rodičů, kteří čtou.

Graf č. 5.2. Množství přečtených knih za měsíc u dětí, jejichž rodiče nečtou. Vyjádřeno v %.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N = 120, tj. děti rodičů, kteří nečtou.

Jak můžeme vidět, děti, jejichž rodiče jsou alespoň „občasnými čtenáři“,³³³ čtou více – **53 %**³³⁴ z nich přečte alespoň 1 knihu měsíčně. U dětí rodičů, kteří nečtou vůbec, je takových čtenářů jen **37 %** a většina z nich (**64 %**) přečte méně než 1 knihu měsíčně.³³⁵

Dále z našich výsledků vyšlo, že většina (**57 %**) respondentů nechodí do knihovny. Z **41 %**, kteří uvedli, že do knihovny chodí, ji **3 %** navštěvují jen občas, někdy a necelá **2 %** pak zmínila, že chodí do knihovny jen kvůli povinné četbě. Souvislost s frekvencí návštěv knihovny se objevila u dětí, které více čtou (více než 1 knihu měsíčně) - z těch navštěvuje knihovnu **54 %** oproti **19 %** dětí, které měsíčně přečtou méně než 1 knihu.³³⁶ Pokud jsou rodiče čtenáři, chodí do knihovny jejich děti častěji - **37 %** těch, jejichž rodiče čtou občas a **41 %** dětí, jejichž rodiče čtou často. Děti „nečtoucích“ rodičů chodí do knihovny **34 %**.³³⁷

³³² Respondenti mohli označit jednu odpověď. Poznámka: v dalších případech už tuto skutečnost nebudeme uvádět, použitím * označíme pouze otázky, kde mohli respondenti označit více odpovědí.

Zaokrouhlo na celá čísla, uvedeno v %. Poznámka: v dalších případech už nebudeme zaokrouhlení na celá čísla uvádět. V případě jiného zaokrouhlení tuto skutečnost uvedeme v poznámce pod čarou.

³³³ „Občasny čtenář“ je rodič, který čte někdy (méně než 1 knihu měsíčně).

³³⁴ N = 438, tj. děti rodičů, kteří čtou někdy (méně než 1 knihu) a často (více než 1 knihu). Vyjádřeno v %.

³³⁵ N = 120, tj. děti rodičů, kteří nečtou vůbec. Vyjádřeno v %.

³³⁶ N = 280, tj. děti, které měsíčně přečtou více než 1 knihu; N = 291, tj. děti, které měsíčně přečtou méně než 1 knihu. Vyjádřeno v %.

³³⁷ N = 248, tj. děti rodičů, kteří čtou někdy (méně než 1 knihu měsíčně), N = 208, tj. děti rodičů, kteří čtou často (více než 1 knihu měsíčně), N = 103, tj. děti rodičů, kteří nečtou vůbec. Vyjádřeno v %.

Chtěli jsme zjistit, zda studenti při práci na svých školních projektech a čtenářských denících dávají přednost internetu, knihovně nebo odborným knihám. Studenti měli možnost zde vybrat více než jednu odpověď. Nejčastěji byla označená možnost na internetu (**60 %**), dále pak následovala odpověď v učebnicích (**23 %**) a u rodiny/známých (**12 %**).³³⁸ S pouhými **5 %** skončila možnost v knihovně.

Ať už si respondenti půjčují nebo kupují, kniha v papírové podobě je mezi nimi rozhodně nejoblíbenější formát. Právě **72 %**³³⁹ jí v dotazníku dalo přednost před elektronickou knihou na smartphonu (**13 %**), na počítači (**7 %**) nebo na čtečce (**3 %**). Stejně malé množství, tedy **3 %**, uvedla, že používá nic a **2 %** naopak všechno.

Nyní už víme, jak často naši respondenti čtou a v jakém formátu. Nyní se podíváme na to, co a koho nejraději čtou. Respondenti měli označit svůj oblíbený žánr, resp. žánry – mohli označit až **3** položky. Ze **17** studentů, kteří odpověděli, že nečtou nic, bylo **16** chlapců a **1** dívka. V otázce žánrů byly z naší nabídky nejméně oblíbené pohádky (**2 %**)³⁴⁰ a naopak nejoblíbenější bezkonkurenčně fantasy (**21 %**) a za ním sci-fi (**14 %**). Jak můžeme vidět na tabulce č. 5.1, mezi dívkami je nejoblíbenějším žánrem romance (**20 %**) a hned za ní fantasy (**19 %**), u chlapců pak fantasy (**23 %**) a za ním sci-fi (**20 %**).

Tab. č. 5.1. Oblíbenost žánrů celkově i podle pohlaví/genderu – počet odpovědí a převod na %.

žánr	celkově	%	dívky	%	chlapci	%
fantasy	292	21	146	19	146	23
sci-fi	199	14	68	9	131	20
romance	167	12	153	20	14	2
krimi	137	10	76	10	61	9
histor. romány	129	9	86	11	43	7
komiksy	120	9	42	6	78	12
horory	90	6	48	6	42	7
thrillery	89	6	53	7	36	6
životopisy	72	5	42	6	30	5
pohádky	33	2	18	2	15	2
ostatní	48	3	17	2	31	5

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 1395*, tj. celkový počet odpovědí, z toho N = 752 dívky a N = 643 chlapci)

³³⁸ N = 972*, tj. celkový počet odpovědí. Vyjádřeno v %.

³³⁹ N = 597, tj. celkový počet respondentů. Vyjádřeno v %.

³⁴⁰ N = 1 395*, tj. celkový počet odpovědí. Vyjádřeno v %.

Jako „ostatní“ (3 %) jsme označili další žánry, které měly méně než 2 % a které respondenti označili v možnosti „jiné“. Například se zde objevila válečná literatura, poezie, divadelní hry nebo povinná četba.

Zeptali jsme se také na oblíbeného autora našich respondentů. Zde jsme očekávali velký datový rozptyl, protože měli dotazovaní k dispozici otevřenou otázku a mohli odpovědět i více autorů najednou. Nakonec bylo v odpovědích zmíněno 165 různých spisovatelů a spisovatelek. Nejoblíbenější ze všech byla autorka Harryho Pottera J. K. Rowlingová (3,5 %), o druhé místo se dělila poměrně nesourodá trojice autorů – J. Green jako představitel žánru Young Adult, J. Nesbø píšící severské krimi a S. King jako mistr hororu (všichni 3,2 %).³⁴¹ Kromě Rowlingové se do první dvanáctky nejoblíbenějších autorů vešli ještě další 3 spisovatelé fantasy – J. R. R. Tolkien (2,6 %), A. Sapkowski (1,8 %) a T. Pratchett (1,8 %).

Tab. č. 5.2. Oblíbený autor celkově a u jednotlivých pohlaví/genderu – počet odpovědí a převod na %.

autor	celkem	%	dívky	%	chlapci	%
J. K. Rowlingová	12	3,5	7	3,5	4	2,8
J. Green	11	3,2	11	5,5	0	0,0
S. King	11	3,2	7	3,5	4	2,8
J. Nesbø	11	3,2	5	2,5	6	4,2
G. Orwell	10	2,9	6	3,0	4	2,8
J. R. R. Tolkien	9	2,6	2	1,0	7	4,9
K. Čapek	8	2,3	2	1,0	6	4,2
D. Brown	7	2,0	2	1,0	5	3,5
A. Christie	6	1,8	4	2,0	2	1,4
A. Sapkowski	6	1,8	0	0,0	6	4,2
J. Austenová	6	1,8	6	3,0	0	0,0
T. Pratchett	6	1,8	3	1,5	3	2,1

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 342*, tj. celkový počet odpovědí, z toho N = 200 dívky a N = 142 chlapci)³⁴²

Jak můžeme vidět v tabulce č. 5.2, u dívek je nejoblíbenějším autorem J. Green (5,5 %), poté J. K. Rowlingová (3,5 %) a S. King (3,2 %), zatímco u chlapců vítězí J. R. R. Tolkien (4,9 %) v závěsu s J. Nesbem, K. Čapkem a A. Sapkovským (všichni 4,2 %). J. Greena a J. Austenovou za oblíbeného autora neuvedl žádný z chlapců, stejně tak žádná z dívek neuvedla jako oblíbeného A. Sapkowského.

Zda kromě knih čte mladá generace také časopisy nebo noviny zjišťovala další z našich otázek, kde jsme zjišťovali i to, jaké formě dávají přednost. Časopisy a noviny v papírové

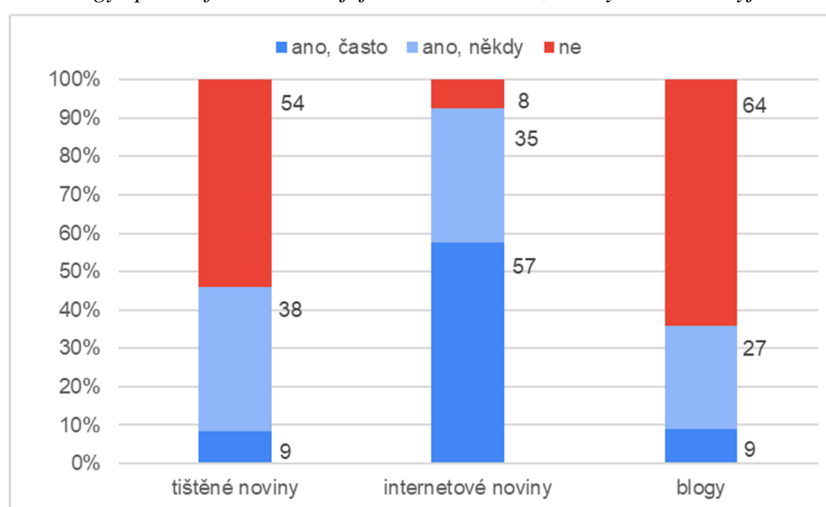
³⁴¹ N = 342*, tj. celkový počet odpovědí. Zaokrouhleno na 1 deset. místo. Vyjádřeno v %.

³⁴² Zaokrouhleno na 1. deset. místo.

podobě nečte vůbec **54 %**.³⁴³ Někdy si je přečte **38 %** a jen **9 %** je čte často (tedy více než jednou týdně). U časopisů a novin v elektronické verzi je „nečtenářů“³⁴⁴ jen **8 %** „občasných“ čtenářů **35 %** a „častých“ čtenářů **57 %**. Internetové deníky a blogy si často přečte pouze **9 %**, někdy **27 %** a vůbec je nečte **64 %** všech našich respondentů.

Jak je vidět i na grafu č. 5.3, mezi častými čtenáři (označení tmavší modrou barvou) je nejvíce čtenářů internetových verzí novin a časopisů. U čtenářů „občasných“ (světlejší modrá barva) vidíme podobný počet čtenářů u tištěných a internetových periodik. Největší podíl těch, kteří je nečtou vůbec mají blogy a tištěné noviny.

Graf č. 5.3. Počet respondentů čtoucích časopisy a noviny v papírové podobě, v elektronické podobě a čtoucích blogy spolu s frekvencemi jejich čtení – často, někdy a vůbec. Vyjádřeno v %.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 597, tj. celkový počet respondentů)

Když jsme se respondentů zeptali na to, jaká konkrétní média čtou, opět jsme dostali velké množství odpovědí. Někteří odpovídali více obecně a zmiňovali například, že čtou vše se sportovní tematikou nebo je zajímá auto-moto a automobilové závody. Objevila se také řada respondentů, kteří zmínili, že čtou, „co na ně zrovna vyskočí“.³⁴⁵ Část dotazovaných také využívá různé zpravodajské agregáty jako Google Zprávy nebo například Huawei zprávy.

³⁴³ N = 597, tj. celkový počet respondentů. Vyjádřeno v %.

³⁴⁴ Respondenty, kteří označili odpověď „ano, často“, jsme si označili jako „časté čtenáře“. Respondenty, kteří odpověděli „ano, někdy“ nazýváme „občasné čtenáře“ a ty, kdo odpověděli „ne“ označujeme jako „nečtenáře“.

³⁴⁵ Pod tímto spojením jsme sdružili odpovědi podobného typu. Např.: „Prostě co na mě vyskočí ve zprávách od googlu a jak mne zaujme nadpis“, nebo „Ty, které mi vyjedou v prohlížeči“.

Jak můžeme vidět v tabulce č. 5.3, pokud respondenti uvedli konkrétní název, nejčastěji to byl portál *Novinky.cz* nebo *Seznam.cz* (**9,4 %**).³⁴⁶ Druhým neoblíbenějším byl portál *idnes.cz* a *MF dnes* (**6,4 %**)³⁴⁷ a poté portál zpravodajské stanice České televize *čt24.cz* (**2,5 %**).

Tab č. 5.3. Oblíbené zpravodajské servery a noviny našich respondentů – počet odpovědí a převod na %.

Název server	počet	%
<i>novinky.cz, seznam.cz</i>	123	9,4
<i>idnes.cz, MF Dnes</i>	83	6,4
<i>čt24.cz</i>	33	2,5
<i>Krajské noviny</i>	26	2,0
<i>Blesk</i>	19	1,5
<i>BBC</i>	18	1,4
<i>aktuálně.cz</i>	15	1,2
<i>Reflex</i>	14	1,1
<i>Refresher</i>	13	1,0
<i>Respekt</i>	13	1,0
<i>CNN</i>	12	0,9

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 1304*, tj. celkový počet odpovědí.)³⁴⁸

Mezi odpověďmi v první desítce se objevily dva zahraniční servery – konkrétně *BBC News* a *CNN*. Do grafu se sice už nevešly, ale objevily se zde i další zahraniční portály – *The Guardian*, *The Economist*, *The NY Times* atd. Když jsme zaměřili na respondenty, kteří označili nějaký zahraniční titul, zjistili jsme, že z **36** studentů se jednalo o **33** studentů gymnázia, kteří navíc byli všichni z Prahy nebo středních Čech, a jen **3** studenty střední školy. Mezi pohlavím/genderem jsme u této otázky rozdíl nenašli.

Rádio, divadlo nebo televize?

Jakému zážitku dává přednost mladá generace? Dívají se ještě na televizi, nebo už sledují jen internet? A chodí někdy třeba do divadla? To nám měly zodpovědět následující otázky.

Nejdříve jsme se ptali na tyto tři konkrétní druhy kulturních akcí – divadlo, výstavu a besedy/přednášky. Do divadla zajde (alespoň občas) **63 %**³⁴⁹ našich respondentů, **38 %** uvedlo, že do divadla nechodí vůbec. U výstav je návštěvníků o trochu méně (**57 %**) a na besedu, přednášku nebo třeba veřejné čtení většina nechodí (**74 %**), zajde na ně alespoň občas jen **26 %** (viz graf č. 5.4).

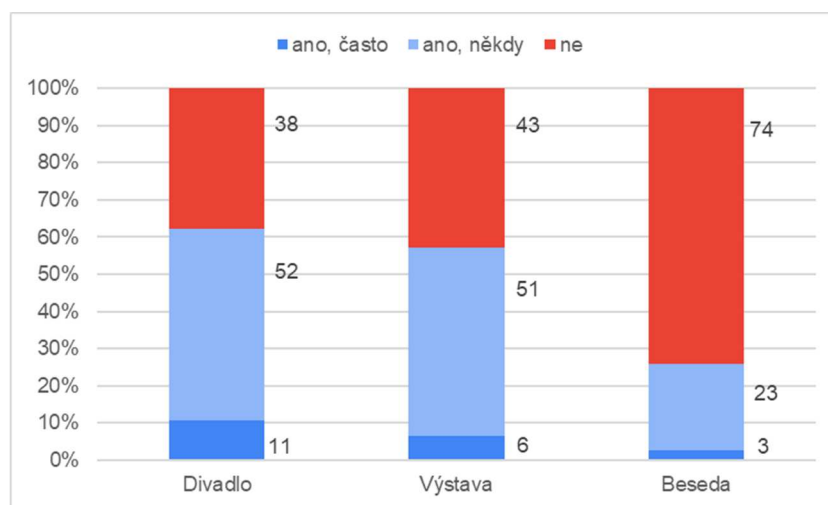
³⁴⁶ Zde jsme se rozhodli tyto položky sloučit, protože nebylo jasné, zda respondenti mysleli Seznam Zprávy nebo zprávy, které se objevují na Seznamu (což jsou Novinky.cz nejčastěji).

³⁴⁷ Zde opět došlo ke spojení těchto dvou zdrojů.

³⁴⁸ Zaokrouhlo na 1 deset. místo.

³⁴⁹ N = 597, tj. celkový počet respondentů. Vyjádřeno v %.

Graf č. 5.4. Počet respondentů navštěvujících divadla, výstavy a besedy/přednášky a veřejná čtení a frekvence jejich návštěv – často, někdy, vůbec ne. Vyjádřeno v %.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 597, tj. celkový počet respondentů)

Nejčastějšími návštěvníky divadel byly dívky (73 %, chlapci 50 %) a studenti gymnázií (70 %, středoškoláci 54 %).³⁵⁰ U výstav byly rozdíly mezi gymnazisty a středoškoláky větší - 62 % gymnazistů a 52 % středoškoláků, a i zde bylo více dívek (66 %) než chlapců (48 %). O besedy, přednášky a veřejná čtení byl nejmenší zájem – 26 % (z toho 27 % gymnazistů a 25 % žáků střední školy). I zde bylo trochu více dívek – 33 % oproti 18 % chlapcům.

Větší zájem než o výstavu nebo besedu měli naši dotazovaní o poslech rádia. Přes 70 %³⁵¹ rádio používá alespoň někdy. Stanice mluveného slova jako například *ČRo Plus* poslouchá ale jen 23 %. Trochu větší je zájem o audioknihy, ty vyhledává 38 %, a ještě více je pak uživatelů podcastu - 78 % uvedlo, že ho poslouchá (42 % často a 36 % někdy).

Médium, které ovlivňovalo masivně zejména předcházející generace, je televize a obecně audiovizuální tvorba. V našich výsledcích se ukázalo, že u 82 %³⁵² našich mladých respondentů je to pořád velmi oblíbená forma sledování filmů, seriálů nebo pořadů a alespoň někdy ji sleduje. Na místo běžného TV vysílání se postupně dostávají tzv. streamovací služby jako *HBO GO* nebo *Netflix*, a i v našich výsledcích se to odrazilo – 80 % studentů některou ze služeb využívá. Internetové televize jako *Stream* nebo *DVTV* sleduje 53 %, čímž je nejméně oblíbenou platformou. Naopak nejoblíbenější je sledování online streamingu, které nejčastěji probíhá na

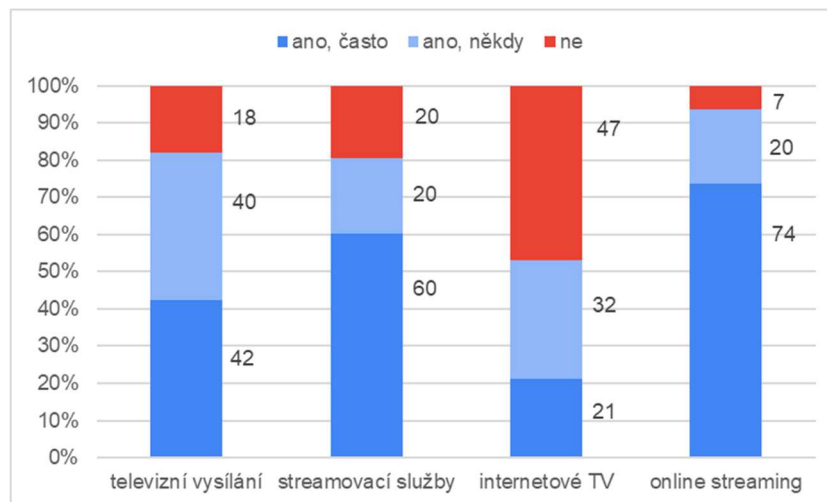
³⁵⁰ N = 311, tj. počet gymnazistů. N = 286, tj. počet středoškoláků. N = 307, tj. počet dívek a N = 290, tj. počet chlapců. Vyjádřeno v %.

³⁵¹ N = 597, tj. celkový počet respondentů. Vyjádřeno v %.

³⁵² N = 597, tj. celkový počet respondentů. Vyjádřeno v %.

sociálních sítích Instagram nebo na YouTube či speciálních platformách jako Twitch. Alespoň jeden z kanálů sleduje **94 %** (viz graf č. 5.5).

Graf. č. 5.5. Počet respondentů sledující audiovizuální obsah prostřednictvím TV vysílání, streamovacích služeb, internetových TV a formou online streamingu a frekvence jejich sledování – často, někdy a vůbec ne. Vyjádřeno v %.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 597, tj. celkový počet respondentů)

Když jsme se dívali na rozdíly mezi diváky podle pohlaví/genderu, zjistili jsme, že dívky sledují TV vysílání a streamovací služby častěji než chlapci - **86 %**³⁵³ dívek sleduje TV a **85 %**³⁵⁴ u stream. služeb, oproti **78 %** a **75 %** u chlapců, a naopak chlapci jsou častějšími diváky internetové TV a online streamingu (**62 %** a **97 %** proti dívkám s **44 %** a **90 %**).

Zjišťovali jsme také, na co se respondenti dívají, jestli dávají přednost pouze sledování filmů nebo sledují například zábavné pořady. Kromě **12** námi předdefinovaných možností mohli označit také možnost „jiné“. V té se objevilo například anime, politické a hudební pořady. V jedné odpovědi byly také třeba uvedeny příklady konkrétních vědomostních soutěží – “Kolotoč, riskuj, chcete být milionářem, rychle prachy“. Nejvíce sledovanými jsou filmy a seriály, které sleduje cca **18 %**.³⁵⁵ Oblíbené jsou také dokumenty, na které se dívá necelých **10 %** a pohádky (**7,7 %**). Nejméně naši respondenti sledují pořady o životním stylu.

Červenou barvou jsme v tabulce č. 5.4 označili některé rozdíly mezi hodnotami u jednotlivých pohlaví/genderu a typů škol. Z našich výsledků totiž vyplývá, že dívky oproti chlapcům sledují přibližně **2x** častěji pohádky, reality show a pořady o životním stylu a módě.

³⁵³ N = 307, tj. celkový počet dívek. Vyjádřeno v %.

³⁵⁴ N = 290, tj. celkový počet chlapců. Vyjádřeno v %.

³⁵⁵ N = 2 900*, tj. celkový počet odpovědí. Vyjádřeno v %.

Tab. č. 5.4 Typy pořadů a počet jejich diváků podle pohlaví/genderu a typu školy, které navštěvují. Vyjádřeno v %. Červeně jsou zvýrazněny podstatné rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi.

typ pořadu	celkově	dívky	chlapci	SŠ	gymnázia
filmy	18,8	18,2	19,4	19,8	18,0
seriály	18,2	18,5	17,8	19,7	17,0
dokumenty	9,6	8,9	10,4	8,7	10,4
pohádky	7,7	10,0	4,9	8,2	7,3
sport	6,7	5,0	8,8	6,9	6,6
záb. pořady	6,7	7,9	5,1	7,3	6,1
zpravodajství	6,6	6,0	7,3	4,8	8,1
pořady o hrách	6,6	2,9	11,0	6,6	6,6
reality show	5,3	6,6	3,8	5,9	4,9
pořady o vaření	4,7	5,4	3,8	4,2	5,1
vědom. soutěže	4,1	4,5	3,7	3,1	5,0
pořady o živ. stylu	3,8	5,2	2,1	3,8	3,8
ostatní	1,3	0,8	2,0	1,1	1,6

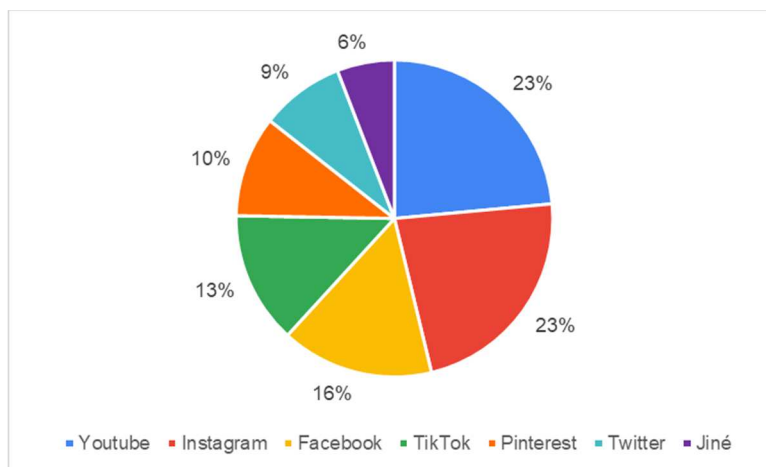
Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 2900*, tj. celkový počet odpovědí, z toho N = 1586 u dívek a N = 1314 u chlapců, dále N = 1307 u středoškoláků a N = 1583 u gymnazistů)³⁵⁶

Chlapci zase oproti dívkám více tíhnou ke sportu a pořadům o hrách (tady je rozdíl téměř 7 %). Rozdílní diváci jsou i mezi gymnazisty a středoškoláky – zatímco středoškoláci se častěji, než gymnazisté dívají na filmy a seriály, gymnazisté pro změnu častěji sledují zpravodajství a vědomostní soutěže.

Generace Z na sítích

Velký význam mají v životě dnešních mladých lidí sociální sítě. Nejen, že se mění doba strávená u nich, ale objevují se i nové sociální sítě, jako například TikTok. V našem dotazníku

Graf č. 5.6. Popularita a využívání sociálních sítí. Vyjádřeno v %.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N = 2338*, tj. celkový počet odpovědí.

³⁵⁶ Zaokrouhleno na 1. deset. místo.

bylo možné si vybrat z **šesti** nabízených soc. sítí nebo uvést další v možnosti „jiné“. Jak je vidět na grafu č. 5.6, nejvíce populární u našich dotazovaných jsou sítě YouTube a Instagram, ty využívá téměř každý čtvrtý. Naopak nejméně oblíbenou je v našich výsledcích síť Twitter.

Vůbec největší zájem, největší počet různých odpovědí, vzbudila naše otázka ohledně oblíbených osobností, které respondenti sledují na soc. sítích. Odpovědělo **95 %**³⁵⁷ všech účastníků. Právě kvůli velkému zájmu a odpovědím uvádějícím několik různých jmen, byla tato otázka nejnáročnější na zpracování. V tabulce č. 5.5 jsou uvedena jména **10** nejzmiňovanějších osobností.

Tab. č. 5.5. Počet respondentů sledujících určité osobnosti soc. sítí a jeho hodnota v %.

jméno	počet	%
Kovy	53	3,7
Agraelus	40	2,8
Herdyn	28	1,9
Fatty Pillow	21	1,5
Xnapy	21	1,5
MenT	19	1,3
Žalud/Czechcloud	19	1,3
Mikyř	18	1,3
Stejk	13	0,9
PewDiePie	12	0,8

Zdroj: vlastní výzkum. (N = 1437*, tj. celkový počet odpovědí)³⁵⁷

Youtuber Kovy (**3,7 %**) se věnuje tematice aktuálních společenských problémů a také zlepšení informovanosti o důležitých tématech mladých lidí, dříve se věnoval hrám. Na druhém místě je Agraelus, který se věnuje většinou streamování her, kterého sleduje **2,8 %** respondentů. Herdyna, který glosuje aktuální dění ve světě a u nás a také streamuje o hrách, uvedla **1,9 %** respondentů. Fatty Pillow působí na soc. sítích jako komik a následující osobnosti Xnapy, a MenT se také věnují streamování her stejně jako streamer Žalud nebo také Czechcloud. Poslední dvě jména v našem grafu, PewDiePie a Mikyř, patří švédskému hernímu streamerovi a českému glosátorovi aktuálního dění. Kromě youtubera Kovyho, kterého zmínily hlavně dívky (z **53** respondentů bylo **36** dívek), byli všichni ostatní oblíbení spíše u chlapců, kteří tvořili nadpoloviční většinu jejich diváků (např. Agraelus měl poměr chlapců vůči dívkám **33:7**).

Ani jediná žena se nedostala do první desítky nejsledovanějších, nicméně Anna Šulc byla hned na **11.** místě. Dívky kromě Kovyho a influencerky Anny Šulc ještě uváděly jména jako

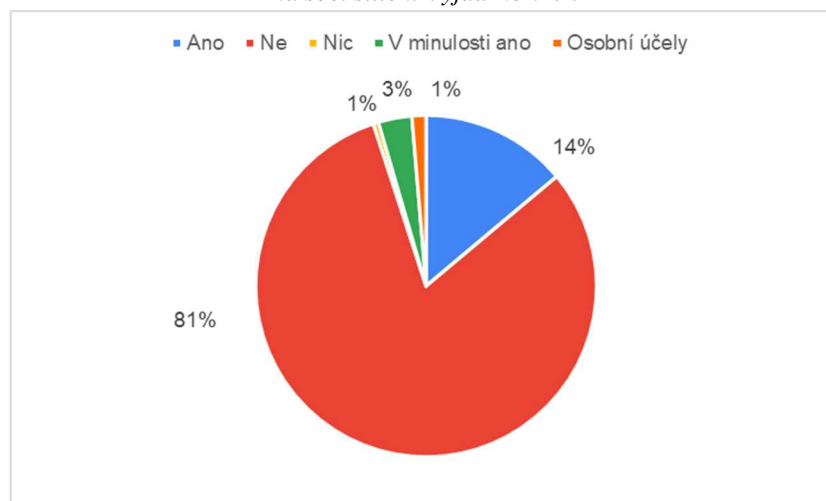
³⁵⁷ N = 597, tj. celkový počet respondentů. Vyjádřeno v %.

³⁵⁸ Zaokrouhleno na 1. deset. místo.

Shopaholic Nicol, Tereza Salte, CupofStyle nebo Nikol Štýbrová, a uváděly také celou řadu jmen celebrit, které sledují (Kim Kardashian, Gigi Hadid, Zendaya nebo Tom Holland). Je zde tedy jasná preference chlapců, kteří vyhledávají spíše herní videa a ostřejší baviče, zatímco dívky zajímá spíše obsah zaměřený na život, blogy a také řada celebrit (herců a hereček).

Mladí lidé ale dnes mohou nejen někoho „sledovat“, ale také sami aktivně obsah vytvářet a vydělávat tak i peníze. Celých **81 %**³⁵⁹ našich respondentů uvedlo, že sami žádný profesionální obsah nevytváří. V minulosti se vytváření obsahu věnovala **3 %** a pro osobní účely publikuje asi **1 %**. Přibližně jedna osmina (**14 %**) dotazovaných uvedlo, že pravidelně vytváří profesionální příspěvky (viz graf č. 5.7). Jeden z respondentů uvedl, že vytváří mody pro herní komunitu a jiná respondentka v odpovědi napsala, že má „2000 followerů na Instagramu“.

Graf č. 5.7. Odpověď na otázku, zda naši respondenti vytváří prof. obsah na soc. sítích. Vyjádřeno v %.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 597, tj. celkový počet respondentů)

Poslední otázka první části byla nepovinná a dávala respondentům možnost něco dodat nebo mít nějaké připomínky. V **68** komentářích odpovědí³⁶⁰ uvedli respondenti například, že „kontent na sociálních sítích je velice zkreslený vše není tak dokonalé, člověk nevypadá ve skutečnosti tak jako na fotkách a nežijí takový, perfektní život‘ jak prezentují“ a podobně pak další komentář, že „mám pocit že dnešní svět influencerů je velmi umělý ale ovlivňuje mnoho mladých lidí“. Další se například ještě vyjádřil k dílu *Babička*, že „kniha *Babička* je jedna z knih, kterou jsem četl velice a rad si ji někdy přečtu znovu“. Další uváděli ještě jiné sociální sítě, které využívají, například Snapchat, Discord a Reddit.

³⁵⁹ N = 597, tj. celkový počet respondentů. Vyjádřeno v %.

³⁶⁰ To jsou odpovědi, ve kterých respondenti odpověděli, že ještě něco chtějí dodat. Zde uvedeme jen vybrané podle nás podstatné a relevantní odpovědi.

BN, četba a adaptace

V další části byla tématem osobnost BN a její díla. Hned na úvod jsme respondentům položili dvě asociační otázky – Co se jim vybaví, když se řekne BN a když se řekne *Babička*.

S BN se jim nejčastěji se vybavila *Babička* (**32,8 %**),³⁶¹ jak můžeme vidět v tabulce č. 5.6. Na druhém místě (**7,9 %**) pak uváděli, že to byla spisovatelka a autorka. K tomu byla někdy přidružena různá adjektiva, nejčastěji ve smyslu významná, důležitá, uznávaná a nejčastěji (**20 případů**), a také česká. Více než **2 %** dotazovaných uvedlo, že si vybaví „její dílo“ a **1,9 %** si pak jako první vzpomnělo na pětistovkovou bankovku. Z dalších odpovědí uveďme například, že v **11** případech bylo zmíněno, že si vybavují její postavu, typicky s dlouhými tmavými šaty a vlasy v drdolu. Například **9x** respondenti zmínili, že byla feministka nebo že to byla emancipovaná žena. Nebo **7x** byly zmíněny její milenecké aféry.

Tab. č. 5.6. Co se respondentům první vybaví, když se řekne Božena Němcová a počet odpovědí jednotlivých odpovědí a převod na %. V tabulce je zobrazeno 10 nejvíce zmiňovaných odpovědí.

asociace	počet	%
<i>Babička</i>	404	32,8
spisovatelka, autorka	97	7,9
dílo	26	2,1
bankovka, pětistovka, 500	23	1,9
pohádky	17	1,4
významná, uznávaná, důležitá	13	1,1
podoba BN	11	0,9
feministka, emancipovaná	9	0,7
národní obrození	9	0,7
život	9	0,7

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 1230*, tj. počet všech odpovědí)³⁶²

Když jsme se zeptali na asociaci ke slovu *Babička* (viz tabulka č. 5.7), nejčastěji respondenti zmínili jméno autorky BN (**9,5 %**³⁶³ ze všech respondentů). „Kniha“ se jako první vybavilo **6,4 %**. Poté také například zmiňovali postavy z knihy – **3 %** zmínilo Viktorku nebo dívku u splavu, **2,3 %** si vzpomnělo na Barunku nebo na vesnický život a život na vesnici. Z dalších jmenujme vlastní *babička*. S ní souvisí i asociace s dobrým jídlem, obědy u *babičky*, hromadou dobrot a výborným štrúdlím, která napadla **10** dotazovaných. Dále pak bylo **9x** zmíněno, že jde o nesrozumitelnou knihu, že je to tlustá, stará kniha nebo že je těžká k přečtení. Například jeden

³⁶¹ N = 1 230*, tj. celkový počet odpovědí. Zaokrouhleno na jedno deset. místo. Vyjádřeno v %.

³⁶² Zaokrouhleno na 1 deset. místo.

³⁶³ N = 1 613*, tj. celkový počet odpovědí. Vyjádřeno v %.

z respondentů uvedl, že si vybaví „dlouhou knihu, kterou jsem nečetl, jelikož je na dnešní dobu možná až příliš zastaralá.“

Tab. č. 5.7. Co se respondentům první vybaví, když se řekne *Babička* a počet zmínek jednotlivých odpovědí a přepočet na %. V tabulce je zobrazeno 10 nejvíce zmiňovaných odpovědí.

asociace	počet	%
Božena Němcová	154	9,5
knihy	104	6,4
Viktorka	48	3,0
Barunka	37	2,3
venkov, vesnice	35	2,2
moje babička	22	1,4
Ratibořice	27	1,7
děti, dětství, vnoučata	19	1,2
Staré bělidlo	17	1,1
film	16	1,0

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 1613*, tj. počet všech odpovědí)³⁶⁴

Chtěli jsme také vědět, jakou mají respondenti čtenářskou zkušenost s BN a jejím dílem. Z našich respondentů četla *Babičku* méně než polovina – 43 %.³⁶⁵ Poměr (a rozdíl) mezi těmi, kdo ji četli a nečetli, ale varioval v rámci pohlaví/genderu a typu školy. U dívek byl poměr těch, které *Babičku* přečetly a nepřečetly 46:54 % (tj. rozdíl 8 %), ale u chlapců se zvětšoval 39:61 % (rozdíl 22 %). Gymnazisté měli shodný poměr s dívkami, tedy 46:54 a rozdíl 8 %, zatímco středoškoláci měli mezi čtenáři a „nečtenáři“ rozdíl 20 % (40:60 %). Pokud si byli dotazovaní schopni to vybavit, uváděli, že ji četli nejčastěji na základní škole (59 %)³⁶⁶ mezi 7. – 9. třídou (51 %).³⁶⁷ Ti, kteří četli *Babičku* až na střední škole, uváděli, že to bylo v 2. ročníku.³⁶⁸

Když se zaměříme na to, jak se jim líbila, zjistíme, že nejvíce respondentů uvedl průměrnou neutrální možnost „něco se mi líbilo, něco ne“ a to 37 %. Z ostatních pak 45 % uvedlo, že se jim kniha spíše líbila nebo moc líbila. Nelíbila se jen 14 % („spíše nelíbila“ i „vůbec nelíbila“). Z dalších děl BN pak některé přečetlo 51 %³⁶⁹ respondentů – 21 % četlo *Divou Báru* a 20 % pak pohádky. Nejčastěji se ke knihám BN studenti dostávali přes školní povinnou četbu – to uvedlo 48 %.³⁷⁰ Necelým 13 % to doporučil někdo z rodiny a 9 % vyučující. Z vlastního zájmu po knize sáhlo jen 6 % z nich.

³⁶⁴ Zaokrouhleno na 1 deset. místo.

³⁶⁵ N = 597, tj. počet všech respondentů. Vyjádřeno v %.

³⁶⁶ N = 256, tj. počet všech respondentů, kteří uvedli, že četli *Babičku*. Vyjádřeno v %.

³⁶⁷ N = 152, tj. počet všech, kteří uvedli, že *Babičku* četli na základní škole. Vyjádřeno v %.

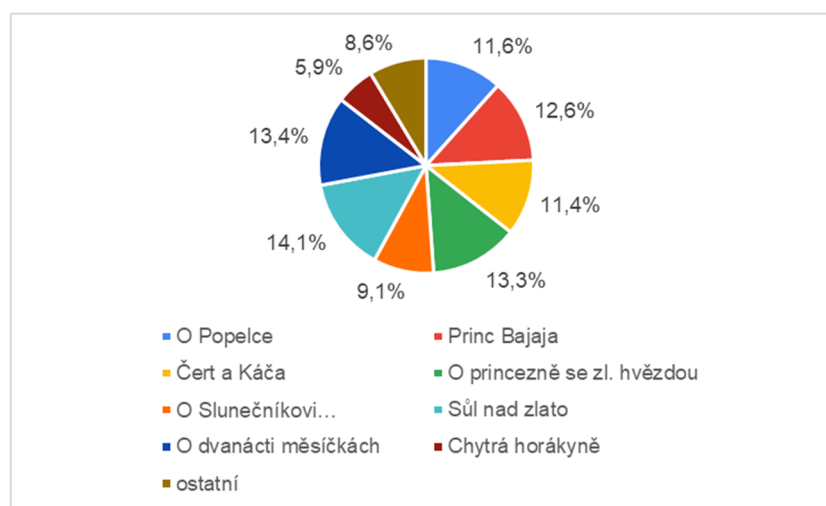
³⁶⁸ N = 43, tj. počet všech, kteří uvedli, že *Babičku* četli na střední škole. Vyjádřeno v %.

³⁶⁹ N = 680*, tj. celkový počet odpovědí. Vyjádřeno v %.

³⁷⁰ N = 739*, tj. celkový počet odpovědí.

Téměř všichni respondenti znali nějakou pohádku BN (graf č. 5.8). Jen **0,3 %**³⁷¹ žádnou neznalo. Nejznámějšími pohádkami jsou *Sůl nad zlato*, kterou zná **14,1 %** našich dotazovaných. Respondenti také znají *O dvanácti měsíčkách* (**13,4 %**), *O princezně se zlatou hvězdou* (**13,3 %**) a *Prince Bajaju* (**12,6 %**). Naopak nejméně známá je *Potrestaná pýcha* (necelé **0,8 %**) a *Čertův švagr* (**2,9 %**).

Graf č. 5.8. Nejznámější pohádky BN podle našich respondentů. Vyjádřeno v %.

Zdroj: vlastní výzkum 2021. (N = 3781*, tj. počet všech odpovědí)³⁷²

Prověřovali jsme i to, zda naši dotazovaní některá díla BN alespoň viděli v nějaké adaptaci. Nejprve jsme se zaměřili na filmová a televizní zpracování. U nich celých **99,7 %**³⁷³ uvedlo, že alespoň jednu vidělo – zejména pak pohádková zpracování. Nejznámější byly pohádky *Tři oříšky pro Popelku* (**13,3 %**) a *S čerty nejsou žerty* (**13 %**). Na pomyslném třetím místě skončila *Pyšná princezna* s **11,4 %**. Naopak pouhých **1,5 %** vidělo adaptaci *V zámku a podzámčí* a *Divou Báru* zná pouze **1,2 %**. Filmové *Babičky* vidělo **2,9 %** (verze z roku 1940) a **4,9 %** (1971).

Dále nás zajímalo, zda studenti mají nějakou zkušenost s literaturou nebo jinými díly týkající se života BN. Odbornou literaturu o životě BN nebo její korespondenci přečetla pouze **4 %**,³⁷⁴ **29 %** četlo alespoň nějaký úryvek. Mimo to také **4** respondenti uvedli, že viděli nějaký životopisný film nebo seriál a **1** zmínil sledování instagramového profilu *cojezoe_*.

³⁷¹ N = 3 781*, tj. celkový počet odpovědí. Zaokrouhleno na 1. deset. místo.

³⁷² Zaokrouhleno na 1 deset. místo.

³⁷³ N = 4 121*, tj. celkový počet odpovědí. Zaokrouhleno na 1. deset. místo.

³⁷⁴ N = 597, tj. celkový počet respondentů.

Filmová zpracování ze života BN vidělo **45,1 %**³⁷⁵ našich respondentů, tedy téměř každý druhý. Každý třetí (**32,7 %**) uvedl, že viděl seriál ČT *Božena*.³⁷⁶ Na druhém místě pak uvedli dotazovaní dokument *Obrazy ze života Boženy Němcové* (**4,4 %**) a přesně **3 %** měla vlastní zkušenost s dokumentem O. Sommerové *Nesmrtelná hvězda BN*. Divadelní adaptace zhlédlo méně respondentů– pouze **11 %**.³⁷⁷ *Babičku* s Jiřím Pechou vidělo **4,7 %**, představení Slováckého divadla *Božena Němcová: Viktorko! Karlo! Báro!* zhlédla **2,5 %** a po **2,2 %** vidělo hru Lenky Lagronové *Jako břitva* a **1,8 %** pražský muzikál *Němcová!*

Většina dotazovaných se ovlivněna necítila, nebo odpověď neuvedla (**81 %**),³⁷⁸ ale **19 %** po zhlédnutí došla ke změně názoru. V rámci této skupiny jsme pozorovali, že některé odpovědi mají společné myšlenky. Kromě **5 %**, které uvedli nějakou negativní změnu, zbytek respondentů zažil pozitivní nebo neutrální změnu názoru (viz tab. č. 5.8).

Tab. č. 5.8. Odpovědi respondentů, jejichž názor na BN se po zhlédnutí nějaké adaptace změnil, jejich počet a hodnota v %.

odpověď	počet	%
změna vnímání jejího života	27	18,0
změna vnímání její osoby	24	16,0
změna po seriálu <i>Božena</i>	17	11,3
změna vnímání doby	12	8,0
rozšíření znalostí o BN	10	6,7
změna pohledu na dílo	9	6,0
propojení díla a života BN	7	4,7
negativní změna	7	4,7
náhled do intimního života	6	4,0
ostatní	9	6,0

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 150, tj. počet všech odpovědí u respondentů, kteří uvedli změnu názoru)³⁷⁹

Celých **18 %**³⁸⁰ si uvědomilo, jak těžký život autorka měla nebo se dozvědělo nové informace o něm. Uveďme zde například: „Ano, z filmů jsem zjistila, že opravdu neměla lehký

³⁷⁵ N = 639*, tj. celkový počet odpovědí. Zaokrouhlo na 1. deset. místo.

³⁷⁶ Mezi diváky *Boženy* byly častěji dívky než chlapci – přesněji **46 %** děvčat (N = 307, tj. celkový počet dívek) z a **24 %** ze všech chlapců (N = 290, tj. celkový počet chlapců). Respondenti byli rozděleni v rámci jednotlivých pohlaví/genderu do dvou skupin – ti, co seriál *Božena* viděli a ti, co ne. Každý respondent mohl být pouze v jedné skupině.

³⁷⁷ N = 600*, tj. celkový počet odpovědí. Zaokrouhlo na 1. deset. místo.

³⁷⁸ N = 597, tj. celkový počet respondentů. Respondenti byli rozděleni podle odpovědi do 2 skupin, každý patřil pouze do jedné – ti, kteří byli ovlivněni a ti, kteří ovlivněni nebyli.

³⁷⁹ Zaokrouhlo na jedno deset. místo. V tabulce není kvůli nízké informační hodnotě v této otázce uvedeno **22 %** respondentů, kteří odpověděli pouze „ano“ a žádné další informace neuvedli.

³⁸⁰ N = 150, tj. počet odpovědí těch, kdo změnili názor.

život (stálé stěhování, manžel...),“ (Ž17G3, Aš)³⁸¹ nebo „Zaujalo mě na jejím životě, že jej vůbec neměla tak idylický, jak je vyličen například v *Babičce*,“ (Ž18G4, Jablonec nad Nisou). Na její osobnost, povahu a celkové vystupování změnilo názor **16 %**. Pozitivní změnu uvádí třeba odpověď „Ano, představila jsem si jí, jako člověka, přestala jsem pohrdat jejím dílem, protože jsem si uvědomila, v jaké době díla psala“ (Ž19G4, Hustopeče u Brna) nebo „Ano, po zhlédnutí seriálu *Božena* na čt se mi hodně přiblížila jako osobnost a myslím, že jsem i víc pochopila její vnímání světa a problémy, kterými musela procházet. Na to v jaké žila době toho dokázala opravdu hodně,“ (Ž17S3, Praha). Naopak negativní změnu v této oblasti zmiňuje například: „Ano, rozhodně už ji nevnímám jako někoho ke komu bych měla vzhlížet,“ (Ž18G3, Roudnice nad Labem). Pozoruhodné je, že **11 %** uvedlo, že změna názoru přišla po zhlédnutí seriálu ČT *Božena* (více než třetina z nich pak uvedla změnu negativní). Někteří z respondentů ale také seriál viděli (a nemuseli to uvést v odpovědi na tuto otázku) a došlo u nich ke změně postoje – ze **105** respondentů jich **95** vidělo seriál *Božena*. Dotazovaní uváděli například, že „po zhlédnutí nového seriálu ČT *Božena* se mi povědomí změnilo opravdu hodně. Dozvěděla jsem se více o osobním životě Boženy Němcové a také o historickém kontextu,“ (Ž16G1, Praha) nebo „po zhlédnutí seriálu *Božena* se vlastně změnil můj pohled na autorku. Vždy jsem si myslela, že měla hezký a snadný život a vydávání knížek byl jen koníček, ale ona opravdu dřela a prožila si tvrdý život a o to více její knihy obdivuji,“ (Ž16G2, Jablonec nad Nisou). Negativně ji začal vnímat například tato respondentka – „potom co jsem viděla seriál z roku 2020 tak jsem začala Němcovou trochu jinak vnímat, protože jsem si myslela že to byl takový mírumilovný člověk ale očividně jsem se spletla,“ (Ž15G1, Praha). Z ostatních odpovědí ještě zmiňme, že **4 %** zjistila, že BN měla také intimní život, nebo že „to byla pěkná běhna,“ (M19S4, Volyně) nebo že „ráda smilnila,“ (M15S1, Česká Třebová). Dalších **5 %** se díky adaptacím lépe porozumělo dílům BN a **8 %** zjistilo víc o době, kdy BN žila – např. „pochopila jsem, v jaké době žila a jaké byly okolnosti její tvorby,“ (Ž16G2, Plzeň).

Vlastní názory

V této části dotazníku jsme respondentům dali větší prostor, aby mohli vyjádřit své názory. Vzhledem k tomu, že se BN často objevuje v kánonech autorů povinných k maturitní zkoušce, zajímal nás i názor respondentů na tzv. povinnou četbu – zejména pak, zda si myslí, že povinná

³⁸¹ Pod kódem můžeme najít informace o respondentovi – první písmeno Ž/M uvádí informaci o pohlaví/genderu, následující číslo je věk, písmeno G/S uvádí informaci o typu školy a poslední číslo je ročník studia, za kódem je uvedeno město, odkud respondent je.

četba má v dnešní době smysl. Z našich **597** respondentů ji považuje alespoň částečně za smysluplnou **78 %**.³⁸² Jen pro **15 %** je povinná četba zbytečná. Pokud dotazovaní uvedli nějaký argument, tvrdili nejčastěji, že zápis z četby studenti okopírují z internetu. O tom, že čtenářské deníky a výpisky z četby stahují studenti z internetu se zmínilo **32 %**³⁸³ z nich.

Tabulka č. 5.9. Vybrané odpovědi na otázku, zda a jaký má povinná literatura smysl. V tabulce je uvedeno 10 nejčastějších odpovědí. Vyjádřeno počtem a v %.

odpověď	počet	%
přehled o literatuře, historii, kultuře	122	14
problém s výběrem knih, neaktuální, moc staré knihy	114	13
motivace ke čtení pro ty, kteří by jinak nečetli	109	12
je důležitá, tradiční, užitečná, je potřeba ji číst	83	9
to, že je povinná vadí, dobrovolně by četlo víc dětí	55	6
rozvoj slovní zásoby, fantazie, nabývání hodnot	40	4
objevení nových titulů, inspirace k dalšímu čtení	30	3
nebaví, je nudná	27	3
je nutná k maturitě, dobrá příprava na ni	24	3
mělo by být méně děl, zabírá to moc času	18	2

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 893*, tj. celkový počet odpovědí)

Mezi pozitiva, které může povinná četba přinést, řadí respondenti například to, že si díky ní rozšíří obzory, dozví se nové informace a získají všeobecný přehled (**14 %**).³⁸⁴ V odpovědích (viz tab. č. 5.9) se objevilo například, že je „dobré, aby studenti přečetli něco z historie, měli povědomí o významných autorech a knihách,“ (Ž17S3, Praha) nebo že „student získá všeobecný rozhled a mnoho knížek co jsou v povinné četbě by si student dobrovolně nikdy nepřečetl. Ale ze své zkušenosti mohu říct, že mnoho knih je skvělých a nelituji přečtení,“ (Ž18S4, Hradec Králové). Dále **12 %** uvádí, že povinná četba je mnohdy jedinou motivací pro studenty, aby četli. Uvádí například, že „má smysl, protože někteří studenti by za život jinak třeba nepřečetli ani jednu knihu,“ (Ž16S2, Praha). Podle **4 %** pomáhá rozšiřovat slovní zásobu, fantazii, ale také třeba napomáhá k pochopení vývoje morálky, kultury a hodnot, tudíž k pochopení společnosti. Díky povinné četbě objevila **3 %** nové knihy, které by jinak nepřečetli a také jim třeba pomohla vybrat knihy ke čtení, když si sami nemohli vybrat.

Samozřejmě se našla i kritická vyjádření. Například **13 %** sice uznává užitečnost povinných titulů, ale vadí jim, že knihy v seznamech jsou moc zastaralé, neodpovídající 21. století. Části

³⁸² N = 597, tj. celkový počet respondentů. Všechny odpovědi jsme si nedříve rozdělili do skupin „ano, má smysl“ a „ne, nemá smysl“, případně odpovědi „nevím“ a prázdné odpovědi. Každý respondent tak mohl patřit jen do jedné skupiny.

³⁸³ N = 90, tj. počet těch, kteří uvedli, že povinná četba smysl nemá.

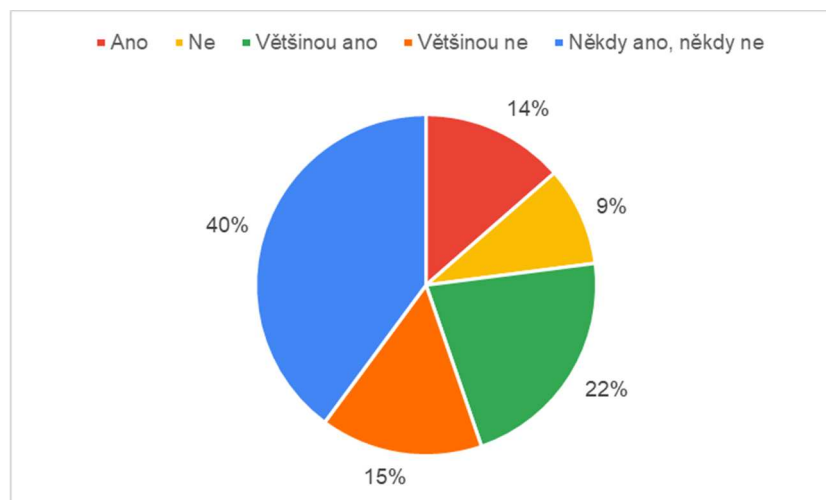
³⁸⁴ N = 893*, tj. počet všech odpovědí.

z nich také vadí, že si nemohou tituly vybrat sami, ale mají je přímo určené. Například respondentka uvedla, že „seznam povinné četby v dnešní době obsahuje mnoho knih, které nejsou dle mého názoru vůbec zajímavé a důležité pro život. Povinná četba studenty, kteří vůbec nechtou donutí přečíst alespoň rozbor díla k maturitě na internetu. Kdyby v povinné četbě bylo více zajímavých děl, ne jen historická,... Myslím že by studenti měli větší chuť číst,“ (Ž17S3, Praha). Kdyby byla povinná literatura „dobrovolná“, četlo by ji více lidí. Právě to „nucení“ může řadě studentů určené knihy zprotivit – to si myslí **6 %**. Například pro tohoto respondenta je povinná literatura „bezdůvodné hnaní dětí k něčemu, co si znechutí kvůli deadline a tlaku, místo čtení knih co je baví. Proto si děti ke knihám vybudují nedobry vztah a nechtějí je číst ve volném čase. Přijde jim to jako práce,“ (M16G1, Praha). O znechucení či demotivaci se také zmiňuje například tento respondent: „Zkazila mi mou chuť číst. Nutit mě do knížek, které mě nezajímají... Není lepší cesta jak mi to znechutit. Jako dítě jsem čítával knížky každý den, 3-4 za měsíc. Pak přišla povinná četba...“ (M18G4, Hustopeče u Brna). Demotivačně může také působit počet děl, které studenti musí přečíst, to uvedla **2 %**, nebo psaní čtenářských deníků – např. „povinná školní četba je celkem v pohodě, ale zrušil bych psaní čtenářských deníků, je to otravné pořád dokola,“ (M15S1, Jihlava). Studenti uváděli, že při studiu už tak mají málo času a čtení povinné literatury jim ho zabere hodně. S „řešením“ přišlo několik studentů, kteří navrhuji dávat přednost filmovým zpracováním nebo alespoň audioknihám.

Dalším argumentem pak je, že čtení už je přežitkem - „V dnešní době to moc smysl nemá, protože děti číst knížky už moc nebudou,“ (M19S4, Jihlava) nebo že „v dnešní době to nemá žádný smysl podle mě. Žijeme v moderní době, kde někoho Božena Němcová apod. nikoho nezajímá. Škola je v tomhle směru zastaralý systémem. Radši by nás ve škole měli naučit praktické věci jako je finanční gramotnost, odvádění daní apod. než do nás tlouci díla Boženy Němcové,“ (M17S2, Trutnov). A samozřejmě zde podle některých také hraje velkou roli osobnost učitele a jeho postoj: „jedinou školní četbu jsem nedělal vždy jsem si pustil audio knihu a wikipedii... A když jsem jednou napsal úplný kraviny do povinné četby tak jsem dostal 1...jde vidět jak moc to naše češtinářka brala vážně,“ (M15G1, Hustopeče u Brna).

Když jsme se zeptali, zda studenti povinnou četbu opravdu čtou (viz graf č. 5.9), dozvěděli jsme se, že u **40 %** záleží na tom, jak se jim daná kniha zrovna líbí („někdy ano, někdy ne“). Většinou knihy přečte **22 %** a **14 %** tak učiní vždycky. Naopak **15 %** většinou povinné tituly nepřečte a nelíbí se jim a **9 %** je nečte vůbec a považuje to za zbytečné.

Graf č. 5.9. Odpovědi na otázku, zda studenti čtou povinnou četbu. Vyjádřeno v %.

Zdroj: vlastní výzkum 2021. (N = 597, tj. celkový počet respondentů)

Zaměříme-li se na souvislosti s pohlavím/genderem (tab. č. 5.10), zjistíme, že dívky povinnou četbu opravdu přečtou častěji než chlapci (42 % vs. 29 %). Ještě větší rozdíl pak můžeme vidět při srovnání gymnazistů se středoškoláky – 48 % vs. 21 %. U středoškoláků pak největší část, téměř polovina, čte povinnou četbu někdy, podle toho, zda se jim líbí titul (45 %).

Tab. č. 5.10. Odpovědi na otázku, zda studenti čtou povinnou četbu podle pohlaví/genderu a typu škol. Vyjádřeno v %.

skupiny	ano	ne	někdy
dívky	42	17	41
chlapci	29	33	39
gymnázia	48	17	35
střední školy	21	34	45

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 307, tj. celkový počet dívek, N = 290 u chlapců, N = 311 u gymnazistů a N = 286 u středoškoláků)

Škola bývá prvním místem, kde se student dozví o novém autorovi. My jsme tedy chtěli vědět, jak byla BN prezentována v jejich školní výuce. Zda bylo BN věnováno hodně, nebo málo prostoru při výuce, nebo jakým způsobem jim vyučující BN představili. Odpovědi v této otázce byly kratší a stručnější. Pokusili jsme se opět najít tematicky příbuzné skupiny odpovědí, které zde předkládáme. Nejvíce (16 %) ³⁸⁵ respondentů odpovědělo, že jim autorku prezentovali se vši důležitostí a superlativy jako nejdůležitější, zásadní a nejvýznamnější českou autorku, jedinečnou a talentovanou/geniální spisovatelku. Studenti zde zmiňovali výrazy jako národní ikona, hrdinka nebo symbol. Jako kladná nebo pozitivní osobnost byla vykládána u 2,8 % a s velkým nadšením a poutavě o ní podle studentů mluvilo 2,7 % vyučujících – např. ukázkami

³⁸⁵ N = 702*, tj. celkový počet odpovědí.

a diskuzí o seriálu *Božena*. Naopak neutrálně, normálně, jako jednoho z dalších autorů vykládali BN ve škole u **11 %**. Nudně a nezajímavě prezentovali BN u **1,4 %**.

Necelých **10 %** uvádí, že jim byla představena jako silná, odvážná žena, která byla velmi vzdělaná a chytrá (**1,8 %**), nebo také jako pokroková a emancipovaná žena a feministka (**3,8 %** - nebála se říct svůj názor, bojovala za práva žen a měla fem. sklony). Další skupina (**9,4 %**) tvrdí, že jim vyučující představili BN jako spisovatelku a autorku různých děl – zejména pohádek a povídek. Konkrétně hlavně jako autorku *Babičky* zmínili ve škole u **4,7 %**. O těžkém životě spisovatelky v době, ve které žila, o manželských problémech, chudobě, smrti syna atd. mluvili ve škole vyučující u **3,7 %** - např. „žena, která měla obtížnou kariéru, především kvůli tomu, že spisovateli v její době byli pouze muži,“ (M16S1, Jihlava) nebo „žena s velmi těžkým životem, která se nenechala strhnout nepochopením ze strany různých lidí (pan Němec, matka...) a stála si za svou jedinečnou osobností a talentem,“ (Ž18G4, Praha).

Že bylo autorce věnováno ve škole málo prostoru a informací tvrdí **7,1 %** a **6,41 %** se o ní ve škole neučilo.³⁸⁶ Naopak příliš podrobně až příliš se probírala u **1,7 %** studentů, a to mohlo zastínit jiné důležitější autory. Například zde: „Většinou se Němcová hodně vychvaluje, možná až příliš. Občas je to na úkor jiným českým autorům/kám, kteří by si zmínku rozhodně zasloužili,“ (Ž18G3, Praha). Nějakou ne úplně pozitivní informaci si z výuky odneslo **1,7 %**, které uvádí, že jim byla prezentována jako problémová, nezodpovědná, přelétavá (a s větším důrazem na intimní život) - „žena která když nepsala knihy, tak souložila“ nebo „chytrá ambiciózní žena, ale v jistém ohledu i krapet záletnická,“ (Ž17S3, Hradec Králové). Z dalších ojedinělejších odpovědí uvedme například členka Májovců, postava Národního obrození (**1,42 %**), jako dobrá matka nebo autorka povinné četby (**1 %**). Někteří studenti také uvedli formu, jakou učitelé k výkladu použili, a to sice speciální projekt nebo prezentaci – například jeden respondent odpověděl, že na základní škole měli o BN týdenní projekt.

A jak by BN prezentovali sami, kdyby byli na místě učitelů a mohli něco změnit? Nic by neměnilo pouze **5** respondentů³⁸⁷ a **9** respondentů si myslí, že je to nemožné, například proto, že má dnešní mládež jiné priority: „Zaujmut dnešní mládež někým, kdo nevystupuje na internetu je skoro nemožné,“ (Ž16S1, Česká Třebová). Všichni ostatní vymýšleli nejrůznější způsoby, jak látku ozvláštnit. Nejvíce, **26,7 %**³⁸⁸ by využilo zajímavé informace o autorčině

³⁸⁶ Zde se domníváme, že půjde z větší části o studenty, kteří mluví o střední škole – že tam se tuto látku ještě neučili. Zejména pak studenty 1. a 2. ročníku, kteří uváděli, že se o ní teprve učí budou.

³⁸⁷ A dalších **7 %** odpovědí bylo neplatných (N = 664*, tj. celkový počet odpovědí.)

³⁸⁸ N = 664*, tj. celkový počet odpovědí.

životě. Mluvili by o zapamatovatelných detailech, pikantnostech nebo o vztazích a že to byla emancipovaná moderní žena. Například jedna respondentka uvedla, že by na to šla „jinak, než jen přes ohraná fakta a letopočty. Důležité je znát i trochu z autorova života, protože to často tvorbu ovlivňuje,“ (Ž18G4, Praha) anebo jiný student radí „rozhodně pohovořit hlouběji o jejím životě a působnosti, popřípadě nějaké „drby“. Nehovořit o ní pouze povrchem, že napsala *Babičku* a to je to co byste měli znát,“ (Ž19G4, Praha).

Dalších **25,8 %** by při výuce použilo filmová zpracování, zajímavý dokument o životě, seriál ČT *Božena* nebo videa z YouTube. Jeden ze studentů by zaujal „filmem, který bychom následně rozebrali a porovnali ho se skutečností. Studenti si více pamatují z vizuálu než když jim hodinu někdo něco tluče do hlavy,“ (M18G4, Aš). Další studentka to potvrzuje: „Pustila bych film, to na náš studenty vždy zabere,“ (Ž16G1, Praha).

Zábavnou a interaktivní formou výuky by zkusilo BN přiblížit **11,4 %**. Mohlo by to být například prací na projektu, vytvořením prezentace, nebo uspořádat besedu či diskuzi. Jiní by se snažili použít aplikace pro mobilní telefony (např. Kahoot) nebo kvízy. Někteří by se studenty přehrávali scénky, převlékali se za autorku nebo se snažili zapůsobit vyprávěním a humorem. Například tento respondent by použil hned několik metod současně: „Kdybych byl v roli učitele, představoval bych daného českého autora/autorku hravou formou – představil úvodní scénkou okolnosti, kterými byli ovlivněni, dále seznámil studenty se základními fakty o spisovateli + přiložil nějaké úryvky o něm. Nakonec bych zmínil některé hlavní díla a poskytl tak široký seznam možné četby do další hodiny. Po přečtení by mohla následovat čtenářská beseda, ve které bychom si vzájemně představili jednotlivé knihy,“ (M18G4). Další studentka by vycházela ze zkušenosti jedné z bývalých učitelek a přišla by v převlečení za BN.

Zaujmout studenty nějakým dílem by zkusilo **10,4 %**. Konkrétně by se snažili vybrat poutavé ukázky, části korespondence, ale třeba i rozebrali *Babičku* a lépe dílo přiblížili mladým lidem. Příkladem takové odpovědi je třeba „hlavně přes její tvorbu, protože to o ní hodně vypovídá,“ (Ž17G3, Říčany) nebo „určitě bych jim nejdřív přečetla text, který mě osobně zaujal. Položila bych jim několik otázek na základě kterých bych zjistila co si o ukázce myslí,“ (Ž16G2, Jablonec nad Nisou).

Studenti jiné skupiny, **5 %**, by se také pokusili o zpřístupnění starších autorů mladým lidem. Přiblížili by její problémy, snažili se najít souvislost mezi jejím životem a dneškem. Také by vysvětlovali, proč je tak důležitá a co ji všechno ovlivnilo. Právě potřebě kontextu a vysvětlení toho, co ovlivňuje autora, se zmínila tato studentka: „Určitě bych mluvila nejen o jejich dílech a kdy a kde byli narozeni, ale hlavně o tom, jaké měli životní podmínky, jak vypadala společnost v době, ve které žili, jak vnímali svět atd. Prostě informace hlavně o nich, jako osobnostech,“

(Ž17S3, Praha). Další uvedla, že by poukázala „na věci, jež nám ji pomohou představit si více jako obyčejného člověka než jako téměř mýtickou bytost a zkusila bych vyprávět žákům něco víc o jejím životě a době v jaké žila,“ (Ž16S2, Kladno).

Z dalších nápadů jmenujme třeba motivaci pomocí návštěvy nějaké kulturní akce (divadlo, knihovna, výstava, výlet), povinné četby, připomenutí nutnosti dělat maturitní zkoušku, nebo sdělit studentům jen základní fakta bez zbytečných detail.

Chtěli jsme také vědět, jak BN vnímají jako člověka, jaké měla podle nich charakteristiky. Na naši otázku nedokázali odpovědět nebo odpověděli, že neví, necelá 2 procenta (1,89 %).³⁸⁹

Tab. č. 5.11. Odpovědi na otázku, jak respondenti vnímají BN jako člověka. Vyjádřeno počtem a v %.

odpověď	počet	%
inteligentní	442	29,8
vlastenka	218	14,7
pokroková	202	13,6
milující matka	162	10,9
emancipovaná	160	10,8
přelétavá	74	5,0
vychytralá	71	4,8
naivní	46	3,1
nezajímavá	38	2,6
nezodpovědná	34	2,3
ostatní	9	0,6

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. (N = 1484*, tj. celkový počet odpovědí)³⁹⁰

Nejčastěji měli naši respondenti BN spojenou se slovem inteligentní (viz tabulka č. 5.11). Vybral si ho téměř každý třetí (29,8 %). BN je podle nich také vlastenka (14,7 %) a je pokroková (13,6 %). Vedle těchto vlastností si dotazovaní vybavili autorku jako milující matku (10,9 %) a emancipovanou ženu (10,8 %). Naopak nejméně popisovali BN jako nezodpovědnou (2,3 %) a nezajímavou (2,6 %) nebo naivní (3,1 %).

³⁸⁹ N = 597, tj. celkový počet respondentů. Respondenti mohli uvést jen jednu odpověď.

³⁹⁰ Zaokrouhleno na 1. deset. místo.

Poté jsme chtěli, aby respondenti vybrali jeden z nabízených obrázků (viz obr. 5.1), který nejvíce odpovídá jejich představě o ní. Zda to bude portrét z mládí, slavný Hellichův portrét nebo fotografie např. snímek s dětmi.

Obr. č. 5.1. Náhled na portréty BN, ze kterých respondenti volili ten, který nejlépe vystihuje jejich představu.

Zdroj: dotazník našeho výzkumu. Viz příloha č. 6.

Nejvíce je s BN spjatý portrét namalovaný J. V. Hellichem, v našem případě možnost druhá. Tu označily téměř dvě třetiny (**69 %**).³⁹¹ Pomyslné druhé místo získal portrét číslo 5, tedy fotografie Žofie Podlipské ve starším věku (**14,4 %**). První a třetí portrét označilo **7 %** a **8 %** a nejméně účastníků si vybralo možnost čtvrtou.

Může dílo z 19. století být aktuální i ve století 21.? Většina respondentů (**54 %**)³⁹² našeho výzkumu si myslí, že ano. Pro **30 %** dotazovaných už dnes aktuální není a **16 %** nedokáže na otázku odpovědět nebo dílo BN nezná. Jako aktuální vidí dílo BN **55 %** dívek a **38 %** chlapců. Vyrovnaný poměr je u gymnazistů, kde je to skutečně **50:50**, zatímco u středních škol je dílo BN aktuální jen pro **38 %** z nich.

Pokud se podíváme na jejich odpovědi podrobněji, opět objevíme několik směrů, kterým se ubírají a tvoří skupiny. Někteří nicméně žádné podrobnější informace neuvedli – konkrétně **27 %** odpovědělo jen „ano“ a **19 %** jen prostě „ne“. Pro **6,6 %** je dílo BN nadčasové, příběhy stále aktuální a mohou inspirovat další generace a předat jim ty správné hodnoty. Pro **4,9 %** jsou nejvíce aktuální zejména pohádky a ponaučení, které se v nich skrývá. *Babičku*, jako

³⁹¹ N = 597, tj. celkový počet respondentů.

³⁹² N = 597, tj. celkový počet respondentů, z toho N = 307 u dívek, N = 290 u chlapců, N = 311 u gymnazistů a N = 286 u středoškoláků. Respondenti byli nejdříve rozděleni do tří skupin – ti, kdo si myslí, že dílo BN je aktuální, ti, kdo si to nemyslí a ti, kteří neví nebo nedokážou odpovědět. Zde mohli být studenti vždy jen v jedné skupině.

nejaktuálnější dílo, které je navíc součástí povinné četby a maturity, vidí **3,3 %**, protože dokáže zaujmout v každé době, a navíc vyvolá vzpomínku na vlastní babičku a dětství. Další **3,3 %** pak zmiňují zejména historickou hodnotu – že je možné díky nim vidět, jak se žilo, jaké měli lidé hodnoty apod. a třeba se z toho i poučit v dnešní době. To, že je dílo BN dnes aktuální, je zásluhou osobnosti autorky, která je významnou spisovatelkou, silnou osobností, vlastenkou a průkopnicí a dokáže inspirovat další generace, si myslí **3,2 %**. A **2 %** se její díla prostě líbí.

Nyní se podívejme na druhou stranu vah, tedy na ty, kteří nic současného v díle BN nevidí. BN neoslovuje a nezajímá **4,7 %** respondentů.

V poslední otázce měli respondenti možnost něco dodat. Někteří se zmínili o tom, jak důležitá pro ně BN je nebo že je to jejich oblíbená autorka. Jiní se zase pozastavovali nad tím, že BN je asi jediná žena z české historie, o které se teď víc mluví nebo že kdyby nebyla žena, nebyl by o ni takový zájem. Někteří naopak nechápali, proč je pro někoho BN tak atraktivní téma: „nevím proč jí někdo bere jako něco úžasného, vždyť nebyla schopná se starat sama o sebe, natož se postarat o své děti, ale je pravda že se tehdy nebála dělat věci jinak, než byli v tehdejší době běžné,“ (M18S4, Volyně). Jiní zase považují BN za důležitou osobnost zejména pro dívky: „Nemělo by se na ni zapomínat ani ji podceňovat. Možná by jí mělo být věnováno i více hodin ve školách. Přeci jen je to jedna z ikon české literatury a zároveň i zajímavá osobnost, která by měla být důležitá hlavně pro dívky,“ (Ž18G4, Aš).

Výsledky rozhovorů

V našich rozhovorech jsme pracovali s materiálem od **11** chlapců a **13** dívek z **9** různých škol a **12** různých tříd vyučovaných **9** různými vyučujícími. K analýze jsme následně použili rozhovory **10** chlapců a **10** dívek ze stejného počtu škol a se stejným počtem vyučujících. Předtím než jsme mohli začít s daty pracovat, bylo nutné si je upravit a zakódovat jednotlivé respondenty, aby byla zachována anonymita a zároveň aby bylo možné sledovat provázanost odpovědí v rámci jednoho mluvčího. Více o metodě zpracování viz příloha č. 2.

Abychom respondenty trochu poznali a navodili příjemnou atmosféru, zeptali jsme se nejdříve na jejich zájmy. Zde se ukázala široká škála věcí, které mohou mladí lidé dělat – věnují se sportu, svému oboru ve škole, umění a také četbě. Zajímá je světové i domácí dění, knihy, umění a moderní technologie, fyzika nebo automobily. Sociální sítě jsou součástí jejich života – všichni na nich tráví každodenně čas. Někteří jen zběžně zkontrolují Facebook, jiní až **5** hodin denně věnují pročítání obsahu příspěvků, komunikaci s kamarády nebo vlastní tvorbě nějakého obsahu. Průměrná odhadovaná doba v naší skupině (u těch kdo uvedli odhad) by pro byla asi **2,5** hodiny denně.³⁹³

Četba je pro většinu z nich zábavná činnost (**15**). Je to odpočinek, únik z reality, možnost poznat nové světy - „Vcítit se do toho světa, řešit to společně s těmi postavami, vcítit se do těch emocí, do těch rolí, takový jako přesun od reality, kde si člověk může jakoby odpočinout,“ (studentka Ž3S17.2H) a „vždy mě baví se ponořit do příběhu, prožívat popisované situace s postavami a odreagovat se od každodenního světa,“ (studentka Ž3G17.1C). Někteří pozorují, že s přibývajícými povinnostmi ve škole nebo přípravám na přijímací zkoušky už na čtení nemají tolik času jako dříve. Malá část čte jen kvůli povinné četbě, to třeba přiznává tento student: „Ke čtení tak úplně blízko nemám, spíš teď víc čtu kvůli maturitě povinnou četbu, ale, jinak že bych si vzal jako knížku, chtěl si číst, to úplně ne,“ (student M4S18A). Povinná četba nebaví například tohoto studenta (M1S15F): „Čtu fantasy knížky a sci-fi. Čtení mě baví, ale moc ne povinná četba ve škole,“ a jiného studenta (M1S16.1D) povinné čtení spíše demotivuje: „Čtení mě nebaví, ale musíš číst protože máme to zadaný od učitelky, tak musím číst.“ Pokud si mohou četbu sami vybrat, sahají po fantasy, sci-fi, krimi, dívčím románům nebo prostě jen

³⁹³ Sečetli jsme údaje u **16** respondentů, kteří údaj uvedli, a vydělili 16. Výsledek byl po zaokrouhlení a převedení na hodiny **2,6** hod.

tak předčítají internet. Stejně jako u výsledků dotazníku, i zda byl větší zájem a kladnější názor patrný u dívek.

Chtěli jsme vědět, zda se respondenti seznámili s BN jako autorkou i jinde než ve škole – v rodině a domácím prostředí. Z výsledků je patrné, že jen přibližně jedna čtvrtina o ní doma s nikým nemluvila (všichni respondenti byli chlapci). Například jeden z respondentů měl v této otázce jasný názor: „O takových tématech se doma běžně nebavíš, protože nikoho moc nezajímá literatura.“ Pro dva studenty asijského původu například nebyla ani možnost, že by BN znali už z domova. U jiných zůstalo jen u zmínky o BN v rámci povinné četby při vypracovávání čtenářských deníků, ale přibližně polovina zmínila, že si o BN povídali s rodiči nebo prarodiči (nejčastěji prarodiče a matky), kteří jim zároveň některou knihu doporučili nebo jim dokonce z knih předčítali. Podstatné je, že o předčítání či delším povídání v naší skupině mluvily jen dívky. Uveďme například odpověď této studentky (Ž1S16H): „Můj děda hodně čte, mluvil se mnou o Babičce, že je to hezký. Byli jsme v Ratibořicích, vyprávěl v dobrém kontextu,“ nebo jiné studentky (Ž2G17G): „Když jsem byla malá, rodiče mi četli pohádky od Boženy Němcové a později jsem si od ní nějaké knížky přečetla sama.“ Například z této odpovědi (studentka Ž3S17.2H) je pak jasně vidět pozitivní motivace k další četbě: „Doporučovali mi (prarodiče), tenkrát, že když si tu *Babičku* přečtu jakože dřív, než je doporučovaná ve škole, že pak je hezký ten posun, jak moc to budu chápat. Ta knížka se mi četla dobře, jako že to bylo příjemný.“

Zjišťovali jsme také, zda naši respondenti v posledních letech navštívili nějakou kulturní akci, kde by se s BN setkali. Ani jeden nevedl, že by měl konkrétní zkušenost. Dvě studentky se zmínili, že často někam chodí, ale že konkrétně o BN nic neviděli. Několikrát také padla zmínka o koronavirové epidemii, která návštěvám kulturních institucí moc nepřála. Při dotazu, zda si všimli třeba nějaké zmínky, článku nebo příspěvku na soc. sítích o BN nám přibližně polovina odpověděla kladně. Nejčastěji to bylo v souvislosti se seriálem *Božena*, ať už zahlédli upoutávku na YouTube, nebo nějak rozhovor s herečkami. Jedna z respondentek pak uvedla, že sleduje na Instagramu profil uživatelky cojezoe_, takže má spoustu informací o BN i dalších českých autorech a jeden respondent uvedl, že nedávno poslouchal Hurvínkovu verzi *Babičky*, takže si to připomenul díky tomu.

Přímou čtenářskou zkušenost mělo nejvíce respondentů s *Babičkou*. Někteří se k ní dostali jen díky povinné četbě. Jiným *Babičku* doporučil děda nebo babička, jiní k ní došli po svém. Respondent, který poslouchal Hurvínka, například uvedl, že to pro něj pak byla také inspirace k četbě díla. Jiná respondentka zase chtěla srovnat to, co viděla ve filmových adaptacích s knižním originálem. Často byla také zmíněna četba pohádek s rodiči a prarodiči, případně se

sourozenci. Na referenci svých kamarádů si jedna studentka přečetla *Divou Báru* a byla z ní nadšená. Po přečtení *Babičky* měl například tento student (M4S19A) silný čtenářský zážitek: „Ty místa, jak to tam asi vypadalo, to v mám pořád ještě v hlavě. Autorka dokázala dost dobře, jakože vtáhnout čtenáře mezi ty postavy, že to bylo takový jako bych mezi těmi postavami byl.“ Další student měl z *Babičky* pocit, že čte vzpomínky samotné spisovatelky a tato studentka (Ž3S17.2H) uvedla, že se jí líbila „ta atmosféra, a jak tam byly vlastně vyobrazeny ty mezilidské vztahy, jak si ty lidi vlastně snaží pomáhat, byla tam ta dobrá zpráva toho, jak si máme jako pomáhat všichni, jak máme být na sebe hodní, obecně upřímní lidé a spolehliví.“ Naopak pro jednoho studenta (Ž3G17.2C) bylo čtení složitější: „Nebylo to špatný, ale je tam na mě hrozne moc popisů a není to téma, co by mě vyloženě zajímalo. U mnoha děl mi dlouhé popisy nevadí, jako třeba u *Větrné Hůrky*, ale když mě až tak nezajímá, jak světnička vypadala, tak je to složitý.“

Asi polovina uvedla, že by si nejspíš knížku od BN přečetla, i kdyby nebyla v povinné četbě. Buď na referenci nebo prostě proto, že je to slavná spisovatelka a znalost jejích děl je předpokládána. Dále 2 studentky zmínily, že *Babičku* nakonec právě ze své vlastní vůle přečetly. Jeden student například uvedl, že když musel číst *Babičku*, připadal si nucený, ale nyní čte *Divou Báru* jeho přítelkyně a podle toho, co mu o ní říká, se chystá si ji také přečíst. Další studentka dodává, že by se k ní ale nejspíš dostala až v pozdějším věku.

Obr. č. 5.2. Náhled na portréty BN, ze kterých respondenti volili ten, který nejlépe vystihuje jejich představu.

Zdroj: dotazník našeho výzkumu. Viz příloha č. 6.

Rozhodli jsme se ještě vrátit k jedné otázce našeho dotazníku, která pracovala s pěti portréty (viz obrázek 5.2). Chtěli jsme po respondentech, aby uvedli, který portrét nejlépe odpovídá jejich představě o BN a v rozhovorech jsme chtěli zjistit, jaká byla jejich motivace. Polovina

dotazovaných označila číslo 2, tedy Hellichův portrét slavné autorky. Jejich argumentem nejčastěji bylo, že je to známý portrét z učebnic, ale 3 respondentky uvedly, že právě takhle si ji představují, jako elegantní, něžnou dámu. Stejný počet respondentů označil třetí a pátý portrét. U třetího bylo jediným důvodem jeho umístění v učebnici. Pátý obraz označili dva respondenti (Ž2G16I, M4G18I), „protože když čtu její knížky, tak si většinou představím takovou starší paní, podle i věci, o kterých píše,“ nebo „protože ta 5 připomíná *Babičku*.“ Jeden respondent se rozhodoval při vyplňování dotazníku mezi 4. a 5. obrázkem, protože si vybaví buď *babičku*, nebo ženu s velkou rodinou. První obrázek uvedla jen jedna respondentka a další v odpovědi zmínila, že se jí sice líbil nejvíce, ale nakonec označila portrét druhý.

Jaká byla jejich zkušenost s BN ve škole jsme se ptali v další části. Většina se s ní setkala v 9. třídě na základní škole, ti starší pak ve 2. ročníku střední školy/gymnázia. Když jsme se zeptali na konkrétní informace, které si o BN z výuky pamatují (viz tabulka č. 5.9), většinu jsme tím zaskočili a následovala chvíle soustředění. Jen jedna studentka okamžitě vyjmenovala v podstatě všechny důležité momenty ze života BN, ale později uvedla, že na BN před pár dny zpracovávala referát, takže to měla v čerstvé paměti.

Tab. č. 5.12. Odpovědi našich respondentů na otázku, které informace si pamatují o BN ze školní výuky ve formě shrnutí s kódy jednotlivých mluvčích. Zkratka NO znamená národní obrození.

kód	odpověď
M4S19A	první česká spisovatelka – NO – <i>Divá Bára</i> – <i>Babička</i>
M4S18A	období, kdy žila – romantismus – realismus
Ž3G17B	Novotná – manžel J. Němec – Panklová
Ž3G17.1C	co napsala – NO – boj o jazyk
Ž3G17.2C	romantismus – realismus – NO
M1S16.1D	nic
M1S16.2D	okolnosti narození – korespondence – tuberkulóza
Ž4G18E	feministka – bohémka – velká pozornost (oblíbená u učitelky)
M1S15F	trochu dílo – její život ne – manžel J. Němec
M3G18G	stěhování
Ž2G17G	Ratibořice – <i>Babička</i> – manžel J. Němec – čtyři děti – stěhování – Praha – Uhry – pohádky – díla – soc. nerovnost v díle – referát
M2G16.1G	čtyři děti
M2G16.2G	její <i>babička</i>
Ž3S17.1H	svá – nebojácná
Ž3S17.2H	vzor – samostatná – její život – průkopnice
Ž1S16H	velká rodina
Ž1S15H	Panklová
Ž2G16I	19. stol. – Vídeň – pohádky – povídky
M4G18I	nic – dlouhá doba
M4G19I	nespolehlivá – pohanská

Zdroj: vlastní výzkum, 2021.

Ostatní si vzpomněli nejčastěji na to, že měla za manžela J. Němce, byla představitelkou národního obrození, z jejího díla si vybavili nejvíce *Babičku*. S jejím jménem se objevovaly dva literární směry – romantismus a realismus. Vícekrát se také objevilo, že měla velkou rodinu – čtyři děti a že se za svobodna jmenovala Panklová.

Zeptali jsme se studentů, zda si dokáží vzpomenout na konkrétní hodinu, kdy BN brali a zda pro ně byla zajímavější než jiné hodiny literatury. Někteří studenti (**3**) probírali BN v době uzavření středních škol a že hodina kvůli online formě byla „na nic“. Také uvedli, že si z hodiny nepamatují moc informací (což se potvrdilo v předchozí otázce, kdy všichni tři zmínili pouze jednu informaci, která byla ve **2** případech ze **3** špatná). Dva studenti přímo uvedli, že si hodinu vybavují, ale byla to nuda a že byla nezáživná. Dalších **5** si hodinu nedokáže vybavit, jeden z dotazovaných jako důvod uvedl to, že ho čeština moc nebaví a informace z ní si moc nepamatuje (v předchozí otázce uvedl o BN také jen jednu informaci a že si vlastně o ní nic nepamatuje) a další to, že už to bylo před delší dobou. Pro **2** respondentky byla hodina výjimečná tím, že se jednalo právě o osobnost BN, která je považovaná za důležitou autorku, a výjimečnou, takže si z této hodiny pamatují více. Velmi zajímavé a zapamatovatelné to bylo pro **4** respondentky, které uvádí, že si vybavují pouštění dokumentu, video ukázek a poutavý výklad vyučující. Zbytek uváděl buď, že hodina byla srovnatelná nebo že se o autorce teprve učít budou.

Zeptali jsme se také, zda patří čeština mezi jejich oblíbené předměty – zda je čeština například oblíbený předmět a žáci si tak mají tendenci více z ní pamatovat, nebo naopak, zda je předmět nebaví a nezajímá, což může ovlivnit jejich vztah k literatuře a čtení obecně. Více než polovina (**14 z 20**) uvedla, že je čeština baví více než ostatní předměty. Jako důvod uvedlo **9** z nich to, že měli nebo mají dobrou učitelku, která je dokáže zaujmout, její práce ji baví, není nudná nebo že vytváří dobrou atmosféru ve třídě. Tato studentka (Ž3S17.2H) například uvedla: „Myslím, že je to tím, jakým způsobem to naše učitelka podává. Ona je opravdu živý a aktivní člověk, je vidět, jak jí to baví to, co dělá a vždycky do toho hodí nějakou tu poznámku, úplně mimo, která ale uchytí tu pozornost, za mě to funguje dobře.“ Jiná studentka (Ž3G17.1C) to odůvodňuje také kvalitou učitele: „Mám rada hodiny s paní P. a myslím si, že když máte skvělého učitele na daný předmět, tak proč by vás nebavil?“ Takový učitel, který dokáže zaujmout a udržet pozornost je podle našich respondentů také dostatečně vzdělaný. Pro studenta technického oboru (M4S18A) je v hodinách češtiny motivací k pozornosti zejména maturitní zkouška: „Často je tam něco zajímavého taky, v té češtině se snažím dávat pozor, protože z toho

maturuji.“ Jeho kolega ze třídy pak uvedl, že čeština ho baví, ale nevyhovuje mu styl výuky. Žák prvního ročníku (M1S15F) pak uvedl také špatnou zkušenost s vyučujícím češtiny, ale na ZŠ: „Myslím, že jsme neměli moc dobrou učitelku, oproti ostatním předmětům. Byla to docela nuda, učitelka jela čistě podle knížky a měl jsem pocit, že jí to samotnou nebaví.“ Čeština nezajímá také dva respondenty z technických oborů, protože dávají přednost jiným předmětům. Ještě podotkneme, že studenti ze stejné třídy (resp. se stejným vyučujícím) se kromě jednoho případu ve svém názoru shodovali – buď je hodiny bavily více nebo ne.

Abychom lépe porozuměli tomu, proč studenti hodiny češtiny mají nebo nemají rádi a co o tom rozhoduje a také abychom zjistili, s jakými metodami (např. video, audio ukázky atd.) učitelé pracovali a jak taková standardní hodina probíhá, chtěli jsme po nich stručně popsat její průběh. Průběh hodiny u 2 studentů-kolegů, které čeština nebavila více než jiné předměty, byl popsán jako nudný a klasický. Po představení autora studenti pracují s učebnicí, čítankou a povídají o životě, díle a o tom, co tím dílem chtěl říct. Další studentka (Ž3G17B), která také neuvedla češtinu za svůj oblíbený předmět, zmínila, že: „Paní profesorka nám většinou pustí prezentaci, anebo dělá zápis na tabuli, my si v průběhu hodiny děláme si poznámky, prokládá to svým výkladem, někdy potom si ještě čteme z čítanky nějaké ukázky anebo nějaké zajímavé články, a krátká videa z internetu nám pouští.“ S prezentacemi pracuje i třída studenta, který preferuje spíše technické předměty – na každé hodině je přidělena jednomu studentovi prezentace o autorovi, kterou další hodinu přednese svým spolužákům. To potvrzuje i jeho spolužačka, kterou ale hodiny češtiny baví. U dvojice chlapců z technické školy vyučující kromě učebnice a čítanky používá i audiovizuální prostředky jako krátká videa nebo filmové ukázky. Přesto je hodiny češtiny moc nebaví. Také jiná vyučující (označena v kódu H) pracuje podle svých studentek s video ukázkami a také audioknihami. Podle všech 4 studentek je používá dokonce každou hodinu, zejména audio ukázky. Všechny hodiny baví, pouze studentky 1. ročníku uvedly, že látka, kterou nyní probírají není zajímavá a je mírně stereotypní (pozn. starověká literatura).

Prezentace byla vůbec nejčastěji zmiňovanou metodou, uvedlo ji 8 studentů. Buď prezentace, kterou vypracují studenti, nebo od vyučujícího nahrazující nebo doplňující tradiční zápis na tabuli. Audiovizuální prostředky (filmy, audioknihy a krátká videa) ve výuce používá podle studentů v 12 případech, vůbec se naopak nepoužívají v 5 případech. U ostatních je to občas. V 5 případech studenti zmínili to, že s vyučujícím o látce také diskutují. Odlišné pojetí výuky literatury má student z technické školy, kde probíhají tzv. čtenářské dílny. Žáci si do hodiny přinesou libovolnou četbu, tu čtou a odpovídají na sérii otázek o díle. Uvedl ale také, že neví, zda takto bude výuka pokračovat celý rok (rozhovor proběhl na začátku října).

Kromě metod a vyučujícího může atraktivitu hodin ovlivnit i samotný autor, o kterém se učí. Mezi osobnosti, které studenty během výkladu zaujali, se umístili například G. Orwell a z českých K. H. Mácha, K. J. Erben, W. Shakespeare, J. Austenová, V. Woolfová, K. Čapek, F. Palacký, K. Havlíček Borovský, F. M. Dostojevskij nebo A. S. Puškin. Například tuto studentku (Ž3S17.2H) zaujal Poe: „Co se týče vlastně námětu a hrátky se slovy se mi líbil Edgar Alan Poe, je to podle mě hrozně chytře seskládané na to tajemno, i se na to dobře dělá umělecký rozbor,“, jinou studentku (Ž2G17G) upoutal W. Shakespeare, protože „ještě dřív než jsme se o něm učili, jsem si od něj přečetla knihu *Romeo a Julie* a dost mě bavila. Potom jsem si od něj přečetla *Hamleta* a musím říct, že je to moje nejoblíbenější knížka ze všech. A když jsme se o něm začali učit a říkali si obsah jednotlivých jeho knížek, už jsem byla přesvědčená, že knížky, které jsem od něj ještě nečetla, si přečtu. Líbí se mi jeho styl psaní a zajímavý děj.“ U J. Austenové a E. M. Remarque studenti oceňovali hlavně jejich styl psaní, který se jim na základě ukázek moc líbil a jejich životní příběh, u K. H. Máchy a K. J. Erbeny kromě poutavých děl bylo důležité i to, že jsou národními klasiky. Úplně opačný efekt měla výuka na jednoho studenta (M1S15F): „Popravdě mě neoslovil asi nikdo, asi ve mě ty hodiny spíš vyvolaly averzi, takže jsem neměl touhu něco od těch lidí číst. A už jsem četl svoje vlastní knížky, co mě zajímaly.“

K další četbě pak výuka inspirovala 14 studentů. Mezi konkrétními autory, které jmenovali, byl například W. Shakespeare (*Romeo a Julie*), J. Austenová (*Pýcha a předsudek*), E. A. Poe, V. Dyk (*Krysař*), E. Zola (*Zabiják*), A. Christie (*Vražda v Orient Expressu*), E. M. Remarque, K. J. Erben (*Kytice*) nebo i BN a její *Babička*. Většinou to bylo na základě ukázek tvorby, které četli ve škole, dvakrát ke čtení inspiroval i výklad učitele.

Chtěli jsme také vědět, zda mají studenti zkušenost se seriálem *Božena*. Že ji vidělo, uvedlo pouze 5 našich respondentů, z ostatních o ní někteří slyšeli nebo viděli ukázkou ve výuce. Jedna respondentka uvedla, že díky seriálu přišla o iluze, které o BN měla. Že ji poznala takovou, jaká byla a ne takovou, jak se o ní učí ve škole. Jiný respondent (M4G19I) uvedl, že „mnohem víc jsme vnímal tu její osobnost, důkladněji o jejím díle, jak žila, jaký měla milence, o té době, asi mě to oslovilo, protože si to pamatuji.“ Za nejsilnější moment označili tři dotazovaní okamžik seznámení manželů Němcových a okamžiky před svatbou. Největším překvapením zde byla povaha BN, která byla podle nich tvrdohlavá, vzpurná, místy až sobecká a nesympatická. Další studentku nejvíce zaujala linie vztahů BN a další vnímá nejsilněji okamžiky na Českém plese, kdy se BN seznámila s ostatními literáty. Seriál měl na všech pět nějaký efekt a jejich představu

o BN změnil, například tato studentka (Ž3G17B) uvedla toto: „Já jsem jí předtím měla takovou jako zidealizovanou, a opravdu mi to ukázalo, že to byla vlastně taky jen člověkem a měla taky své slabší stránky, ale na druhou stranu zase skvělá spisovatelka,“ a jiná studentka (Ž3S17.1H) pak popsala posun v názoru takto: „Vlastně dost vyčnívala, v té době, bylo to hezky vidět, že vše řekla, to dost lidí pobouřilo. Nevěděla jsem, jak žila, tak zajímavý život měla podle mě, bylo ta pro mě hodně nových informací.“ Seriál podle nich zobrazil BN zejména jako silnou a tvrdohlavou ženu, která neměla lehký život. A zdůraznil, že to byla především umělkyně, spisovatelka. Ocenili také, že se z ní díky tomu stala reálná postava, se vším všudy.

Interpretace výsledků

Četli jsme, čteme, čtou?

Náš výzkum ukázal, že necelá polovina z našich respondentů jsou čtenáři (resp. že přečtou alespoň 1 knihu měsíčně). Častějšími čtenáři jsou pak děti rodičů, kteří sami čtou (o přibližně **15 %**). Ti také více navštěvují knihovny – do které pravidelně chodí dvě třetiny respondentů. Z našich rozhovorů vyplynula také jistá souvislost s předčítáním – studentky (jedna čtvrtina ze všech), kterým jejich rodiče a prarodiče v dětství předčítali pohádky BN nebo *Babičku*, uvedly, že rády a často čtou a také jejich vztah k tvorbě BN byl pozitivnější. Podobné tendence jsme mohli sledovat i v našem dotazníku. Tato souvislost a vliv předčítání na rozvoj čtení už byla prokázána i v předchozích výzkumech.³⁹⁴ A tady také máme první kontakt s BN – přes její pohádky.

Více čtou dívky – necelé dvě třetiny z nich. Mezi jejich oblíbené žánry patří romance, fantasy a historické romány nebo krimi, což odráží i jejich oblíbení autoři – nejoblíbenějším autorem byl J. Green, úspěšný autor četby pro dospívající a hned za ním J. K. Rowlingová, autorka světa Harryho Pottera. Dále ještě uvedly například S. Kinga, J. Austenovou nebo G. Orwella. Z rozhovorů pak plyne, že je to pro ně oddechová činnost, při které se mohou ponořit do atmosféry díla, do myšlení postav nebo do jejich emocí.

Chlapci z našeho průzkumu čtou oproti dívkám méně – čtenářů je pouze lehce nad jednu třetinu. Nejraději čtou fantasy, sci-fi a komiksy (včetně japonské mangy), což reflektují jejich oblíbení spisovatelé – zejména pak J. R. R. Tolkien a A. Sapkowski. Dále si rádi přečtou J. Nesba, K. Čapka nebo D. Browna. V rozhovorech chlapci vedle jejich preference fantasy nebo sci-fi také zmiňovali, že čtou také knihy ze seznamu povinné četby (což žádná z našich respondentek neuvedla).

Tyto čtenářské preference potvrzují i výzkumy mezi dětmi,³⁹⁵ kde se na prvním místě umístila J. K. Rowlingová, následovaná polským autorem fantasy A. Sapkovským a G. Orwellem.³⁹⁶ V průzkumech u dospělých³⁹⁷ pak v první desítce vedle Rowlingové najdeme i další oblíbené autory našich respondentů – J. Nesba, S. Kinga nebo J. R. R. Tolkiena.

³⁹⁴ Např. TRÁVNÍČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje* (2018). Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-994-6.

³⁹⁵ Viz strana 68.

³⁹⁶ Tento autor se také objevuje v seznamu povinné literatury, což mohlo výsledek zkreslit.

³⁹⁷ Viz strana 69.

BN jako svou oblíbenou autorku uvedli pouze **3** respondenti, což tedy nepotvrzuje výsledky z čtenářských průzkumů, kde se BN s *Babičkou* umístily mezi nejoblíbenějšími.³⁹⁸

Z těch autorů, kteří jsou primárně prezentováni v rámci školní výuky, je dokázali oslovit například W. Shakespeare, G. Orwell, A. S. Puškin, E. A. Poe nebo třeba J. Austenová. Nejvíce je upoutaly ukázky z jejich děl a také jejich životní osudy. Z českých autorů pak zmínili K. H. Máchu, K. J. Erbena nebo třeba K. H. Borovského.

Kromě knih, které mají naši respondenti nejraději v tištěné podobě, jsou mezi nimi oblíbená i tištěná nebo internetová média. Ani zde nemá papírová tištěná forma novin a časopisů moc příznivců – čte je méně než polovina. Internetové zpravodajské servery mají oproti tomu dvojnásobnou popularitu, protože je čte **92 %**. Zde můžeme pozorovat tendenci generace Z tíhnout spíše k online a internetovým zdrojům než k těm tištěným – považují je za aktuálnější, rychlejší a tedy důvěryhodnější. Nejčastěji navštěvovanými zpravodajskými portály a servery byly v našem průzkumu servery *Novinky.cz*, *iDnes.cz* a portál ČT *ct24.cz*. Asi čtvrtina dotazovaných uvedla, že čte krajské a místní noviny. Mezi gymnazisty jsme pak našli zájem o zahraniční tisk.

Také při shánění informací, například pro školní práce, dává náš vzorek přednost internetu. V případě potřeby sáhnou také po učebnici, naopak návštěva knihovny zůstala až na posledním místě. Dvě třetiny našich čtenářů nechodí do knihovny ani pro knížky na čtení. Frekvence návštěv knihovny stoupá jednak s počtem přečtených knih, ale můžeme pozorovat i mírný nárůst u čtenářů, jejichž rodiče sami čtou. Nicméně záliba v internetovém prostředí je pro tuto generaci typická. Na internetu a zejména na sociálních sítích jsou zvyklí trávit hodiny – dle některých zdrojů 2-3 hodiny, což odpovídá tomu, co jsme zjistili v našich rozhovorech. Ze sociálních sítí má mezi našimi respondenty nejvíce uživatelů YouTube a Instagram, které jsou obě především vizuální, což generaci Z vyhovuje – má ráda vizuální podněty. Místo psaní příspěvků tak mohou sdílet fotografii nebo krátké video. Obsah dokáží publikovat a využívat i profesionálně – tato generace nejen, že životy jiných lidí sleduje, ale také natáčí svůj život, který pak sledují jiní. V našem průzkumu někdy vytvářelo profesionální obsah téměř **15 %** respondentů. Mezi ty, které sledují, patří dvě velké skupiny instagramerů, youtuberů nebo influencerů – zatímco dívky sledují spíše tvůrce, kteří se se sledujícími dělí o své názory a problémy z jejich života, u chlapců jasně převažuje sledování osobností ze světa počítačových her. Z osobností, které naši dotazovaní jmenovali, zmiňme například Kovyho, Agraela nebo

³⁹⁸ Viz strana 69. Zde šlo ale samozřejmě o celou populaci nad 15 let. BN jako autorka je velmi oblíbená zejména u starších dospělých.

Herdyna. U dívek pak kromě Kovyho zaujaly také ženské streamerky jako Anna Šulc nebo Shopaholic Nicol.

Převaha komunikace pomocí sociálních sítí, tedy psaní zpráv, s sebou nese některé následky. Kromě těch závažných v podobě zvyšujícího se počtu lidí s psychickými poruchami jako sociální fobie, zde máme jeden, který je spíše k pousmání – i když možná kyselému. Styl této komunikace se totiž přelévá i do komunikace například ve škole a není prý výjimkou, že student do své slohové práce použije některou ze zkratek, anglicismů nebo emotikonů. Tento jev můžeme potvrdit i my – v našich dotaznících jsme měli emotikony i nová slova a museli několikrát dohledávat, co nám respondenti vlastně odpověděli. Dobrým příkladem byla například častá odpověď „Idn“, v překladu „nevím“, která obsahovala ještě další rébus a tím byla záměna velkého „I“ a malého „I“.

BN a škola

Protože se nyní dostáváme k tématu vzdělávání, kterému se bude věnovat i nadále, rádi bychom zdůraznili, že se zde nesnažíme za každou cenu zkritizovat dnešní výuku a pedagogy a přinutit naši společnost k okamžité změně vzdělávacího systému. To skutečně není úkolem této práce. Co ale za svůj úkol považujeme, je předložit názory této mladé generace a ukázat, jak vypadá jejich pojetí dnešního světa. Abychom získali názor druhé strany, vytvořili jsme na závěr krátký jednoduchý dotazník s 10 tezemi vycházejícími z našeho výzkumu. Ten jsme zadali skupině pedagogů, aby k nim vyjádřili svůj souhlas či nesouhlas. Jeho výsledky představíme během naší interpretace podle tematické příslušnosti.³⁹⁹

Jestliže je uváděno, že generace Z je zatím nejodlišnější ze všech a mluvíme tu o tom, že má internetové připojení v krvi, je jasné, že se bude odlišovat i ve svém vnímání a zpracovávání informací. A to ovlivní i jejich vzdělávání. Z výzkumů PISA víme, že čeští studenti umí dobře pracovat s informacemi, zejména je vyhledávat. Odborníci také zmiňují, že generace Z ráda přemýšlí v kontextu a vyhledává multimediální projekty. Je tedy jasné, že s prostým memorováním textu a čtením učebnic tuto generaci příliš nezaujme. Chtějí využít svou kreativitu, pracovat ve skupině a používat více interaktivní metody a vizuálně atraktivní

³⁹⁹ Účastnilo se 25 pedagogů SŠ a gymnázií (N = 25, tj. počet všech respondentů). Dotazník byl na 24 hodin vyvěšen na FB stránce skupiny vyučujících. Dotazník se skládal z 10 bodů, u kterých měli dotazovaní uvést, zda s tezí souhlasí nebo ne. Odpovídat bylo možné podle škálové stupnice: „ano, spíše ano, spíše ne, ne“ a možností „nevím, nedokážu odpovědět.“ Respondenti vždy mohli uvést pouze jednu odpověď. Výsledky budeme uvádět v %. Kompletní výsledky viz příloha č. 10.

materiály. Asi dvě třetiny našich učitelů také uvedlo, že frontální výuka pouze s učebnicí a čítankou není tou nejvhodnější metodou.⁴⁰⁰

Vzhledem k našim výsledkům se domníváme, že respondenti měli možnost setkat se s BN celkem třemi způsoby – v dětství prostřednictvím jejich pohádek, v pozdějším věku ve školní výuce a kdykoli během té doby mohli vnímat její obraz v médiích. Asi největší potenciál ovlivnit názor na některého z autorů má podle nás škola – respektive vyučující, což potvrdily svým názorem i tři čtvrtiny našich pedagogů.⁴⁰¹ Vhodně zvolenými ukázkami nebo aktivním přístupem mohou ve svých studentů vzbudit zájem, stejně jako je od čtení odradit. Má možnost ve výuce provést jakousi „korekci“ názoru, pokud mu studenti věří a používá k tomu vhodné metody. Z našich rozhovorů například vyplynulo, že tři čtvrtiny dotazovaných zaujal při výuce některý z autorů natolik, že si pak sám od sebe přečetl nějaké jeho dílo. Jakým způsobem tedy pracovali s BN pedagogové našich respondentů? Nejčastěji ji prezentovali jako významnou, talentovanou a zásadní autorku a neváhali použít i výrazy jako národní klenot, ikona nebo symbol. Asi **10 %** mluvilo o ženě, která je silná, chytrá, pokroková a emancipovaná. Stejně množství ji představilo jako autorku řady děl, nejčastěji *Babičky*, ale také jako dalšího méně atraktivního autora z učebnice. Někteří studenti také měli pocit, že jim bylo o BN sděleno málo informací a někteří si vybavovali ne příliš lichotivé informace například o nezodpovědnosti a přelétavosti autorky. O těžkém životě či manželských problémech autorky podle našich respondentů mluvilo několik málo procent pedagogů. Když jsme se pak v rozhovorech ptali, jaké informace o životě BN si pamatují, následovala téměř u všech chvílka ticha a pak jedna nebo dvě relevantní informace. Kromě toho, že je spisovatelka, párkrát padlo, že měla hodně dětí, vzala si Josefa Němce, často se stěhovala a byla představitelkou národního obrození. A přibližně polovina si nebyla schopna z hodiny o BN nic vybavit.

Kdyby se nejednalo o názor studentů, kteří své vědomosti většinou rychle zapomínají a kteří ve svých popisech určitě nebyli stoprocentně objektivní, dalo by se z tohoto poznání něco vyvodit? Je tedy životu BN ve výuce věnováno málo prostoru nebo je její příběh vyprávěn tak, že ke studentům pořádně nepronikne? Jsou použité metody efektivní, když vědomosti, které si studenti odnesou, zase hned zapomenou? To by byla jistě podnětná diskuze a dle našeho názoru by toto stálo i o další ověření například v podobě další odborné práce. Tři čtvrtiny našich

⁴⁰⁰ Souhlas s výrokem: „Klasická frontální výuka za použití pouze učebnice a čítanky není pro studenty generace Z vhodná.“ Souhlasilo („ano“ a „spíše ano“) **68 %** a nesouhlasilo („ne“ a „spíše ne“) **32 %**. **N = 25**, tj. celkový počet respondentů.

⁴⁰¹ Souhlas s výrokem: „Největší vliv na to, jak student vnímá autora, má škola, resp. učitel.“ Souhlasilo („ano“ a „spíše ano“) **72 %** a nesouhlasilo („ne“ a „spíše ne“) **24 %**. **N = 25**, tj. celkový počet respondentů. „Nevím“ odpověděl **1** respondent.

pedagogů se domnívaly, že času je BN věnováno dost.⁴⁰² Ale na to, zde je prostor dobře rozproštěn mezi dílo a život, se nakonec jednoznačně neshodly.⁴⁰³

Pro nás je možná důležitější otázka – určuje to, co si studenti z výuky pamatují to, jak pak BN vnímají? Podle jejich vlastních slov je BN hlavně inteligentní a pokroková žena, která měla velké vlastenecké cítění. Byla ale také milující matkou a emancipovanou ženou, která nebyla ve věcech lásky úplně stálá a zároveň uměla dobře využít svých schopností ve svůj prospěch. Že by byla nezajímavá uvedlo pouze pár desítek respondentů. Můžeme tedy říct, že si o ní mladí lidé nemyslí nic moc špatného. Domníváme se, že zejména s novým seriálem ČT bude o osobnost Němcové a její život větší zájem a potvrzují to i některé mediální články. Pomiňme uměleckou hodnotu nebo faktickou správnost, tento projekt měl potenciál dostat jméno BN i do běžných domácností, kde pak při sledování seriálu mohli rodiče s dětmi mluvit o tom, co právě viděli. Jeho jediným mínusem je, že se příliš nezaměřuje na díla Němcové. Naši pedagogové si nebyli úplně jisti jeho využitím ve školní výuce, nakonec ale většina souhlasila s jeho přínosy.⁴⁰⁴ Seriál byl sice uveden k výročí spisovatelky, ale nebylo to výročí, které by na seriál upozornilo, naopak – díky seriálu začali lidé více vnímat to, že BN má nějaké výročí a začali vyhledávat i další projekty s ní spojené. O zvýšeném zájmu o BN a její dílo se zmiňovala řada médií.⁴⁰⁵ Zájem je nejen o její knihy, ale také třeba o učební materiály na stránkách ČT Edu, o kterých jsme se zmiňovali. Během prvního měsíce po odvysílání seriálu Božena si některé z materiálů o BN stáhlo přes 5,5 tisíc pedagogů. Stránky samotného seriálu za měsíc navštívilo přes 200 tisíc lidí. I dvě třetiny pedagogů z našeho dotazníku potvrdily, že tento portál při svých přípravách používají.⁴⁰⁶ Od roku 2020 se objevilo velké množství pořadů také v televizním a rozhlasovém vysílání. Díky spisovatelčinu výročí bylo reprízováno spoustu starších děl, které se k ní vážou. Takže je nyní pro BN opravdu dobré období – hodně se o ní mluví, je o ní spousta informací. Zdá se také, že ve většině všechna akcentují podobné aspekty – je to pozoruhodná,

⁴⁰² Souhlas s výrokem: „Boženě Němcové je ve výuce věnováno dostatečné množství času.“ Souhlasilo („ano“ a „spíše ano“) **76 %** a nesouhlasilo („ne“ a „spíše ne“) **24 %**. **N = 25**, tj. celkový počet respondentů.

⁴⁰³ Souhlas s výrokem: „Životu Boženy Němcové je ve výuce věnováno méně pozornosti než jejímu dílu.“ Souhlasilo („ano“ a „spíše ano“) **44 %** a nesouhlasilo („ne“ a „spíše ne“) **56 %**. **N = 25**, tj. celkový počet respondentů.

⁴⁰⁴ Souhlas s výrokem: „Seriál ČT Božena má velký potenciál přiblížit osobnost BN studentům a je vhodné ho při výuce využít.“ Souhlasilo („ano“ a „spíše ano“) **60 %** a nesouhlasilo („ne“ a „spíše ne“) **36 %**. **N = 25**, tj. celkový počet respondentů. „Nevím“ odpověděl **1** respondent.

⁴⁰⁵ FERTEK, Tomáš. FERTEK: Boženě můžeme jen poděkovat. U mladých se povedl probudit zájem o národní obrození. In: *Lidové noviny* [online]. Praha: MAFRA, 2021 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/nazory/fertek-bozene-muzeme-jen-podekovat-u-mladych-se-povedl-probudit-zajem-o-narodni-obrozeni.A210208_110210_in_nazory_tmr

⁴⁰⁶ Souhlas s výrokem: „Při přípravě svých hodin využívám portál ČT Edu.“ Souhlasilo („ano“ a „spíše ano“) **64 %** a nesouhlasilo („ne“ a „spíše ne“) **36 %**. **N = 25**, tj. celkový počet respondentů.

komplikovaná autorka, s pestrým i když těžkým životem hodným pozornosti, která ale přesto zůstala silná, emancipovaná a svými názory daleko předčila svou dobu.

V souvislosti s obrazem BN bychom ještě rádi zmínili jeden z výsledků. Její fyzickou podobu mají respondenti zafixovanou s Hellichovým portrétem – v černých šatech, tmavé vlasy uvázané do drdolu. Tento popis také přímo použilo několik studentů ve spojení s asociací se jménem BN. A když se podíváme na filmová, televizní i divadelní vyobrazení, můžeme si všimnout, že právě postava v tmavých šatech s pevným drdolem ve vlasech je s nejčastějším ztvárněním BN. Vystupuje takto ve všech zmíněných dětských pořadech i na plakátech k filmům a seriálům.

Za povšimnutí ovšem stojí to, že přibližně **15 %** našich dotazovaných vybralo jako nejvýstižnější pro svou představu o BN tento portrét (obr. 6.1):

Obr. 6. 1. Žofie Podlipská na fotografii neznámého autora, pravděpodobně z roku 1890.

Zdroj: zdroj: <https://dvojka.rozhlas.cz/stat-se-spisovatelkou-pro-ni-bylo-nevyhnutelne-osudove-zeny-sofie-podlipska-8299338>

Tato fotografie zachycuje Podlipskou ve věku kolem 60 let. Toho věku se BN ani nedožila. Jak je tedy možné, že i přes jasná fakta část respondentů tento portrét označila? Podobný výsledek už se objevil i v předešlé práci autorky této práce,⁴⁰⁷ kde také studenti zvolili obrázek s nejstarší podobou BN. Domníváme se, že by to mohlo souviset s tím, co si s BN studenti nejvíce asociovali – při jméně BN se většinou vybavila *Babička*. Nabízí se zde tedy úvaha, zda tím důvodem není právě přenesení a ztotožnění BN s její postavou Babičky.

Babička je rozhodně nejčtenějším dílem BN, četla ho téměř polovina. S jejím názvem si respondenti spojují kromě samotné BN i její známé postavy, zejména pak Viktorku a Barunku. Druhou nejčtenější knihou je pak *Divá Bára* a těsně za ní pohádky (obě asi jedna pětina dotazovaných). S *Babičkou* jako knihou se naši respondenti setkali nejčastěji na ZŠ mezi 7. a 9. třídou a poté na střední škole ve 2. ročníku. S pohádkami se to má tak – téměř každý její

⁴⁰⁷ Viz strana 71.

pohádky zná. Téměř každý zná některou pohádkovou filmovou adaptaci, ale v případě dvou nejznámějších a nejoblíbenějších pohádek studenti neví, že se dívají na pohádku od BN. Záměrně jsme nejdříve zjišťovali znalost pohádek BN jako *O Popelce* nebo *Čertův švagr* a *Potrestaná pýcha*. Zde většina studentů poslední dvě jmenované vůbec neznala. V následující otázce na filmové adaptace byla ale pohádka *S čerty nejsou žerty* a *Pyšná princezna* na druhém a třetím místě.

Jak tedy zaujmout studenty BN a zejména je motivovat k četbě jejích děl? Mohou nám to prozradit sami studenti. Například můžeme vycházet z charakteristik příslušníků generace Z. Vzhledem k jejich orientaci na budoucnost a nezáměr se zaobírat minulostí, je podle nás cesta, jak zaujmout studenty starším dílem právě v tom, najít na jeho příběhu a v jeho díle něco současného, atraktivního, co se dobře pamatuje. Něco, co je stále aktuální a studenti to mohou vztáhnout na sebe. Tento postup doporučují i sami studenti – v případě BN navrhuje zdůrazňovat její nadčasovost, mluvit o její emancipaci, vztazích a v dílech hledat příběhy přenositelné do dnešní doby. Při prezentaci autorova života může také pomoci z něj udělat příběh, najít v něm nějaké výrazné (nejlépe emočně napjaté) momenty a ty zahrnout do výkladu. To generaci Z totiž dokáže přesvědčit více než řada ověřených faktů. To může být také důvod, proč tolik ohlasu sklidil nový seriál ČT *Božena*, jehož příběh je emočně velmi pestrý a ukazuje BN z nových úhlů a jako současnou, moderní a emancipovanou ženu. Pro většinu diváků seriál znamenal právě změnu názoru na osobnost autorky i doby, ve které žila. Seriál se nebojí ani kontroverzních témat jakou je intimní stránka života spisovatelky nebo otázka domácího násilí. Obojí je vzhledem ke společenským otázkám dnešní společnosti velmi aktuální.

Můžeme také zohlednit, že generace Z vyrůstá v prostředí, kde jsou ženy a muži stavěni stále častěji jako rovný s rovným, mohou mít podle našeho názoru problém s pochopením některých tradičních rolí prezentovaných ve starších dílech – například právě v *Babičce*. Zde je role muže a ženy a jejich možnosti dána velmi jasně, ženy jsou tam více pasivní, postavy se nemohou příliš bouřit proti svým pánům atd. To může klást překážky v porozumění a přijetí takového díla. Je ale možné to naopak využít a postavit do kontrastu s tím, jak to chodí dnes. Dovedeme si představit například velmi zábavnou hodinu, kde se studenti pokusí některé příběhy převést do dnešní doby – jak by to asi dnes dopadlo například s Viktorou? Mohla by se dnes Kristla bránit proti nechtěnému nápadníkovi?

Někteří studenti také uvedli, že jim vadí dlouhé popisy a archaismy, kvůli kterým se pro ně dílo pak stává nesrozumitelným a nudným. Zde by se tedy nabízelo pokusit se například ukázat výstižnost některých popisů – například podle ukázky se studenty namalovat některou scénu a výsledky porovnat. Pestrost jazyka by nám také mohlo pomoci vyzdvihnout porovnání

původního textu s upravenou verzí *Babičky* od editorky A. Novotné,⁴⁰⁸ která řadu archaismů i starších obrátů nahrazuje novější slovní zásobou. Studenti by pak mohli vyjádřit svůj názor na to, která ukázka se jim líbí víc a porovnat kladné a záporné stránky obou textů.

Můžeme také více pracovat s jinými díly než *Babička*. A to nejen v kontextu povinné četby ale i výuky samotné. Jestliže poprvé čtou naši respondenti *Babičku* mezi 13–15 lety, domníváme se, že je to příliš brzy na to, aby toto dílo a jeho kvality zvládli docenit. Také pedagogové z našeho mini-dotazníku souhlasili s tím, že *Babička* by neměla být tím nejhlavnějším dílem, které by si středoškoláci měli přečíst.⁴⁰⁹ Například povídky *Divá Bára* nebo *Karla* ve svých příbězích zažité konvence porušují a jejich hrdinky jsou velmi osobité a aktuální. Stejně tak povídka *Čtyři doby* by mohla být pro dnešní středoškoláky vhodnější. Můžeme se také inspirovat už zmíněnými výsledky PISA,⁴¹⁰ které uvádí, že čeští teenageři mají největší problém s porozuměním dlouhého textu od jednoho autora. K zpřístupnění děl BN by tedy mohl pomoci výběr kratších, srozumitelnějších textů, například poezie BN nebo třeba pohádky, které jsou bohaté na děj a neobsahují tolik popisných částí, které mohou slabším čtenářům dělat problémy.

Podle našich respondentů je cestou k přiblížení autorova díla i života i práce s filmy, videi nebo audio ukázkami. Poslední jmenované se těší velké a stoupající oblibě – v našem průzkumu uvedla více než třetina, že audioknihy poslouchá. Ve výsledcích z posledního průzkumu dětského čtenářství z minulého roku je jeho obliba ještě větší – kolem **60 %**, což je navíc více než dvojnásobné množství oproti výzkumu z roku 2017. Necelých **40 %** zde také uvedlo, že pokud je to možné, dávají poslechu audioknih přednost před jejich četbou – zejména kvůli úspoře času. Z informací od našich respondentů například víme, že někteří vyučující audio ukázky ve svých hodinách používají. Například vyučující z Třeboně podle svých studentů audio ukázky pouští každou hodinu.⁴¹¹ Velmi podnětnou může být také práce s rozhlasovými povídkami o BN vydané k 200. výročí narození – ať už by šlo jen o poslech a zamyšlení, nebo o vlastní kreativní pokusy vytvořit povídku inspirovanou její osobností.

Právě filmy, seriály a dokumenty sledují mladí lidé nejvíce. Jsou také podle našeho výzkumu nejčastěji prostředkem ve výuce. Domníváme se, že využití třeba oblíbeného srovnávání filmu

⁴⁰⁸ NĚMCOVÁ, Božena, NOVOTNÁ, Anna, ed. *Babička*. Ilustroval Miroslav HUPTYCH. Praha: Práh, 2013. ISBN 978-80-7252-462-4.

⁴⁰⁹ Souhlas s výrokem: „Studenti by od Boženy Němcové měli na SŠ přečíst hlavně *Babičku*.“ Souhlasilo („ano“ a „spíše ano“) **4 %** a nesouhlasilo („ne“ a „spíše ne“) **92 %**. N = **25**, tj. celkový počet respondentů. „Nevím“ odpověděl **1** respondent.

⁴¹⁰ Viz strana 67.

⁴¹¹ Viz příloha č. 9.

s knižní předlohou nebo využití některé ukázky z pořadů ČT mohou hodiny českého jazyka oživit a dodat jim jiný rozměr. Během našeho průzkumu médií jsme narazili na velké množství materiálu, který má pedagogický potenciál i v televizní tvorbě.⁴¹² Nabídka je velmi široká, od dětských pořadů, po pořady populárně naučné, kulturně zaměřené nebo lehce investigativní. S ukázkami z těchto pořadů pracuje také web ČT Edu. Naše pedagogická skupina také uvedla, že při přípravě hodiny o BN pracovala alespoň s jedním ze zmíněných médií (film, audiokniha, video z YT).⁴¹³

Vyjít vstříc generaci Z můžeme také prací s obsahem sociálních sítí. Ať už na YouTube studentům pustíme ukázku seriálu, parodickou scénku Ivana Mládka nebo rozbor *Babičky* od J. Vojvodíka, nebo se rozhodneme platformu použít jako nástroj pro tvorbu studentských video projektů, domníváme se, že jeho využití do výuky 21. století patří a generace Z touto formou můžeme zaujmout. Narůstající počet sledující instagramového profilu K. Zoe Meixnerové to potvrzuje. Jen za posledních 14 dní se podle našeho pozorování zvedl o tisíc nových uživatelů.

BN v povinné četbě

Informace o BN jako spisovatelce dostávají studenti hlavně ve škole a není tedy divu, že její díla četla polovina právě kvůli povinné četbě. Otázka na povinnou četbu byla tedy rozhodně na místě. Věděli jsme už z předešlých prací, že studenti využívají povinnou četbu jako inspiraci pro to, co budou číst nebo že si myslí, že direktivní nařizování povinných titulů vede spíše k podvádění a opisování. A že v některých z posledních výzkumů uvedla, že má k povinné četbě alespoň částečně pozitivní vztah pouze jedna čtvrtina mladých lidí. Respondenti našeho výzkumu byli ohledně kanonických titulů pozitivnější. Více než tři čtvrtiny uvedly, že povinnou četbu považují za alespoň částečně smysluplnou. Celá třetina ale zmínila to, že její efekt není ideální právě kvůli častému opisování zápisků z internetu. Nejvíce na povinné četbě ocenili, že pomáhá rozvíjet jejich dovednosti, je užitečná k maturitě nebo motivuje ty, kteří by jinak nečetli. Zároveň mezi některými ale panuje přesvědčení, že je nutné aktualizovat a upravit výběr povinných titulů tak, aby více odrážely dnešní svět. S tím se ztotožňují i pedagogové

⁴¹² Hodnotu jsme kontrolovali 15. 12. 2021 a 6. 1. 2022.

⁴¹³ Souhlas s výrokem: „Při hodině o Boženě Němcové jsem využil/a alespoň jeden z těchto mediálních prostředků: film, audiokniha, video z YouTube.“ Souhlasilo („ano“ a „spíše ano“) **88 %** a nesouhlasilo („ne“ a „spíše ne“) **12 %**. **N = 25**, tj. celkový počet respondentů.

z mini-dotazníku.⁴¹⁴ Z odpovědí také vzešla poznámka, že možná, kdyby povinná četba nebyla „povinná“, četlo by ji více studentů.

Povinný titul většinou přečte přibližně třetina. Více je dívek a studentů gymnázia. Rozdíl mezi dívkami a chlapci se pohybuje lehce nad deseti procenty, rozdíl mezi žáky gymnázia a středních škol je pak více než dvojnásobný. To ale koneckonců vychází už z toho, jací žáci takové školy navštěvují nebo třeba z toho, jakou mají školy hodinovou dotaci výuky češtiny.

Zde se podle nás nabízí možné řešení a zpestření literárních kánonů. Pokud studenti tohoto věku dávají přednost žánrům jako fantasy, romance nebo komiks, proč by tituly z těchto žánrů nemohly být častěji zařazeny do tzv. povinné četby? Během našeho průzkumu knižního trhu jsme narazili hned na několik podnětných titulů těchto žánrů, které by kromě rozvoje čtenářských dovedností mohly studenty obohatit právě o informace o životě a díle BN a přiblížit jim autorku pro ně atraktivnější formou. Například se domníváme, že román *Poslední tečka za rukopisy* od M. Urbana, který někdy bývá označován jako český Dan Brown, by svými fantastickými prvky s krimi zápletkou mohla upoutat mladší čtenáře. Dívky by mohly ocenit romantický příběh *Nebreč, Báro* od I. Březinové nebo historické romány Č. Jeřábka a milovníky komiksů by mohla zaujmout publikace Tsi. Němečka *Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku*. A ukázka z *Ve stínu šumavských lesů* o spojení BN a Old Shatterhanda nebo z *Oprávku* by jistě dokázala ozvláštnit i nejednu hodinu českého jazyka.

Generace Z a její vnímání BN

A jak tedy generace Z vnímá BN? Je pro ně vůbec BN a její díla aktuální? Dvě třetiny učitelů z našeho mini-dotazníku si myslí, že ne.⁴¹⁵ Respondenti zase tvrdí, že se o ní stále bude mluvit ve školních lavicích, protože „je aktuální hlavně co se týče povinné četby,“ a také „je v seznamu na maturitu.“ Je to „jedna z nejvýznamnějších autorů v ČR,“ „a její díla jsou zarytá do naší kultury,“. Aktuální dál zůstává pro více než polovinu respondentů. Mnohokrát se objevilo, že její dílo je nadčasové, protože „lidé jsou v určitých všech stejní jako v minulých dobách“ a „protože ve své době měla Božena velmi pokrokové myšlení“. Za nejvýznamnější dílo považují *Babičku*, protože „ji znám, i když jsem jí nečetla,“ a „*Babička*, ta bude furt.“ A nejen *Babičky* si váží, také „její pohádky dávají každé Vánoce v televizi,“ nebo oceňují *Divou Báru*.

⁴¹⁴ Souhlas s výrokem: „Do seznamu povinné četby by mělo být zařazeno více moderních děl nebo například díla populárně naučné literatury.“ Souhlasilo („ano“ a „spíše ano“) 88 % a nesouhlasilo („ne“ a „spíše ne“) 8 %. N = 25, tj. celkový počet respondentů. „Nevím“ odpověděl 1 respondent.

⁴¹⁵ Souhlas s výrokem: „Dílo Boženy Němcové je pro mladé lidi stále aktuální.“ Souhlasilo („ano“ a „spíše ano“) 40 % a nesouhlasilo („ne“ a „spíše ne“) 60 %. N = 25, tj. celkový počet respondentů.

Druhá strana říká, že „ne, dnešní děti neradi čtou, a proto ty knihy nejsou aktuální,“ a že dílo BN má „zastaralý jazyk, zastaralé téma“. I přes to ale přiznávají jejímu dílu jisté kvality – třeba že „není aktuální, ale pořád je dobré,“ a „je to ale taková když to tak řeknu legendární kniha, takže ji semtam někdo zmíní.“ Navíc poslední dobou začíná být více populární, protože „po vydání seriálu Božena se tak trochu vrátila zase do hry“. Základ je podle nich ale položen dobře – tím jsou pohádky a „dokud ty rodiče čtou dětem, bude to pořád aktuální.“

Jisté je, že se BN podařilo i po dvě stě letech dostat se do popředí veřejného i mediálního zájmu. Díky jejím pohádkám, které znají snad všechny děti, a školní výuce vědí všichni o koho se jedná. A zájem o ní mají i média. Díky novému seriálu ČT nebo třeba instagramerce Karolíně Zoe Meixnerové, se ji povedlo po dlouhé době vystoupit z učebnic a školních tříd a dostat se do našich obývacích nebo také mobilních telefonů. Kdo ví, třeba ji další český autor či autorka ji může následovat.

Náměty k další práci

Doufáme také, že bude práce dále využita a inspiruje třeba i další výzkumy v této oblasti. Ať už autorkou práce (případně doktorské studium) nebo někým dalším. Jak jsme již zmínili, velkou roli na vnímání autora má podle nás škola, resp. učitel. Právě on dokáže svým přístupem studenty zaujmout a prostřednictvím dobře zvolených materiálů nebo poutavým výkladem dokáže měnit i zarytá přesvědčení. K ruce má vyučující i nástroje v podobě učebnic a čítanek, které mohou také ovlivnit mnohé – ostatně v našich výsledcích několikrát padlo, že si studenti nějaké dílo přečetli právě na základě vhodných ukázek. Proto si myslíme, že dalším rozšiřujícím námětem by mohlo být právě zmapování toho, jakým způsobem školní výuka a její materiály osobnost BN prezentují. Podobně zaměřenou práci *Osobnost a dílo Boženy Němcové v didaktické praxi na 2. stupni základních škol*⁴¹⁶ vytvořila např. kolegyně K. Kaplanová. Pojednává v ní o praxi na druhém stupni ZŠ a rozebírá i některé učebnice. Považujeme za podnětné zpracovat něco podobného i pro SŠ. Rádi bychom si také přečetli práci, která se zaměří na to, jakým způsobem radí autory jako BN vyučovat pedagogických oborech vysokých škol, tedy tam, kde se připravují sami učitelé.

Již před začátkem práce jsme si byli vědomi výsledků z jiných výzkumů, které potvrzují vliv předčítání na rozvoj čtenářských dovedností.⁴¹⁷ Z časových důvodů jsme nakonec toto téma zařadili do naší práce pouze okrajově. Ale kdo jiný by měl být předčítán malým čtenářům než autorka oblíbených pohádek? Autorka, kterou má v oblibě nejvíce právě nejstarší generace babiček a dědečků? Z našich rozhovorů vyšlo najevo, že řada z nich s rodiči nebo prarodiči doma četla pohádky BN, téměř každý zná alespoň jednu její pohádku a jejich filmové verze příběhů o Třech oříšcích nebo princezně Krasomile neodmyslitelně patří k naší národní tradici. Domníváme se tedy, že právě další práce na téma předčítání a jeho vliv na vnímání autora by mohla přinést podnětné výsledky.

Nemohli a ani jsme se nesnažili vytvořit kompletní mediografii. Během našeho prozkoumání sociálních sítí jsme nicméně narazili na řadu velmi inspirativních příspěvků věnujících se uměleckým dílům spjatým s BN. Ilustrátoři, kreslíři, švadleny i šperkaři na síti Instagram

⁴¹⁶ KAPLANOVÁ, Kamila. *Osobnost a dílo Boženy Němcové v didaktické praxi na 2. stupni základních škol* [online]. České Budějovice, 2021. [cit. 2021-12-12]. Diplomová práce. Jihočeská univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra slovanských jazyků a literatur. Dostupné z: https://theses.cz/id/orusj2/DP_Kamila_Kaplanova_Osobnost_a_dilo_Bozeny_Nemcove_v_dida.pdf

⁴¹⁷ Např. TRÁVNÍČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje* (2018). Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-994-6.

umist'ují svá malá umělecká díla inspirovaná naší autorkou. Myslíme si, že dalším rozšířením naší médiografie by mohla být právě oblast umění (výtvarného ale i například užitého). Zařazena by nicméně měla být nejen díla profesionální, ale i ta „amatérská“. Velmi podnětné a praktické by bylo také zaměření na populárně naučnou literaturu, případně odbornou literaturu nebo se věnovat např. předmluvám/doslovům k dílům BN a jejich využití. Konec konců, když si student vypůjčí například *Babičku*, je zde šance, že si přečte dílo i s předmluvou či doslovem.

Co se týče sociodemografických ukazatelů, domníváme se, že by bylo vhodné se zaměřit také na bydliště studentů, resp. to, zda jsou z velkých měst nebo vesnic a zda mezi tím a jejich vztahem a zkušeností s BN je nějaká souvislost. V našem výzkumu jsme například zjistili, že studenti z Prahy a okolí častěji čtou zahraniční tisk. Ukázala by se při bližším zkoumání souvislost i někde jinde?

Tento koncept výzkumu byl také mohl být praktikován u dalších „klasických autorů“, kteří se mezi mladými netěší přílišné popularitě, ale jejich odkaz je významný, nebo například u historických či politických osobností.

Ačkoli to nebylo záměrně naplánováno, přesunula se po vyhodnocení našich výsledků naše pozornost hodně do pedagogické praxe. Proto doufáme, že naše práce dokáže inspirovat někoho dalšího, aby něco podobného provedli i s dalšími autory nebo politickými či historickými osobnostmi. Tyto výstupy, včetně toho našeho, pak mohou posloužit i dalším kolegům – například seznam médiografie, která je součástí přílohy práce, může sloužit pedagogům jako inspirace pro přípravu hodiny o BN. Díky ní si mohou pedagogové rozšířit svou databázi zdrojů a ušetřit tím čas. Z naší interpretace také vzešlo několik konkrétních pedagogických nápadů, které lze využít při výuce. Dovolíme si připojit ještě jeden menší pedagogický nápad – co kdyby podobné práce (v menším rozsahu pochopitelně) zpracovávali sami studenti? Taková školní anketa nebo koláž dotazníkových šetření o vybraných autorech by mohla zaujmout mnohé studenty a zároveň by jim podkryla proces vytváření odborné práce.

V naší práci nám navíc radili ti nejpovolanější – samotní studenti. Ti nám prozradili, co na ně platí, jak by si sami představovali průběh hodin nebo kteří autoři se jim nejvíce dostali pod kůži. Je to taková malá sonda do hlubin studentských duší, kterou je možné použít v náš pedagogický prospěch.

Na závěr naší rozvahy se pojďme zamyslet ještě nad jednou poznámkou, která může sloužit jako inspirace k další práci. Studenti i jejich pedagogové často referují o BN jako o největší, nejlepší, nejznámější české autorce. Dokonce se mezi odpověďmi objevovalo i označení „jediná velká česká spisovatelka.“ Je ale opravdu BN jediná velká žena české literatury, o které

se mluví? A proč tomu tak je? Odpověď možná přinese nějaká další práce nebo studentská anketa. Snad to zjistíme co nejdříve. V nejhorším si budeme muset počkat na další životopisný seriál...

Závěr

V této diplomové práci bylo naším cílem zjistit, jak generace Z vnímá Boženu Němcovou. K tomuto nelehkému úkolu nám posloužily nástroje kvalitativního i kvantitativního výzkumu.

V kapitole Božena Němcová jsme představili, jak BN zobrazují některá média. Konkrétně jsem se zaměřili na beletrizované knihy, filmovou a televizní produkci, rozhlas a CD, internet a sociální sítě. Nejpodstatnější nálezy jsme se pokusili okomentovat a zdůraznit zejména to, jak taková díla mohou ovlivnit diváka/posluchače/čtenáře a případně jaké reakce dokázalo vyvolat. Zjistili jsme, že BN je v médiích zobrazována především jako silná, vzdělaná žena a významná česká osobnost hodná pozornosti. Zároveň je to ale žena komplikovaná, mnohazměrná a dalo by se říct žijící mimo svou dobu. Bývá vyobrazená jako krásná žena, ve tmavých šatech a s drdolem ve vlasech, což je podoba, která se také vybavila nejen většině tvůrců, ale i našich respondentů.

Část o generaci Z představila druhou stranu naší pomyslné mince. Pomocí odborné literatury a jiných zdrojů jsme zmapovali generační teorie a jednotlivé generace – generaci baby boomers, generace X, Y a generace Z. Poslední jmenované jsme se věnovali více a pokusili se shrnout, jaké jsou její hodnoty, postoje k sociálním sítím, vztah ke vzdělání nebo její čtenářské schopnosti. Zjistili jsme, že tato generace je velmi odlišná od těch předchozích. Že žije ve světě sociálních sítí a technického rozmachu, upřednostňuje rychlost nad přesností, emocionální (nejlépe vizuální) příběh nad fakticky přesným statistickým textem a orientuje se na budoucnost. A také to že jejich představa o výuce v 21. století je jiná, než jaká je realita.

Kapitola „Výzkum“ se věnovala metodologii našich výzkumných nástrojů. Představili jsme zde, jakým způsobem probíhal náš dotazníkový průzkum a řízené rozhovory, jakým způsobem probíhalo jejich vytváření a distribuce nebo další zpracování. Zmínili jsme také odbornou literaturu, která nám pomohla celý proces nastavit.

Poté jsme za pomoci přehledných grafů a tabulek odprezentovali naše výsledky. Z nich vyplynulo například, že i přes vládu internetových zdrojů a sociálních sítí mladí lidé pořád nacházejí v knížkách zálibu a čtou. BN je pro ně významnou osobností, emancipovanou ženou a autorkou, jejíž díla sice ne všichni znají, ale ve většině uznávají jejich důležitost. Mají *Babičku* s BN pevně spojenou, ale přečtenou už ne. Také jsme zjistili, že cesta k autorce jako BN a jejím dílům nejspíš nepovede přes zadávání povinné četby, ale spíše přes inspirativní výuku a její „aktualizaci“ pro 21. století.

V kapitole Interpretace jsme provedli analýzu dat získaných v předchozích kapitolách. Pokusili jsme se je interpretovat a dát do kontextu také s předešlými výzkumy a námi přečtenou odbornou literaturou. Téměř sama se nám pod rukama spojovala data ze všech tří pramenů a vyústila přirozeně v jeden proud, kde se výsledky vzájemně potvrzovaly, někdy až s podezřelou harmonií.

V závěru jsme se nejprve zamysleli nad výsledky naší práce v kontextu jejich dalšího využití a námětů k další práci. Poté jsme shrnuli celý proces a provedli vlastní reflexi. Při každé práci jsou totiž některé nedostatky objeveny až při jejím dokončení nebo v průběhu procesu. I v našem případě jsme našli několik věcí, které bychom u další podobné práce udělali jinak či lépe. Domníváme se například, že některé otázky v dotazníku mohly být koncipovány jako polouzavřené otázky místo otevřených. Usnadnilo by to jejich vyhodnocování a zpřesnilo naše výsledky. Příkladem takové otázky je otázka č. 31 zabývající se smyslem povinné četby. Poněkud složité bylo také pracovat s výsledky otázky „Kdy jste četli *Babičku*?“ Odpovědi byly velmi nehomogenní – někteří mluvili o tom, kolik jim bylo let, jiní v jakém byli ročníku, další uvedli například pouze ZŠ. To nám přidělovalo práci, neboť jsme pak museli odpovědi sjednocovat do různých kategorií. Zde by také bylo vhodnější použít polouzavřenou otázku s připravenými odpověďmi typu „na prvním stupni ZŠ“ a „v dětství“.

Až po vyhodnocování jsme si také uvědomili, že sociodemografická otázka na bydliště respondentů mohla být položena lépe. Někteří studenti využívali ubytování na ubytovnách při svých školách, a tak uváděli místo ubytovny, zatímco jiní ubytování studenti uvedli místo, odkud pocházejí. Takže by vhodnější byla například otázka „V jakém městě studujete?“ nebo „Odkud pocházíte?“ Přesná znalost bydliště pro náš výzkum sice nebyla tak podstatná, ale získané informace by pak měly větší konzistenci a informační hodnotu.

Rezervy vidíme také v oblasti rozhovorů. Vzhledem k tomu, že jsme metodu rozhovorů použili na této úrovni poprvé a neměli jsme žádné zkušenosti, neuvědomili jsme si, že by mohly být některé otázky lépe zformulovány, mohli jsme přidat jiné nebo po respondentech více vyžadovat hlubší odpovědi. Metodologie by tedy mohla být zlepšena, stejně jako samotná tvorba otázek. Také výskyt technických problémů neumožnil použití úplně stejné metody získání rozhovoru, než bylo původně plánováno. Domníváme se nicméně, že by odlišná metoda neměla mít velký vliv na kvalitu pořízeného materiálu (například, že by respondenti v psaném projevu podávali méně informací nebo by byly jejich odpovědi kratší), takže si nemyslíme, že by tím došlo k znehodnocení vzorku.

Vliv na rozhovory mělo podle nás to, že musely probíhat v online prostředí, a ne při osobním setkání. Náš první kontakt se studenty byl zároveň rovnou rozhovorem samotným, takže někteří

byli velmi nervózní. To bylo způsobeno zejména situací kolem koronaviru, která neumožňovala přítomnost autorky ve třídě nebo osobní komunikaci se studenty. Vzhledem k tomu, že online výuka v minulém roce sebrala vyučujícím poměrně dost času na výuku, nepřijal ani jeden nabídku toho, že bychom se studenty například udělali dotazníky za přítomnosti autorky v online rozhovoru nebo uspořádali nějakou společnou diskuzi, aby došlo k osobnímu kontaktu.

Kvůli tomu jsme také museli spoléhat ve výběru studentů jen na pedagogy. Ti pak mohli mít problém s motivací studentů (rozhovor s neznámým člověkem, navíc bez nějaké odměny nebo zvýhodnění), kteří se rozhovorů nechtěli moc účastnit. To samozřejmě ovlivnilo i výběr účastníků. Ačkoli jsme neměli v rozhovorech samé premianty, převažovali žáci, kteří rádi četli. Tady se domníváme, že to bylo ovlivněno právě výběrem vyučujících, kteří se ve snaze nám pomoci snažili vybírat ty, kdo s námi budou mít o čem mluvit. Je také pravděpodobné, že právě takoví studenti o rozhovor měli dobrovolně zájem, na rozdíl od těch, kteří například češtinu nemají rádi nebo je téma nezajímalo.

Když jsme nyní naši práci i kriticky zhodnotili, chybí ještě krátce zamyšlení nad tím, co naopak považujeme za úspěch. Podařilo se nám shromáždit velmi rozsáhlou médiografii obsahující kromě už předtím probádaných filmových a televizních inscenací také televizní a rozhlasové pořady nebo beletrizované tituly. Stejně tak průzkum v oblasti sociálních sítí a internetu přinesl velmi podnětné zdroje. Domníváme se, že tím jsme naši práci obohatili o dosud neprobádaný materiál využitelný navíc i ve školní výuce, a vidíme v tom jeden z velkých přínosů naší práce. Sestavili jsme také komplexní profil generace Z vycházející z několika českých i zahraničních zdrojů, který nám poté pomohl některé výsledky vysvětlit či doplnit a přijít s návrhy na řešení. Do našeho dotazníkového šetření se zapojilo téměř 700 studentů ze škol po celé republice. Podařilo se tedy dokonce získat několikanásobně více respondentů, než bylo nutné pro splnění zadání práce. Tyto výsledky se nám podařilo zpracovat a znázornit na přehledných grafech či v tabulkách, a nakonec spolu s našimi rozhovory analyzovat. Naše výsledky také přinesly některá velmi podstatná zjištění, což také považujeme za velký úspěch. Nakonec se nám také podařilo dát naší práci další rozměr – mezioborový přesah do světa pedagogiky.

A jaký je tedy stručný závěr naší práce? Jak je to tedy se vztahem BN a generace Z? Na základě výsledků se domníváme, že na tom BN v očích generace Z zase tak špatně není. Považují ji za inteligentní, pokrokovou, velkou osobnost našich dějin, většina její díla zná, oceňuje a přibližně polovina je považuje za stále aktuální. Je jen trochu škoda, že BN zatím

moc nečtou nebo když už čtou, musí k tomu být nuceni povinnou četbou. Aby se tento vztah zlepšil, bude ještě potřebovat péči – od pedagogů, médií, rodičů i prarodičů, protože všechny tři skupiny mají tu moc obraz autora ovlivnit. Zatím je BN pro generaci Z spíš taková „stará známá“ – ořukávají ji, zas tak dobře ji neznají, ale uznávají ji a do jisté míry si jí i váží. A to je myslím dobrý začátek, se kterým se dá dál pracovat. Autorka práce, Aneta Zraková – učitelka, občasná novinářka a matka.

Seznam zdrojů

Primární literatura

NĚMCOVÁ, Božena. Babička. V České knižnici vydání druhé. Praha: Nadační fond Česká knižnice, 2017. Česká knižnice (Host). ISBN 978-80-88183-06-8.

NĚMCOVÁ, Božena, NOVOTNÁ, Anna, ed. Babička. Ilustroval Miroslav HUPTYCH. Praha: Práh, 2013. ISBN 978-80-7252-462-4.

NĚMCOVÁ, Božena. Babička. Ilustroval Zdeněk BURIAN. Praha: Knižní klub, 2010. ISBN 978-80-242-2872-3.

NĚMCOVÁ, Božena. Babička. Obrazy venkovského života. Praha: Jaroslav Pospíšil, 1855.

NĚMCOVÁ, Božena. Babička: obrazy venkovského života. Ilustrovala Míla FÜRSTOVÁ. Praha: Odeon, 2021. ISBN 978-80-207-2063-4.

NĚMCOVÁ, Božena. Babička: obrazy venkovského života. Praha: Dobrovský, 2021. 1400. ISBN 978-80-277-0311-1.

NĚMCOVÁ, Božena. Babička: obrazy z venkovského života. Ilustroval Martin VELÍŠEK. Praha: Prostor, 1995 [i.e. 2006]. ISBN 80-7260-155-5.

Sekundární literatura

BAAR, Jindřich Šimon. Paní komisarka: chodský obrázek z doby předbřeznové. 8. vyd. Praha: Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, 1930.

BABAN, Džian a Vojtěch MAŠEK. Ve stínu šumavských hvozdů. Ilustroval Jiří GRUS. Praha: Lipník, 2011. ISBN 978-80-904284-6-1.

BERG, Monika van den. *Jak se vzájemně chápat: generace X, Y, Z*. Praha: Grada, 2020. ISBN 978-80-247-2139-2.

BITTNEROVÁ, Martina. Lásky Boženy Němcové. Ostrava: Pan Nakladatel, 2015. ISBN 978-80-87947-06-7.

BŘEZINOVÁ, Ivona. Báro, nebreč. Praha: Albatros, 2007. ISBN 978-80-00-01944-4.

- BŘEZINOVÁ, Ivona. *Básník v báglu*. Praha: Albatros, 2005. ISBN 80-00-01709-1.
- COUPLAND, Douglas. *Generace X: vyprávění pro akcelorovanou kulturu*. Přeložil Jiří ROTHBAUER, ilustroval Paul RIVOCHÉ. Praha: Volvox Globator, 1999. Arkáda. ISBN 80-7207-289-7.
- HECZKOVÁ, Libuše, ed. *Čtení o Boženě Němcové: hommage Boženě Němcové a jejím následovnicím*. Praha: Institut pro studium literatury, 2020. Antologie; sv. 16. ISBN 978-80-7657-007-8.
- HODROVÁ, Daniela. *Ta blízkost*. Praha: Malvern, 2019. ISBN 978-80-7530-172-7.
- HODROVÁ, Daniela. *Točité věty*. Praha: Malvern, 2015. ISBN 978-80-7530-003-4.
- HOWE, Neil a William STRAUSS. *Generations: The History of America's Future, 1584 to 2069*. New York: Morrow, 1991. ISBN 0-688-11912-3.
- Ivona Březinová. In: *Wikipedia: otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy editována 2021-01-16 [cit. 2021-11-16]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ivona_B%C5%99ezinov%C3%A1
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Božena Němcová: příběhy – situace – obrazy*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1574-7.
- JANÁČKOVÁ, Jaroslava. *Příběh tajemného psaní: o pramenech a genezi Babičky*. Praha: Akropolis, 2001. ISBN 80-7304-015-8.
- JEŘÁBEK, Čestmír. *Alespoň ve snu: [Kniha o Boženě Němcové]*. Praha: Československý spisovatel, 1959. Žatva; sv. 268.
- JEŘÁBEK, Čestmír. *Kam jde tvá cesta: [Román o Boženě Němcové]*. Brno: Blok, 1972.
- JEŘÁBEK, Čestmír. *Odcházím, přijdu: Román a pravda*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1968.
- KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2005. ISBN 80-200-1351-2.
- MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: understanding the global generations*. 3. vyd. Bella Vista, Australia: McCrindle Research Pty, 2014. ISBN 978-0-9924839-0-6.

- MCCRINDLE, Mark. *The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations*. Sydney: University of New South Wales Press, 2009. ISBN 978-1-7422401-9-0.
- NEJEDLÝ, Zdeněk. Božena Němcová. 7. vyd. Praha: SNKLHU, 1961. Skvosty; sv. 25.
- NĚMEČEK, Tomáš. Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku. Ilustroval Tomáš CHLUD. Praha: Mladá fronta, 2017. Velikáni do kapsy. ISBN 978-80-204-4620-6.
- OTRUBA, Mojmír. Božena Němcová. 2. vyd. Praha: Svobodné slovo, 1964. Odkazy pokrokových osobností naší minulosti.
- PODLIPSKÁ, Sofie. Životopis Boženy Němcové. Praha: I. L. Kober, 1891.
- POKORNÁ, Magdaléna. Josef Němec: neobyčejný muž neobyčejné ženy. Praha: Academia, 2009. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-1780-2.
- PROUZA, Petr. Babička. 3. vyd. Ilustroval Antonín ŠPLÍCHAL. Praha: Fragment, 2018. ISBN 978-80-253-3891-9.
- SEIFERT, Jaroslav. Vějíř Boženy Němcové. Praha: Orbis, 1940.
- SOBKOVÁ, Helena. Tajemství Barunky Panklové: Portrét Boženy Němcové. Praha: Paseka, 2008. ISBN 978-80-7185-897-3.
- STRNADOVÁ, Anna. Prodloužená sonáta života Boženy Němcové. Brno: MOBA, 2020. ISBN 978-80-243-8749-9.
- ŠTRÁFELDOVÁ, Milena. Dora: monolog dcery Boženy Němcové. Praha: Práh, 2012. ISBN 978-80-7252-417-4.
- TILLE, Václav. Božena Němcová. 9. vyd. Praha: Odeon, 1969. Život a umění; sv. 23.
- TRÁVNÍČEK, Jiří. *Rodina, škola, knihovna: náš vztah ke čtení a co ho ovlivňuje (2018)*. Brno: Host, 2019. ISBN 978-80-7577-994-6.
- UHLÍŘ, Jiří. Božena Němcová inspirací pro umění (1842–2020): Výběrová bibliografie. Jaroměř: Jiří Uhlíř, 2021. ISBN 978-80-270-9906-1.
- URBAN, Miloš. Poslední tečka za Rukopisy: (nová literatura faktu). 3. vyd. Praha: Argo, 2017. ISBN 978-80-257-1161-3.

Filmy, divadelní představení, rozhlasové a televizní pořady

A tou nocí nevidím ani jedinou hvězdu [film]. Režie: Dagmar KNÖPFEL. Německo, 2005. Délka 107 min.

Anděl Páně [film]. Režie Jiří STRACH. Česká republika, 2005. Délka 90 min.

Babička [film]. Režie František ČÁP. Československo, 1940. Délka 91 min.

Babička [film]. Režie Thea ČERVENKOVÁ. Československo, 1921. Délka 54 min.

Babička [film]. Režie: Antonín MOSKALYK. Československo, 1971. Délka 86 min.

Babička [muzikál]. Divadlo Jiřího Grossmanna. Režie Karla Štaubertová-Sturm. Premiéra 10. 10. 2000.

Babička Boženy Němcové. In: Sám v muzeu [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 19. 11. 2020 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://decko.ceskatelevize.cz/sam-v-muzeu>

Bankovkovi [seriál]. Režie Jakub Šmíd. Česko, 2017. Délka 14 min.

Božena [seriál]. Režie: Lenka WIMMEROVÁ. Česko, 2021. Délka 5 h 51 min.

Božena Němcová. In: Potomci slavných [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 5. 7. 2017 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1043766361-potomci-slavných/296327272770003-bozena-nemcoval>

Byl jednou jeden král... [film]. Režie Bořivoj Zeman. Československo, 1954. Délka 107 min.

CIBULKA, Aleš. Božena Němcová 200: Hosté Olga Sommerová, Kateřina Cajthamlová, Jana Rychterová. In: Tobogan [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas Dvojka, 8. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/tobogan/bozena-nemcova-200>

Dávno, dávno již tomu (Zpráva o pohřbívání v Čechách) [divadelní záznam]. Národní divadlo. Režie Stanislav MILOTA, Luboš PISTORIUS.

Divá Bára [film]. Režie Vladimír ČECH. Československo, 1949. Délka 73 min.

Divadelní představení: 2020 Tři podoby Boženy Němcové. Ústav bohemistických studií [online]. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2020 [cit. 2021-11-24]. Dostupné z: <https://ubs.ff.cuni.cz/cs/o-katedre/aktivity-studentu-ubs/divadelni-predstaveni/2020-tri-podoby-bozeny-nemcove-2/>

FLEYBERKOVÁ, Klára. Božena Němcová jako inspirace. Jak na slavnou literátku nahlédli současní povídkáři? In: Povídka [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas Vltava, 7. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/bozena-nemcova-jako-inspirace-jak-na-slavnou-literatku-nahledli-soucasni-8143234>

GOJDA, Petr a Klára FLEYBERKOVÁ. Tisíce a tisíce prostých srdcí učila viděti krásu věcí. Božena Němcová ve vltavských esejích. In: Souzvuk [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas Vltava, 1. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/tisice-a-tisice-prostych-srdci-ucila-videti-krasu-veci-bozena-nemcova-ve-8141477>

GOJDA, Petr a Václav MAIDL. Božena Němcová: Nenech si být dlouhý čas! Rozhlasová koláž ze spisovatelčina zápisníku. In: Souzvuk [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas Vltava, 1. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://vltava.rozhlas.cz/bozena-nemcova-nenech-si-byt-dlouhy-cas-rozhlasova-kolaz-ze-spisovatelcina-8144830>

HORANSKÝ, Miloš. Neumím jinak než láskou [divadelní inscenace]. Divadlo Viola. Režie Miloš Horanský, Viktorie Čermáková. Premiéra 16. 12. 2013.

Horoucí srdce [film]. Režie Otakar VÁVRA. Československo, 1962. Délka 100 min.

Josef Kajetán Tyl [film]. Režie Svatopluk INNEMANN. Československo, 1925. Délka 131 min.

Jsem kněžna bláznů [komorní opera]. Ensemble Opera Diversa. Režie Kristiana BELCREDI. Premiéra 17. 11. 2017.

KABRHELOVÁ, Lenka, Barbora SOCHOROVÁ a Tomáš DUFKA. Prosím Vás, hlavně tu Němcovou čtete, nabádá bohemistka. In: Vinohradská 12 [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas, 25. 1. 2021 [cit. 2021-11-30]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/podcast-vinohradska-12-bizena-nemcova-libuse-heczkova_2101250600_cen#transkripce

Karel Havlíček Borovský [film]. Režie Svatopluk INNEMANN. Československo, 1931. Délka 96 min.

Korespondence Boženy Němcové [zvukový záznam na CD]. Čte Aňa GEISLEROVÁ A Igor OROZOVIČ. Praha: SUPRAPHON, 2021.

LAGRONOVÁ, Lenka. Jako břitva (Němcová) [divadelní inscenace]. Národní divadlo [Stavovské divadlo]. Režie Štěpán PÁCL, scéna Andrej ĎURÍK, kostýmy Daniela

KLIMEŠOVÁ, hudba Jakub KUDLÁČ. Premiéra 31. 3. 2016. Dostupné také z: <https://www.i-divadlo.cz/divadlo/narodni-divadlo/jako-britva-nemcova>

Literatura, divadlo a národní obrození. In: Dějiny udatného národa českého [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 4. 12. 2011 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10177109865-dejiny-udatneho-ceskeho-naroda/211543116230083-literatura-divadlo-a-narodni-obrozeni/titulky/>

Miss Dějepic. In: DějePIC! [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 17. 10. 2018 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/11690190484-dejepic/418234100101006-miss-dejepic/>

NĚMCOVÁ, Božena a Dodo GOMBÁR. Kauza Divá Bára [divadelní inscenace]. Městská divadla pražská [Divadlo Rokoko]. Režie: Dodo Gombár. Premiéra 22. 11. 2008.

NĚMCOVÁ, Božena a Jan JIRKŮ. Babička [divadelní inscenace]. Režie: Jan JIRKŮ. Divadlo Na Fidlovačce. Premiéra 21. 3. 2013

NĚMCOVÁ, Božena, Eva TÁLSKÁ, Matěj T. RŮŽIČKA. Divá Bára (Viktorko! Karlo!! Báro!!!) [divadelní inscenace]. Slovácké divadlo Uherské Hradiště. Režie: Jan Antonín PITÍNSKÝ. Premiéra 20. 1. 2007.

NĚMCOVÁ, Božena, Lenka KOLISOVÁ HAVLÍKOVÁ a Jan Antonín PITÍNSKÝ. Babička [divadelní inscenace]. Národní divadlo. Režie Jan Antonín PITÍNSKÝ. Premiéra 13. 12. 2007.

NĚMCOVÁ, Božena, Petr OSLZLÝ a Ivo KROBOT. Babička: Šťastná to žena! [divadelní inscenace]. Divadlo Husa na provázku. Režie Ivo KROBOT, scéna Václav ŠPALE, Ján ZAVARSKÝ, kostýmy Sylva HANÁKOVÁ, Alice LAŠKOVÁ, hudba Zdeněk KLUKA, Jiří PAVLICA. Premiéra 9. 9. 2007.

Nesmrtelná hvězda Božena Němcová [film]. Režie Olga SOMMEROVÁ. Česko, 1997. Délka 58 min.

Obrazy ze života Boženy Němcové [film]. Režie Ljuba VÁCLAVOVÁ. Česko, 2011. Délka 52 min.

Princezna se zlatou hvězdou [film]. Režie Martin FRIČ. Československo, 1959. Délka 78 min.

Pyšná princezna [film]. Režie Bořivoj ZEMAN. Československo, 1952. Délka 94 min.

Revoluční rok 1848 [film]. Režie Václav KRŠKA. Československo, 1949. Délka 122 min.

Romantický mýtus Boženy Němcové vytvořili buditelé. Jaký byl její osud? In: Historie Plus [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas Plus, 30. 1. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/historie-plus/romanticky-mytus-bozeny-nemcove-vytvorili-buditele-jaky-byl-jeji-osud>

S čerty nejsou žerty [film]. Režie Hynek BOČAN. Československo, 1984. Délka 91 min.

S etnografkou Markétou Palowskou a hercem Janem Fišarem o životě Boženy Němcové. In: Odpolední interview [rozhlasový pořad]. Ostrava: Český rozhlas, 3. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.mujirozhlas.cz/odpoledni-interview/s-etnografkou-marketou-palowskou-hercem-janem-fisarem-o-zivote-bozeny-nemcove>

Sedmero krkavců [film]. Režie Alice NELLIS. Česko/Slovensko, 2015. Délka 99 min.

SCHMIDT, Jakub. Božena Němcová byla krásná. Ale její největší krása spočívala v tom, že i v nouzi pomáhala druhým. In: Host ve studiu [rozhlasový pořad]. Hradec Králové: Český rozhlas, 2. 2. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://hradec.rozhlas.cz/bozena-nemcova-byla-krasna-ale-jeji-nejvetsi-krasa-spocivala-v-tom-ze-i-v-nouzi-8143210>

ŠTÁCHOVÁ, HELENA a Pavel CMÍRAL. *Hurvínkova Babička* [zvukový záznam na CD]. Účinkuje Divadlo Spejbla a Hurvínka. Praha: SUPRAPHON, 2003.

Tak ty si Barunka. In: Historie.cs [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 4. 4. 2020 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/220411058220013/>

Tři mušketýři [muzikál]. Divadlo Broadway. Režie Libor VACULÍK. Premiéra 18. 11. 2004.

Tři oříšky pro Popelku [film]. Režie Václav VORLÍČEK. Československo/Východní Německo, 1973. Délka 75 min.

Tři přání pro Popelku [film]. Režie Cecilie A. MOSLI. Norsko, 2021. Délka 87 min.

V zámku a podzámčí [film]. Režie Ludvík RÁŽA. Československo, 1981. Délka 105 min.

Veronika [film]. Režie Otakar VÁVRA. Československo, 1985. Délka 97 min.

Vlčí halíř [film]. Režie Jaroslav NOVOTNÝ. Československo, 1975. Délka 80 min.

VÝBORNÁ, Lucie. Sexuální scény? Bylo nutné odvyprávět příběh ženy, která toužila po lásce, říká Geislerová o roli Němcové. In: Host Lucie Výborné [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas, 22. 1. 2021 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z:

https://www.irozhlas.cz/kultura/film/bozena-nemcova-ceska-televize-zivot-ana-geislerova-rozhovor_2101221526_ako

VÝBORNÁ, Lucie. Sexuální scény? Bylo nutné odvyprávět příběh ženy, která toužila po lásce, říká Geislerová o roli Němcové. In: Host Lucie Výborné [rozhlasový pořad]. Praha: Český rozhlas, 22. 1. 2021 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/kultura/film/bozena-nemcova-ceska-televize-zivot-ana-geislerova-rozhovor_2101221526_ako

Zamilovaná paní Betty. In: Osudové lásky [televizní pořad]. Praha: Česká televize, 2. 4. 2020. [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/12209945659-osudove-lasky/418235100011002-zamilovana-pani-betty/>

Internetové zdroje

1950–1959. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-11-11 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/1950%E2%80%931959>

1970-1979. In *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-03-02 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/1970%E2%80%931979>

2000–2009. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-08-26 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/2000%E2%80%932009>

2010s. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-12-27 [cit. 2021-12-29]. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/2010s>

ADAM, Robert. Do škol míří Babička pálící obrázky [online]. Praha: Asociace češtinářů, 2015 [cit. 2021-11-14]. Dostupné z: <https://www.ascestinaru.cz/do-skol-miri-babicka-palici-obrazky/>

Aňa Geislerová a Igor Orozovič nahráli audioknihu s emotivní korespondencí Boženy Němcové. Večerní Praha [online]. Praha, 20. 12. 2021 [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: <https://www.vecerni-praha.cz/ana-geislerova-a-igor-orozovic-nahrali-audioknihu-s-emotivni-korespondenci-bozeny-nemcove/>

Až 20 % dospívajících zažije nějakou formu duševního onemocnění, tisková zpráva. *NÚDZ* [online]. Praha: Národní ústav duševního zdraví, 27. 5. 2021 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.nudz.cz/files/pdf/tz-dusevni-onemocneni-u-deti-a-dospivajicich.pdf>

Backstage: Jako břitva / Němcová. Česká televize [online]. 14. 11. 2016 [cit. 2021-12-12]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10629065977-backstage/216562261740001/>

Barunka Panklová. Místní kultura [online]. Praha [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://mistnikultura.cz/sites/default/files/styles/clanek_galerie/public/clanek/116695/barunka_panklova.jpg?itok=wkiVKz0d

BITTNEROVÁ, Martina. Co si opravdu myslím o televizní sérii Božena [online]. 21. 1. 2021 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://bittnerova.blog.respekt.cz/co-si-opravdu-myslim-o-televizni-serii-bozena/>

BLÁHOVÁ, Jindřiška. Láska v časech Boženy Němcové [online]. 24. 1. 2021 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/tydenik/2021/4/laska-v-casech-bozeny-nemcove>

BLAŽEK, Radek, Zuzana JANOTOVÁ a kol. *Mezinárodní šetření PISA 2018: Národní zpráva* [online]. Praha: Česká školní inspekce, 2019 [cit. 2021-11-20]. ISBN 978-80-88087-24-3. Dostupné z: https://www.csicr.cz/Csicr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Mezin%C3%A1rodn%C3%AD%20%C5%A1et%C5%99en%C3%AD/PISA_2018_narodni_zprava.pdf

Boj o generace: Práce, jídlo, peníze a vztahy. *Forbes* [online]. Praha: Forbes, 2021 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://generace.forbes.cz/tabulka/>

Božena Němcová i s dětmi. In: Wikimedia [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/ca/Bo%C5%BEena_N%C4%9Bmcov%C3%A1_s_d%C4%9Btmi_roku_1852.jpg

Božena Němcová. In: Wikimedia [online]. [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/b2/Bo%C5%BEena_N%C4%9Bmcov%C3%A1_1850.jpg

Božena Němcová. Místní kultura [online]. Praha [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://mistnikultura.cz/sites/default/files/styles/clanek_hlavni/public/clanek/116695/bozenanemcovajvhellicha.jpg?itok=v5k4CTkL

Česká republika 2030 [online]. [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://www.cr2030.cz/>

České děti jako čtenáři v době pandemie děti a mládež ve věku 6–19 let. *MediaGuru* [online]. Praha: Mediální agentura, 2021 [cit. 2021-12-01]. Dostupné z: https://www.mediaguru.cz/media/19118/211125_nk_infografika_cteni-deti-2021.pdf

Česko-Slovenská filmová databáze [online]. [cit. 2021-11-11]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/>

ČT Edu [online]. Praha: Česká televize [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/>

DAŇKOVÁ, Magdaléna a Tomáš MACA. *Zatracená generace Z: Jak přemýšlejí mladí Češi o životě, práci i budoucnosti* [online]. Praha: Economia, 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/zatracena-generace-z/r~d1f1da48debd11e9926e0cc47ab5f122/>

Distanční výuka nebo omezení aktivit si vybírá daň na dětech. Narůstají u nich psychické potíže. *iRozhlas* [online]. Praha, 16. 3. 2021 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/koronavirus-dopady-psychika-deti-distancni-vyuka_2103161430_zuj

DRAHOŇOVSKÁ, Tereza. Old Shatterhand, nemravná Němcová a rozpad ideálů [online]. Praha, 2012 [cit. 2021-11-18]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/old-shatterhand-nemravna-nemcova-a-rozpad-idealu.A120405_160758_kavarna_chu

FENCLOVÁ, Marta. Němcová určitě trpěla. Ale Němec možná víc, říkají autorky scénáře seriálu *Božena* [online]. 22. 1. 2021 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.heroine.cz/kultura/3924-nemcova-urcite-trpela-ale-nemec-mozna-vic-rikaji-autorky-scenare-serialu-bozen>

FEŘTEK, Tomáš. FEŘTEK: Boženě můžeme jen poděkovat. U mladých se povedl probudit zájem o národní obrození. In: *Lidové noviny* [online]. Praha: MAFRA, 2021 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/nazory/fertek-bozene-muzeme-jen-podekovat-u-mladych-se-povedl-probudit-zajem-o-narodni-obrozeni.A210208_110210_ln_nazory_tmr

Filmová databáze [online]. [cit. 2021-11-11]. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/>

Generace. In: *Sociologická encyklopedie* [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR, strana naposledy edit. 2020-09-21 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Generace>

Generace. In: *Wikipedia: otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-12-23 [cit. 2021-12-27]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Generace>

Generation. In: *Merriam-Webster's online dictionary* [online]. Merriam-Webster, strana naposledy edit. 2021-12-21 [cit. 2021-12-22]. Dostupné z <https://www.merriam-webster.com/dictionary/generation>

Generation. In: *Oxford Learner's Dictionary* [online]. Oxford: Oxford University Press, 2021 [cit. 2021-11-21]. Dostupné z: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/generation

Hippies. In: *Wikipedia: the free encyclopedia* [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-03-02 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Hippies>

JANÁČKOVÁ, Jaroslava. Babička upravená (snad poprvé) pro popkulturu. Studie z aplikované lingvistiky [online]. 2017, 8(1), 11–17 [cit. 2021-11-14]. ISSN 2336-6702 Dostupné z: <http://hdl.handle.net/20.500.11956/97274>

Jedinečná žena, jedinečná výstava. Svět pohádek [online]. Praha, 2021 [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <https://www.vystavapohadek.cz/>

Josef Kajetán Tyl, nar. 6. 2. 1808. Česko-slovenská filmová databáze [online]. [cit. 2021-11-13]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/75869-josef-kajetan-tyl/zajimavosti/>

Největší česká spisovatelka jako žena dvou mýtů. In: ČT Edu [online]. Praha: Česká televize [cit. 2022-01-08]. Dostupné z <https://edu.ceskatelevize.cz/vybrane-kapitoly/bozena?vsrc=vyhledavani&vsrid=Bo%C5%BEena+N%C4%9Bmcov%C3%A1>

Karel Jaromír Erben, nar. 7. 11. 1811 Česko-slovenská filmová databáze [online]. [cit. 2021-11-13]. Dostupné z: <https://www.csfd.cz/tvurce/86121-karel-jaromir-erben/zajimavosti/>

KERBR, Jan. Křehká i silná mezi sebejistými [online]. Praha: Divadelní noviny, 4. 3. 2014 [cit. 2021-12-12]. Dostupné z: <https://www.divadelni-noviny.cz/neumim-jinak-nez-laskou-recenze>

Knih mého srdce. In: Archiv ČT [online]. Praha: Česká televize, 4. 10. 2009 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10214215895-kniha-meho-srdce/209522160080002>

Kniha mého srdce. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-01-11 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kniha_m%C3%A9ho_srdce

KOŠATKA, Pavel. Muzikál “Němcová” – recenze z předpremiéry. *Musical.cz* [online]. 12. 5. 2008 [cit. 2021-11-12]. Dostupné z: <https://www.musical.cz/recenze-reportaze/muzikal-nemcova-recenze-z-predpremiery/>

MACA, Tomáš. Hájek: Němce bych objal. Přitahovalo ho, že Božena není domácí puťka, ale narazil [online]. 24. 1. 2021 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/hajek-josefa-nemce-bych-objal-drzost-bozeny-ho-pritahovala-m/r~5fd6c7b85be711ebb1110cc47ab5f122/>

MACHALICKÁ, Jana. Seriál Božena pohoršil obecnstvo, protože ukázal sexuální život spisovatelky. In: Lidové noviny [online]. Praha: MAFRA, 2021 [cit. 2021-11-25]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/orientace/kultura/machalicka-serial-bozena-pohorsil-obecenstvo-protoze-ukazal-sexualni-zivot-spisovatelky.A210126_113235_In_kultura_jto

MÍŠKOVÁ, Věra. Recenze: Nejzajímavější postavou seriálu Božena je Josef Němec [online]. 25. 1. 2021 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/kultura/clanek/recenze-nejzajimavejsi-postavou-serialu-bozena-je-josef-nemec-40348696>

Nejlepší české pohádky. Kinobox [online]. [cit. 2021-11-13]. Dostupné z: https://www.kinobox.cz/zebricky/nejlepsi/filmy/pohadky/jen_ceske

Nejpopulárnější seriály roku 2021 podle Googlu. Serialzone [online]. 10. 12. 2021 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.serialzone.cz/clanek/13979-nejpopularnejsi-serialy-roku-2021-podle-googlu/>

Největší Čech. In: Wikipedia: the free encyclopedia [online]. St. Petersburg (Florida): Wikipedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 2021-11-26 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Nejv%C4%9Bt%C5%A1%C3%AD_%C4%8Cech

Planetka Boznemcova (3628). Planety sluneční soustavy [online]. 15. 1. 2010 [cit. 2021-11-10]. Dostupné z: <http://planety.astro.cz/planetka-3628>

Portrét: Boža Němcová (1820–1862). Česká republika 2030 [online]. [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://www.cr2030.cz/magazin/wp-content/uploads/sites/5/2017/08/08_Nemcova_portret.png

Překlady Babičky do cizích jazyků. Muzeum Boženy Němcové [online]. Česká Skalice, 2021 [cit. 2021-11-12]. Dostupné z: <https://www.muzeumbn.cz/bozena-nemcova/babicka-1/preklady-babicky-do-cizich-jazyku/>

RICHTER, Vít. *České děti a mládež jako čtenáři v roce 2021* [online]. Praha: Místní kultura, 2021 [cit. 2021-12-01]. Dostupné z: <https://www.mistnikultura.cz/ceske-deti-a-mladez-jako-ctenari-v-roce-2021>

RYNDA, Vojtěch. Minisérie Božena se snaží bořit mýtus, ale nedokáže si od Němcové udržet odstup [online]. 4. 1. 2021 [cit. 2021-11-28]. Dostupné z: <https://www.reflex.cz/clanek/filmy-a-serialy/104752/miniserie-bozena-se-snazi-borit-mytus-ale-nedokaze-si-od-nemcove-udrzet-odstup.html>

Stát se spisovatelkou pro ni bylo nevyhnutelné. Osudové ženy: Sofie Podlipská. In: Osudové ženy [online]. Praha: Český rozhlas, 19. 9. 2020 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://dvojka.rozhlas.cz/stat-se-spisovatelkou-pro-ni-bylo-nevyhnutelne-osudove-zeny-sofie-podlipska-8299338>

Střední škola: povinná četba. Knihy Dobrovský [online]. Praha, 2021 [cit. 2021-11-13]. Dostupné z: <https://www.knihydobrovsky.cz/povinna-cetba-stredni-skola>

ŠIMÍČKOVÁ, Denisa. Recenze knihy: Prodloužená sonáta života Boženy Němcové [online]. Praha: Ženy s.r.o., 2020 [cit. 2021-11-17]. Dostupné z: <https://zenysro.cz/blogy/osobni-rozvoj/recenze-knihy-prodlouzena-sonata-zivota-bozeny-nemcove/>

ŠTĚPÁNEK, Jakub. Nevystavuje se polonahá, přesto popularita mladé Češky prudce roste [online]. 16. 9. 2021 [cit. 2021-12-17]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/podcasty/clanek/nevystavuje-se-polonaha-presto-popularita-mlade-cesky-prudce-rose-40371433>

UHLÍŘ, Jiří. Z historie: Božena Němcová uctívána (2020) [online]. Kladno, 2020 [cit. 2021-11-12]. Dostupné z: <https://svkkl.cz/ctenar/clanek/3160>

Virtuální studovna Divadelního ústavu [online]. Praha: Institut umění – Divadelní ústav, 2021 [cit. 2022-01-04]. Dostupné z: <https://vis.idu.cz>

Vyprávění o Boženě. Art Česká televize [online]. Praha: Česká televize [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: <https://art.ceskatelevize.cz/bozena-nemcova>

ZANGA, Clara. Božena Němcová dostává od Čechů bídu, říká Karolína a převléká se za ni na TikToku [online]. 4. 11. 2021 [cit. 2021-12-17]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/studenti-diky-mne-zkousi-cist-nemcovou-rika-autorka-vidео/r~f4d5102a3c9911ec966d0cc47ab5f122/>

ZELINKOVÁ, Lucie. Školy a literatura? Někdy demotivují. Ve 12 znechutí i Babička, říká milovnice knih [online]. 25. 12. 2021 [cit. 2022-01-08]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy/lucie-zelinkova-knihy-influencerka-rozhovor-babicka.A211221_092240_ona-vztahy_drdv

Sociální sítě

BORGIA, Lucrezia. Božena Němcová Official video. In: YouTube [online]. [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FfwBgJCIQ2s>

Česká televize. Božena. In: Facebook [online]. Praha, 24. 1. 2021 [cit. 2021-12-15]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/ceskatelevize/posts/10158148421012686>

Česká televize. Božena. In: Facebook [online]. Praha, 3. 1. 2021 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/ceskatelevize/posts/10158087164762686>

ČT24. Božena Němcová. In: Facebook [online]. Praha, 4. 2. 2020 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/watch/?v=592878738225276&ref=sharing>

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Rozbor díla: Babička (B. Němcová) In: YouTube [online]. 30. 4. 2014 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=aPCcZPiLMu8&t=1s>

HRUŠKOVÁ, Jana Yngland. Série příspěvků o Boženě Němcové. In: Instagram [online]. [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: https://www.instagram.com/jana_yngland_hruskova/?hl=cs

JEŽKOVÁ, Markéta. Božena Němcová. In: YouTube [online]. 20. 11. 2007 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=4b3XmcuPIDs>

Luciezel. Málem mi proklouzla mezi prsty! Kompilace povídek a textů Boženy Němcové! In: Instagram [online]. 30. 6. 2019 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/BzWSpJaIrK6/>

MEIXNEROVÁ, Karolína Zoe. Další běžný den u Němcových. In: Instagram [online]. [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/CQvjZV7Hy1/>

MEIXNEROVÁ, Karolína Zoe. Havlíčkův pohřeb, první část. In: Instagram [online]. [cit. 2021-12-17]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/CTexErtHvKC/>

MEIXNEROVÁ, Karolína Zoe. Literární hysterie. In: Instagram [online]. [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: https://www.instagram.com/cojezoe_/?hl=cs

MEIXNEROVÁ, Karolína Zoe. Literární hysterie. In: Instagram [online]. [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: https://www.instagram.com/cojezoe_/?hl=cs

MLÁDEK, Ivan. Babička. In: YouTube [online]. [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=g4iLcKXAJKE>

MrPjeer. Babička aneb jak to bylo doopravdy. In: YouTube [online]. 31. 7. 2017 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=2V-juO3dPX0>

Muzeum Boženy Němcové. Božena Němcová. ZNÁTE JI? In: YouTube [online]. 6. 4. 2016 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=pj1-xCXextc>

Na potítku. Božena Němcová – Babička. In: YouTube [online]. 11. 5. 2019 [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=nzaeEA5Nu_k&t=746s

ONDREJČÍKOVÁ, Zuzana. Babička – Trochu jinak – Parodie. In: YouTube [online]. 2009 [cit. 2022-01-06]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=Q1FCSy1DZMo>

Penkie. Mládek, Plačková, Mrázek – Babička. In: YouTube [online]. [cit. 2022-01-07]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=P1oPjQ5Bj5A>

Recenzárium. Na klasiku by se nemělo zapomínat! In: Instagram [online]. 31. 5. 2019 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/ByHsdeLoaTQ/>

WINTEROVÁ, Kateřina. Babičku do každé rodiny In: Instagram [online]. 14. 5. 2020 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/CAKNErCgjAv>

Zaknihovaný život. Božena Němcová: Babička. In: Instagram [online]. 26. 1. 2020 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/B7x8YLMAD2R/>

Zaostřeno na knihy. Jak u mě po letech dopadlo opětovné setkání s Boženou Němcovou? In: Instagram [online]. 11. 7. 2019 [cit. 2021-12-16]. Dostupné z: <https://www.instagram.com/p/BzyKCjxgdVu/>

Kvalifikační práce

BARTOŇOVÁ, Blanka. Hudebně scénická kompozice Babička podle Boženy Němcové v inscenaci Divadla Husa na provázku [online]. Brno, 2017 [cit. 2022-01-04]. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav hudební vědy. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/cp2id/Diplomova_prace_Bartonova_-_final.pdf

INDRÁKOVÁ, Anna. Recepce života a díla Boženy Němcové v poezii 20. století [online]. Liberec, 2019 [cit. 2021-11-12]. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Fakulta přírodně-humanitní a pedagogická. Dostupné z: <https://dspace.tul.cz/handle/15240/153476>

JURIGA, Tomáš. Kontrafaktuální fikce a Urbanova Poslední tečka za Rukopisy [online]. Brno, 2008 [cit. 2021-11-16]. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta. Ústav české literatury a knihovnictví. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/145400/ff_b/bc.pdf

RUNŠTUKOVÁ, Marcela. Božena Němcová jako trvalá i proměnlivá inspirace [online]. Hradec Králové, 2017 [cit. 2021-11-10]. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Dostupné z: <https://theses.cz/id/hsdrnl/22045805>

SOTLOVÁ, Jana. Vliv edičních úprav na porozumění textu Babičky žáky ZŠ [online]. Praha, 2018 [cit. 2021-11-14]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav českého jazyka a teorie komunikace. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/100280/120297515.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ŠEVCŮ, Zuzana. Historické proměny literární biografie Boženy Němcové (ve vědeckých monografiích a školních učebnicích) [online]. Praha, 2008 [cit. 2021-11-11]. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a katedra české literatury. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/15154>

VÁCLAVOVÁ, Kateřina. K filmovým realizacím Babičky (adaptace jako intertextuální problém) [online]. České Budějovice, 2016 [cit. 2021-11-11]. Jihočeská univerzita. Pedagogická fakulta. Katedra českého jazyka a literatury. Dostupné z: https://theses.cz/id/vikdrk/Vclavov-K-filmovm-realizacm-Babi_ky-BP_3.pdf

VONKOVÁ, Kristina. Operní adaptace Babičky Boženy Němcové: proměna literárního textu do operního libreta [online]. Brno, 2019 [cit. 2022-01-04]. Diplomová práce. Masarykova

univerzita. Filozofická fakulta. Ústav české literatury. Dostupné z:
https://is.muni.cz/th/emy5g/Diplomova_prace_-_Kristina_Vonkova__428169_preqa.pdf

ZAJÍČKOVÁ, Martina. Rozdílné interpretace Boženy Němcové v kontrastu s realitou [online].
Praha, 2019 [cit. 2021-11-10]. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta.
Katedra dějin a didaktiky dějepisu. Dostupné z:
<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/109600/130265667.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Seznam obrázků, grafů a tabulek

Božena Němcová

Obr. č. 2.1. Ukázka z knihy Božena Němcová očima kluka, který nechtěl číst Babičku popisující dobu, kdy Němcová s dětmi žila v Praze ve Štěpánské ulici, děti byly nemocné, neměli žádné peníze a ona sama připravovala velkou sbírku pohádek.

Zdroj: https://blog.wuwej.net/img/knihy5/bozena_nemcova_str_122.jpg

Obr. č. 2.2. Ukázka z Ve stínu šumavských hvozdů. Old Shatterhand se při pátrání po Němcové dostane do jejího kočáru a pokouší se ji zastavit. Ostrá Němcová ale jeho hrdinské entrée zkazí.

Zdroj: https://www.idnes.cz/zpravy/archiv/old-shatterhand-nemravna-nemcova-a-rozpad-idealu.A120405_160758_kavarna_chu/foto/CHU422c37_tinu_sumavskych_hvozdu_ukazka_20_RGB.jpg

Obr. č. 2.3. Ilustrace L. Geislerová, na které je Božena Němcová, jak by asi vypadala, kdyby žila dnes.

Zdroj: https://1gr.cz/fotky/lidovky/20/021/cl8h/ELE812b67_01ORI13_LELA_9064012_CMYK.jpg

Obr. č. 2.4. Obr. č. 2.4. Záběr z loutkového filmu J. Trnky Bajaja z roku 1950.

Zdroj: https://www.filmaspiritualita.cz/images/fotky/bajaja_clanek_01.jpg

Obr. č. 2. 5. Komiks Božena Němcová: Paní Bovaryová vede lid na barikády.

Zdroj: <https://www.cr2030.cz/magazin/lide/bozena-nemcova-pani-bovaryova-vede-lid-barikady>

Generace Z

Obr. č. 3.1. Znázornění živ. stádií a období vývoje společnosti podle HOWE a STRAUSS (1991). Život má 4 stádia – mládí, dospělost, střední věk, stáří, které se prolínají se 4 obdobími společenského vývoje – růst, probouzení, rozuzlení, krize.

Zdroj: vlastní ilustrace podle HOWE, Neil and William STRAUSS. Generations: The History of America's Future, 1584-2069. William Morrow & Co, 1991. ISBN 0-688-11912-3.

Výzkum

Obr. 4.1. Screenshot výzvy umístěné ve skupině Učitelé češtiny sobě.

Zdroj: <https://www.facebook.com/groups/cestinari>

Výsledky

Obr. č. 5.1. Náhled na portréty BN, ze kterých respondenti volili ten, který nejlépe vystihuje jejich představu.

Zdroj: dotazník našeho výzkumu. Viz příloha č. 6.

Obr. č. 5.2. Náhled na portréty BN, ze kterých respondenti volili ten, který nejlépe vystihuje jejich představu.

Zdroj: dotazník našeho výzkumu. Viz příloha č. 6.

Grafy č. 5.1. Množství přečtených knih za měsíc u dětí, jejichž rodiče čtou.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N = 438, tj. děti rodičů, kteří čtou. Respondenti mohli označit jednu odpověď. Zaokrouhleno na celá čísla, vyjádřeno v %.

Graf č. 5.2. Množství přečtených knih za měsíc u dětí, jejichž rodiče nečtou.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N = 120, tj. děti rodičů, kteří nečtou.

Graf č. 5.3. Počet respondentů (v %) čtoucích časopisy a noviny v papírové podobě, v elektronické podobě a čtoucích blogy spolu s frekvencemi jejich čtení – často, někdy a vůbec.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N = 597, tj. počet všech respondentů.

Graf č. 5.4. Počet respondentů navštěvujících divadla, výstavy a besedy/přednášky a veřejná čtení a frekvence jejich návštěv – často, někdy, vůbec ne.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N = 597, tj. celkový počet respondentů.

Graf. č. 5.5. Počet respondentů sledujících audiovizuální obsah prostřednictvím TV vysílání, streamovacích služeb, internetových TV a formou online streamingu a frekvence jejich sledování – často, někdy a vůbec ne.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N = 597, tj. celkový počet respondentů.

Graf č. 5.6. Popularita a využívání sociálních sítí zachycená v procentech.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. $N^* = 2338$, tj. celkový počet odpovědí.

Graf č. 5.7. Odpověď na otázku, zda naši respondenti vytváří prof. obsah na soc. sítích.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. $N = 597$, tj. celkový počet respondentů v %.

Graf č. 5.8. Nejznámější pohádky Němcové podle našich respondentů.

Zdroj: vlastní výzkum 2021. $N^* = 3781$, tj. počet všech odpovědí.

Graf č. 5.9. Odpovědi na otázku, zda studenti čtou povinnou četbu v %.

Zdroj: vlastní výzkum 2021. $N = 597$, tj. celkový počet respondentů.

Tab. č. 5.1. Oblíbenost žánrů celkově i podle pohlaví – počet odpovědí a převod na %.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. $N = 1395$, tj. celkový počet položek celkově, $N = 752$, tj. počet odpovědí u dívek a $N = 643$, tj. počet odpovědí u chlapců.

Tab. č. 5.2. Oblíbený autor celkově a u jednotlivých pohlaví – počet odpovědí a převod na %.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. $N^* = 342$, tj. celkový počet odpovědí, $N = 200$, tj. počet odpovědí u dívek a $N = 142$, tj. počet odpovědí u chlapců a převod na %.

Tab. č. 5.3. Oblíbené zpravodajské servery a noviny našich respondentů – počet odpovědí a převod na %.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. $N^* = 1304$, tj. celkový počet odpovědí.

Tab. č. 5.4. Typy pořadů a počet jejich diváků podle pohlaví a typu školy, které navštěvují vyjádřený v %. Červeně jsou zvýrazněny podstatné rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. $N = 2900$, tj. celkový počet odpovědí, $N^* = 1586$, tj. počet odpovědí u dívek, $N = 1314$, tj. počet odpovědí u chlapců, $N = 1307$, tj. počet odpovědí u středoškoláků a $N = 1583$, tj. počet odpovědí u gymnazistů.

Tab. č. 5.5. Počet respondentů sledujících určité osobnosti soc. sítí a jeho hodnota v %.

Zdroj: vlastní výzkum. $N^* = 1437$, tj. celkový počet odpovědí.

Tab. č. 5.6. Co se respondentům první vybaví, když se řekne Božena Němcová a počet odpovědí jednotlivých odpovědí a převod na %. V tabulce je zobrazeno 10 nejvíce zmiňovaných odpovědí.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. $N^* = 1230$, tj. počet všech odpovědí.

Tab. č. 5.7. Co se respondentům první vybaví, když se řekne Babička a počet zmínek jednotlivých odpovědí a přepočítání na %. V tabulce je zobrazeno 10 nejvíce zmiňovaných odpovědí.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N* = 1613, tj. počet všech odpovědí.

Tab. č. 5.8. Odpovědi respondentů, jejichž názor na BN se po zhlédnutí nějaké adaptace změnil, jejich počet a hodnota v %.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N = 150, tj. počet všech odpovědí u respondentů, kteří uvedli změnu názoru. V tabulce není kvůli nízké informační hodnotě uvedeno 22 % respondentů, kteří odpověděli pouze „ano“ a žádné další informace neuvedli.

Tabulka č. 5.9. Vybrané odpovědi na otázku, zda a jaký má povinná literatura smysl. V tabulce je uvedeno 10 nejčastějších odpovědí, resp. skupin odpovědí s podobným významem.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N* = 893, tj. počet všech odpovědí. počet všech odpovědí.

Tab. č. 5.10. Odpovědi na otázku, zda studenti čtou povinnou četbu podle pohlaví a typu škol. Pod odpovědí „ano“ jsou sdruženy odpovědi „ano“ a „většinou ano“, pod odpovědí „ne“ pak „ne“ a „většinou ne“.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N = 307, tj. celkový počet dívek, N = 290, tj. celkový počet chlapců, N = 311, tj. celkový počet gymnazistů, N = 286, tj. celkový počet středoškoláků.

Tab. č. 5.11. Výběr odpovědí na otázku, jak vnímají respondenti BN jako člověka. Do tabulky nebyly zařazeny odpovědi „nevím“ a „neznám ji“ (1,89 %).

Zdroj: vlastní výzkum, 2021. N* = 1484, tj. celkový počet odpovědí.

Tab. č. 5.12. Odpovědi našich respondentů na otázku, které informace si pamatují o BN ze školní výuky ve formě shrnutí s kódy jednotlivých mluvčích. Zkratka NO znamená národní obrození.

Zdroj: vlastní výzkum, 2021.

Interpretace

Obr. 6. 1. Žofie Podlipská na fotografii neznámého autora, pravděpodobně z roku 1890.

Zdroj: zdroj: <https://dvojka.rozhlas.cz/stat-se-spisovatelkou-pro-ni-bylo-nevyhnutelne-osudove-zeny-sofie-podlipska-8299338>

Seznam příloh

- Příloha 1 – Podrobnosti o vzorku
- Příloha 2 – Podrobnosti o zpracování
- Příloha 3 – Výsledky dotazníků
- Příloha 4 – Prázdný dotazník
- Příloha 5 – Výsledky pilotáže
- Příloha 6 – Prázdný dotazník – část pilotáž
- Příloha 7 – Metoda výběru médií – poznámky
- Příloha 8 – Výsledky výběrová mediografie
- Příloha 9 – Výsledky rozhovory
- Příloha 10 – Výsledky mini-dotazníku učitelů